

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

РЕШЕТКА ДМИТРО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРЕДСТАВНИЦТВО АДВОКАТОМ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ, ЯКІ
ПІДЛЯГАЮТЬ МОБІЛІЗАЦІЇ У МЕЖАХ АДМІНІСТРАТИВНОГО
СУДОЧИНСТВА**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____

Науковий керівник:
Щупаківський Роман Володимирович
доктор юридичних наук, старший
дослідник

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Решетка Д. О. Представництво адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2025.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового завдання, яке полягає у тому, щоб з'ясувати сутність та особливості представництва адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, на основі чого розробити науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у досліджуваній сфері суспільного життя.

Відмічено, що мобілізація передбачає акумулювання економічних, людських та інших ресурсів, трансформацію життєдіяльності держави та апарату влади на час дії особливого періоду з метою подолання відповідних негативних чинників, які загрожують територіальній цілісності, суверенітету, незалежності, та нормальному суспільному ладу або несуть в собі інші критичні ризики для існування та функціонування всієї нації.

Констатовано, що представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, – це регламентована нормами адміністративного процесуального законодавства модель процесуальних правовідносин, за якої уповноважений суб'єкт вчиняє процесуальні дії, приймає участь у розгляді адміністративної справи на користь особи, на яку Законом України «Про мобілізаційну підготовку та

мобілізацію» покладаються спеціальні обов'язки, та яка звертається до органів адміністративної юстиції з метою забезпечення, захисту та реалізації своїх прав та інтересів в сфері мобілізації.

Аргументовано, що основу правового регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, складає система нормативно-правових актів різної юридичної сили. Разом із тим, відзначено, що незважаючи на розгалуженість нормативно-правового матеріалу, у зазначеній сфері залишається низка нерегульованих питань, зокрема: правовий статус адвоката у відносинах із суб'єктами реалізації мобілізаційної діяльності; перелік прав громадян, які підлягають мобілізації, зокрема щодо можливості звернення за правовою допомогою до адвокатів; гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом.

Обґрунтовано, що представництво осіб, які підлягають мобілізації в адміністративному судочинстві, здійснюване адвокатом, передбачає документальне посвідчення процесуальних повноважень останнього документами, переліченими в положеннях КАС. Їх наявність робить участь адвоката в справі легітимною та допустимою з точки зору законодавства. З огляду на це, до підстав процесуального представництва адвокатом віднесено: 1) домовленість між ним та особою, яка підлягає мобілізації; 2) належним чином оформлені документи, що посвідчують повноваження представника, згідно до вимог КАС.

Узагальнено, що підстави представництва осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства в цілому не відрізняються від умов процесуального представництва інтересів інших категорій суб'єктів. Єдиною відмінністю є широта застосування тієї чи іншої моделі побудови відповідних правовідносин. Відмічено, що адвокатське представництво, для осіб, які підлягають мобілізації, має більшу прерогативу

та актуальність ніж представництво за законом, що пояснюється об'єктивними причинами та їх правовим статусом, як військовозобов'язаних.

Узагальнено, що представництво адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, відрізняється багатьма відмінностями, пов'язаними із особливостями інституту адвокатури в цілому та правовим статусом адвокатів, зокрема.

З'ясовано, адміністративні правовідносини в сфері мобілізації представляють собою регламентовані нормами адміністративного права суспільно-правові відносини, що виникають з питань виконання публічних функцій та завдань в сфері проведення мобілізації, однією зі сторін яких завжди виступають уповноважені публічно-владні суб'єкти, що мають право на застосування заходів і засобів державного примусу, а з іншої сторони, переважно, виступають особи, які підлягають мобілізації. Дана сфера в умовах сьогодення є досить конфліктною, що обумовлює виникнення публічно правових спорів.

Відмічено, що публічно-правовий спір – це правовий спір, зміст якого складають суспільно-правові відносини, що виникають внаслідок конфлікту між суб'єктом владних повноважень та фізичними, юридичними особами з приводу неналежного або повного невиконання публічно-управлінських, державно-владних функцій, а також надання адміністративних послуг.

Обґрунтовано, що на сьогоднішній день, згідно із чинним законодавством України, існує чотири групи адміністративно-правових відносин у сфері мобілізації, у межах яких виникає (або може виникнути) публічно-правовий спір, а саме: 1) відносини з питань взяття та зняття з військового обліку; 2) відносини, що виникають в контексті діяльності військово-лікарських комісій; 3) правовідносини процесу відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації; 4) відносини, що виникають із застосування до громадян заходів та засобів примусу.

Наголошено, що правосуб'єктність – це основа, на якій тримається зміст статусу фізичної чи юридичної особи, як суб'єкта права. Ця категорія характеризує приналежність відповідного індивіда до правової системи, а також можливість брати участь у відповідних правовідносинах. При цьому, правосуб'єктність складається з двох головних частин: право- та дієздатності. Відповідно, правоздатністю виступає здатність та можливість фізичної чи юридичної особи володіти правами та обов'язками. В свою чергу дієздатність – це здатність та можливість реалізовувати надані права, обов'язки та вступати таким чином у суспільно-правові відносини із іншими суб'єктами.

Доведено, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність сторін у сфері мобілізації – це визначена адміністративним процесуальним законодавством характеристика суб'єкта, як потенційно можливого учасника процесуальних правовідносин у межах адміністративного судочинства, яка складається із здатності мати та реалізовувати надані йому процесуальні права та обов'язки. Відмічено, що вказана категорія є складною за своєю сутністю та змістом, а відтак, вона включає в себе три рівні: 1) базову - правосуб'єктність фізичних та юридичних осіб; 2) загально-процесуальну правосуб'єктність учасників адміністративної справи; 3) спеціальну – позивача чи відповідача.

Аргументовано, що позовна заява – це головний юридичний документ, подання якого породжує процесуальні відносини з приводу оскарження дій органів влади у сфері мобілізації. Такий документ повинен відрізнятись чіткістю формулювань та точним описом претензій і вимог, а також окреслювати коло відповідачів.

Констатовано, що участь адвоката в справах із публічно-правових спорів з питань мобілізації, має такі ж процесуальні наслідки, як і представництво подібного роду в адміністративному розгляді інших категорій справ. Зазначене пояснюється тим, що оскарження рішень та дій

органів публічного управління в рамках мобілізації відбувається у формі загального позовного провадження, яке має незначні особливості у випадках звернення із позовом ТЦК та СП про застосування заходів впливу.

Зроблено висновок про те, що гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом, представляють собою систему сукупність різноманітних інструментів, засобів, механізмів, тощо, які використовуються особами, що підлягають мобілізації, а також їх адвокатами, з метою захисту їх прав, свобод та інтересів, а також оскарження рішення дій/бездіяльності суб'єктів здійснення мобілізаційної діяльності.

Відмічено, що правові (юридичні) гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом, представляють собою сукупність визначених нормами адміністративного процесуального права нормативних вимог та умов, які в своїй єдності забезпечують реалізацію прав, свобод та інтересів громадян у досліджуваній сфері.

Акцентовано увагу на тому, що від ефективності мобілізаційної політики залежить багато чинників, зокрема: по-перше, вона забезпечує формування єдиного підходу та злагодженості дій спеціально уповноважених суб'єктів у даному напрямку; по-друге, вона визначає ключові аспекти (принципи, механізми) проведення мобілізаційних заходів; по-третє, від ефективності та послідовності державної політики напряму залежить рівень довіри громадян до держави, а відтак і їх прагнення до добровільного виконання своїх обов'язків щодо мобілізації.

Констатовано, що сьогодні, незважаючи на кадровий дефіцит в Збройних силах України, законодавець повинен зробити ряд кроків у напрямку посилення гарантій дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом. Зазначене, як вбачається, позитивно вплине не

тільки на рівень довіри громадян до держави, а й сприятиме підвищенню загального рівня правової культури та правової свідомості осіб, що підлягають мобілізації.

Аргументовано, що в умовах сьогодення недосконалість адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, що підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, обумовлена наступними чинниками: по-перше, хаотичністю державної мобілізаційної політики; по-друге, непослідовністю внесення змін та доповнень до чинного законодавства; по-третє, частому виникненню конфліктних ситуацій між особами, які підлягають мобілізації та суб'єктами, що реалізують мобілізаційну діяльність.

Обґрунтовано необхідність розробки та прийняття «Концепції вдосконалення мобілізаційної політики в Україні», метою якої має бути забезпечення ефективної роботи суб'єктів мобілізаційної діяльності, а також створення високого рівня готовності держави до реагування на військову загрозу з боку російської федерації.

Наголошено, що наразі, особи, які підлягають мобілізації, мають досить низькі можливості доступу до правосуддя. Вирішення вказаного проблемного питання має бути здійснено шляхом: по-перше, розширенням гарантій, передбачених Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» таким пунктом, як можливість звернення до адвокатів; по-друге, розширення гарантій діяльності адвокатів, особливо в частині роботи із суб'єктами мобілізації; по-третє, підвищення відповідальності суб'єктів мобілізаційної діяльності за вчинення неправомірних дій по відношенню до осіб, які підлягають мобілізації.

Ключові слова: представництво, права, свободи, інтереси, мобілізація, адміністративне судочинство, публічно-правовий спір, адвокати, підстави звернення, адміністративно-правові відносини, процесуальна

правосуб'єктність, процедури, гарантії, удосконалення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Reshetka, D.O. Representation of Interests of Persons Subject to Mobilisation by an Attorney-at-Law in Administrative Proceedings. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 “Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law.” – Scientific Institute of Public Law, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. Kropyvnytskyi, 2025.

The thesis provides a theoretical generalisation and a new solution to the scientific task of clarifying the essence and specific features of representation by an attorney-at-law of the interests of persons subject to mobilisation in administrative proceedings, and on the basis of this, develop scientifically sound proposals and recommendations aimed at improving administrative legislation in the area of public life under study.

It is emphasised that mobilisation involves accumulation of economic, human and other resources, transformation of the vital activity of the State and the government apparatus during the special period in order to overcome the relevant negative factors which threaten the territorial integrity, sovereignty, independence and normal social order or pose other critical risks to the existence and functioning of the entire nation.

It is stated that representation of interests of persons subject to mobilisation in administrative proceedings is a model of procedural legal relations regulated by the rules of administrative procedure legislation, whereby an authorised entity performs procedural actions, participates in the consideration of an administrative case in favour of a person who is entrusted with special duties by the Law of Ukraine ‘On Mobilisation Preparation and Mobilisation’ and who applies to administrative justice authorities with a view to ensuring, protecting and realising the rights of such persons.

It is proved that the framework of regulatory framework for representation of interests of persons subject to mobilisation within the framework of administrative proceedings is formed by a system of legal regulations of different legal force. Furthermore, it is noted that despite the extensive regulatory and legal material, a number of unresolved issues remain in this area, in particular, the legal status of an attorney-at-law in relations with the actors involved in mobilisation activities; a list of rights of citizens subject to mobilisation, in particular, the right to seek legal assistance from attorneys-at-law; guarantees of observance of the interests of persons subject to mobilisation in administrative proceedings by representing their interests by an attorney-at-law.

It is proved that representation of persons subject to mobilisation in administrative proceedings by an attorney-at-law provides for documentary evidence of the latter's procedural powers by the documents listed in the provisions of the Code of Administrative Procedure. They make the advocate's participation in the case legitimate and admissible from the perspective of the law. In view of this, the grounds for procedural representation by an attorney-at-law include: 1) an agreement between the advocate and the person subject to mobilisation; 2) duly executed documents certifying the powers of the representative in accordance with the requirements of the Code of Administrative Procedure.

It is summarised that the grounds for representation of persons subject to mobilisation in administrative proceedings do not generally differ from the conditions of procedural representation of interests of other categories of actors. The only difference is the breadth of application of a particular model of building the relevant legal relations. It is highlighted that for persons subject to mobilisation, legal representation has a greater prerogative and relevance than representation by law, which is explained by objective reasons and their legal status as persons liable for military service.

It is summarised that representation by an attorney-at-law of the interests of persons subject to mobilisation in administrative proceedings has many differences

related to the specific features of the Bar in general and the legal status of attorneys-at-law in particular.

It is established that administrative legal relations in the field of mobilisation are social and legal relations regulated by administrative law and arising from the performance of public functions and tasks in the field of mobilisation, one of the parties to which is always the public authorities entitled to use measures and means of state coercion, and the other party is mainly persons subject to mobilisation. Nowadays, this area is quite conflictual, and this leads to public law disputes.

It is stated that a public-law dispute is a legal dispute which is based on social and legal relations arising out of a conflict between a public authority and individuals, legal entities regarding improper or complete failure to perform public administration, public power functions, and provision of administrative services.

It is proved that today, according to the current legislation of Ukraine, four groups of administrative and legal relations in the field of mobilisation exist within which a public law dispute arises (or may arise), namely: 1) relations on issues of registration and deregistration for military service; 2) relations arising in the context of military medical commissions; 3) legal relations of the process of postponement of military service during mobilisation; 4) relations arising from the application of measures and means of coercion to citizens.

It is emphasised that legal personality is the basis on which the content of the status of an individual or a legal entity as a subject of law rests. This category characterises the individual's status as a member of the legal system and the ability to participate in the relevant legal relations. Moreover, legal personality consists of two main parts: passive and active legal capacity. Accordingly, passive legal capacity is the ability and opportunity of an individual or legal entity to have rights and obligations. Whereas, active legal capacity is the ability and opportunity to exercise the rights and obligations granted and thus enter into social and legal relations with other entities.

It is proved that administrative procedural legal personality of the parties in the field of mobilisation is a characteristic of a person defined by administrative procedural legislation as a potential participant to procedural legal relations within administrative proceedings, which consists of the ability to have and exercise the procedural rights and obligations granted to him/her. It is emphasised that this category is complex in its essence and content, and therefore, it includes three levels: 1) basic, that is, legal personality of individuals and legal entities; 2) general procedural legal personality of participants in an administrative case; 3) special, that is, of a plaintiff or a defendant.

It is argued that a statement of claim is the main legal document which gives rise to procedural relations regarding the appeal against the actions of authorities in the field of mobilisation. This document should be distinguished by the clarity of wording and an accurate description of claims and demands, as well as outline the range of defendants.

It is stated that the participation of an attorney-at-law in cases involving public law disputes on mobilisation issues has the same procedural consequences as representation of this kind in administrative proceedings of other categories of cases. This is due to the fact that appeals against decisions and actions of public administration bodies within the scope of mobilisation take the form of general lawsuit proceedings, which have minor specific features in cases of Territorial recruitment and social support centre filing a claim for the application of enforcement measures.

It is concluded that the guarantees of observance of the interests of persons subject to mobilization in administrative proceedings through representation of the latter by an attorney-at-law are a system of a variety of instruments, means, mechanisms, etc. used by persons subject to mobilization and their attorneys-at-law with a view to protecting their rights, freedoms and interests, and also to appeal against decisions of actions/inactions of the actors involved in mobilization activities.

It is stated that the legal (juridical) guarantees of observance of the interests of persons subject to mobilization in administrative proceedings through representation of the latter by an attorney-at-law are a set of regulatory requirements and conditions set out in the rules of administrative procedure law which, in their unity, ensure the exercise of rights, freedoms and interests of citizens in the area under study.

It is highlighted that many factors depend on the effectiveness of mobilisation policy, in particular: first, it ensures the formation of a unified approach and coherence of actions of specially authorised entities in this area; second, it defines the key aspects (principles, mechanisms) of mobilisation activities; third, the level of citizens' trust in the State and, consequently, their desire to voluntarily fulfil their mobilisation obligations directly depends on the effectiveness and consistency of public policy.

It is stated that today, despite the staff shortage in the Armed Forces of Ukraine, the legislator should take a number of steps towards providing guarantees of observance of the interests of persons subject to mobilisation in administrative proceedings by way of representation of the latter by an attorney-at-law. This is likely to have a positive impact not only on the level of public trust in the state, but also on the general level of legal culture and legal awareness of persons subject to mobilisation.

It is proved that under current conditions, the imperfection of administrative legislation which regulates representation of interests of persons subject to mobilisation in administrative proceedings is due to the following factors: firstly, the chaotic nature of public policy on mobilisation; secondly, inconsistency of amendments and additions to current legislation; thirdly, frequent occurrence of conflicts between persons subject to mobilisation and entities engaged in mobilisation activities.

It is proved that development and adoption of the 'Concept for Improving the Mobilisation Policy in Ukraine' is needed, which should ensure effective work

of the actors involved in mobilisation activities, as well as create a high level of readiness of the State to respond to the military threat from the Russian Federation.

It is emphasised that currently, persons subject to mobilisation have rather low access to justice. This problematic issue should be resolved by: first, expanding the guarantees provided for in the Law of Ukraine 'On mobilisation preparation and mobilisation' by adding a clause such as the possibility of appealing to attorneys; second, expanding the guarantees of attorneys' activities, especially in terms of working with parties to mobilisation; third, increasing the responsibility of parties to mobilisation for committing unlawful acts against persons subject to mobilisation.

Keywords: representation, rights, freedoms, interests, mobilisation, administrative proceedings, public law dispute, attorneys-at-law, grounds for appeal, administrative and legal relations, procedural legal personality, procedures, guarantees, improvement, administrative legislation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Решетка Д.О. Поняття та сутність представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства. *KELM. (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 7. С. 143–147.

2. Решетка Д.О. Адвокати в системі суб'єктів представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 409–411.

3. Решетка Д.О. До характеристики підстав звернення осіб, які підлягають мобілізації за представництвом своїх інтересів в рамках адміністративного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 201–205.

4. Решетка Д.О. Особливості процедури розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації за участі адвоката в рамках адміністративного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 5. С. 177–181.

5. Решетка Д. О. Перспективні напрями удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства. *Право та державне управління*. 2024. Випуск 3. С. 173-178.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Решетка Д.О. Нормативно-правове регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства. *Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи* :

матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 лютого 2017 року). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 55–57.

7. Решетка Д.О. Види адміністративно-правових відносин у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір та предмет спору. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15–16 лютого 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 123–126.

8. Решетка Д.О. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність сторін у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір та предмет спору. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25–26 січня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 239–241.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПЕРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ МОБІЛІЗАЦІЇ У МЕЖАХ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА	28
1.1. Поняття та сутність представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства	28
1.2. Підстави звернення та нормативно-правове регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства.....	44
1.3. Адвокати в системі суб'єктів представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства.....	60
Висновки до розділу 1	79
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПЕРЕДСТАВНИЦТВО ІНТЕРЕСІВ ОСІБ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ МОБІЛІЗАЦІЇ У МЕЖАХ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА	85
2.1. Види адміністративно-правових відносин у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір та предмет спору.....	85
2.2. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність сторін у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір та предмет спору	102
2.3. Особливості процедури розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації за участю адвоката у межах адміністративного судочинства .	118
Висновки до розділу 2	133
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ МОБІЛІЗАЦІЇ У МЕЖАХ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА	138
3.1. Гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом.....	138

3.2. Напрями удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства.....	155
Висновки до розділу 3	170
ВИСНОВКИ	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	183
ДОДАТКИ	203

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Повномасштабна війна, яка вже майже три роки триває на території нашої держави, виявила низку проблем у функціонуванні державного механізму, зокрема пов'язаного із захистом законних прав, свобод й інтересів людини та громадянина. Особливо це питання загострилось у процесі проведення мобілізації, яка суттєво впливає на основоположні права та свободи людини, а отже, зачіпає її інтереси фактично в усіх сферах суспільного життя (робота, сімейні стосунки тощо). Саме тому реалізація заходів мобілізації досить часто супроводжується виникненням конфліктних ситуацій, які переходять у стадію публічно-правового спору, що вирішується в порядку адміністративного судочинства. Водночас специфіка подібних спорів, а також особливості правового статусу органів державної влади, які реалізують мобілізаційну діяльність, зумовлюють потребу в залученні представників інтересів осіб, які підлягають мобілізації, зокрема адвокатів. Зазначене дає змогу забезпечити баланс між державними інтересами у сфері проведення мобілізації та підвищення рівня обороноздатності країни, високим рівнем захисту законних прав, свобод та інтересів громадян України, які гарантовані Конституцією та низкою міжнародних договорів й угод.

З огляду на викладене вище, важливим завданням законодавця та українських науковців є створення такого механізму функціонування інституту представництва адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства, за якого буде: по-перше, ефективно реалізовано державну політику у сфері мобілізації, а також усі мобілізаційні заходи, пов'язані з нею; по-друге, належним чином забезпечено захист прав та інтересів громадян у досліджуваній сфері суспільного життя. Усе це дозволить посилити обороноздатність країни та водночас підвищити рівень довіри громадян до держави та її інституцій.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, присвячені представництву різних категорій осіб у межах адміністративного судочинства, у своїх наукових працях розглядали С. С. Бандурка, Н. І. Бочуляк, Н. В. Волкова, І. О. Гелецька, Н. С. Горбань, І. В. Головань, М. В. Джафарова, В. В. Заборовський, В. Є. Канюк, А. В. Козьмініх, П. С. Корнієнко, В. В. Манзюк, В. В. Нікітченко, Н. О. Обловацька, М. І. Смокович, В. О. Святоцька, І. Я. Сенюта, Х. Я. Терешко, О. Г. Яновська та багато інших. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі залишається низка неопрацьованих проблем, зокрема присвячених характеристиці сутності й особливостей представництва адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства.

Таким чином, наявність низки прогалин і недоліків правового та організаційного характеру, пов'язаних із представництвом адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність і своєчасність представленої дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Стратегії воєнної безпеки України, що була затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021; Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021–2025 роки, затвердженої рішенням Ради адвокатів України від 2 липня 2021 року № 38. Дисертацію виконано в межах реалізації плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод

та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та практики його реалізації, з'ясувати сутність та особливості представництва адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства, на основі чого розробити науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в досліджуваній сфері суспільного життя. Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких *завдань*:

– визначити поняття та розкрити сутність представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства;

– окреслити підстави звернення та схарактеризувати нормативно-правове регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства;

– встановити місце адвокатів у системі суб'єктів представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства;

– з'ясувати види адміністративно-правових відносин у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір, і предмет спору;

– схарактеризувати адміністративно-процесуальну правосуб'єктність сторін у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір, і предмет спору;

– висвітлити особливості процедури розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації за участю адвоката в межах адміністративного судочинства;

– розкрити гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства шляхом представництва адвокатом інтересів останніх;

– опрацювати напрями вдосконалення адміністративного законодавства, що регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі представництва адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства.

Предмет дослідження – представництво адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність різних методів наукового пізнання. Так, використання *аналітичного методу* дозволило визначити поняття та розкрити сутність представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства (підрозділ 1.1). З метою встановлення місця адвокатів у системі суб’єктів представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства (підрозділ 1.3); з’ясування видів адміністративно-правових відносин у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір, і предмета спору (підрозділ 2.1); аналізу гарантій дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства шляхом представництва адвокатом інтересів останніх (підрозділ 3.1) було використано *структурно-логічний* і *системно-функціональний* методи. Окреслити підстави звернення та схарактеризувати нормативно-правове регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства (підрозділ 1.2); розкрити адміністративно-процесуальну правосуб’єктність сторін у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір, і предмет спору (підрозділ 2.2);

встановити особливості процедури розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації за участю адвоката в межах адміністративного судочинства (підрозділ 2.3) дали змогу метод *документального аналізу* та *аналітичний метод*. Методи *моделювання* та *прогнозування* застосовано з метою розроблення пропозицій щодо напрямів удосконалення адміністративного законодавства, що регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства (підрозділ 3.2). У процесі підготовки наукового дослідження також було використано низку інших (як загальних, так і спеціальних) методів наукового пізнання, що дозволило комплексно підійти до вирішення завдань дисертаційної роботи.

Нормативно-правовим підґрунтям дисертаційної роботи є Конституція України, кодифіковані нормативно-правові акти, а також низка законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на регулювання правовідносин, які виникають у процесі представництва адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства.

Науково-теоретичне підґрунтя становлять праці фахівців з адміністративного, адміністративно-процесуального, конституційного права тощо. У процесі підготовки дисертаційного дослідження було використано напрацювання вчених з інших галузевих дисциплін, зокрема теорії управління, філософії, соціології, психології тощо.

Інформаційну та емпіричну основу роботи становлять періодичні видання, статистичні матеріали тощо. Крім того, у межах проведення дослідження використано власний досвід роботи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою спробою комплексно, на монографічному рівні, з'ясувати сутність, зміст та особливості представництва адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на

вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

вперше:

– запропоновано авторське визначення поняття адміністративних правовідносин у сфері мобілізації, якими слід вважати регламентовані нормами адміністративного права суспільно-правові відносини, що виникають з питань виконання публічних функцій і завдань у сфері проведення мобілізації, однією зі сторін яких завжди є уповноважені публічно-владні суб'єкти, що мають право на застосування заходів і засобів державного примусу, а іншою – переважно особи, які підлягають мобілізації;

– розкрито особливості правового статусу адвокатів у системі суб'єктів представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства;

– сформульовано поняття адміністративно-процесуальної правосуб'єктності сторін у сфері мобілізації, на підставі чого встановлено, що вказана категорія є складною за своєю сутністю та передбачає три рівні: 1) базову правосуб'єктність фізичних і юридичних осіб; 2) загальнопроцесуальну правосуб'єктність учасників адміністративної справи; 3) спеціальну правосуб'єктність позивача чи відповідача;

удосконалено:

– теоретичний підхід щодо характерних особливостей представництва в адміністративному судочинстві, а саме: по-перше, таке представництво наявне виключно в системі адміністративних процесуальних правовідносин, тобто відносин, що виникають за фактом розгляду справи, віднесеної законом до компетенції суду адміністративної юрисдикції; по-друге, можливе виключно у випадках та з підстав, прямо визначених у Кодексі адміністративного судочинства України; по-третє, це особлива модель

процесуальних правовідносин, за якої спеціально уповноважений суб'єкт вчиняє процесуальні дії на користь іншої фізичної або юридичної особи, бере участь у справі, взаємодіє з органами адміністративної юстиції тощо; по-четверте, метою представництва є реалізація процесуальних прав, обов'язків і законних інтересів особи, яку представляють; відповідне рішення адміністративного суду не має позитивного чи негативного результату для представника; по-п'яте, специфіка й особливості представництва залежать від персонального статусу фізичної або юридичної особи, яку представляють;

– характеристику процедури розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації за участю адвоката в межах адміністративного судочинства, на основі чого констатовано, що участь адвоката в справах щодо публічно-правових спорів з питань мобілізації має такі самі процесуальні наслідки, як і представництво в адміністративному розгляді інших категорій справ, що своєю чергою зумовлено тим, що оскарження рішень і дій органів публічного управління в межах мобілізації відбувається у формі загального позовного провадження, яке має незначні особливості у випадках звернення з позовом територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки про застосування заходів впливу;

дістали подальшого розвитку:

– твердження про те, що в умовах сьогодення недосконалість адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, що підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства, обумовлена такими чинниками: по-перше, хаотичністю державної мобілізаційної політики; по-друге, непослідовністю внесення змін і доповнень до чинного законодавства; по-третє, частим виникненням конфліктних ситуацій між особами, які підлягають мобілізації, та суб'єктами, що реалізують мобілізаційну діяльність;

– обґрунтування наукової думки стосовно того, що підставами звернення та нормативно-правового регулювання представництва інтересів

осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства є:

- 1) домовленість між представником та особою, яка підлягає мобілізації;
- 2) належним чином оформлені документи, що посвідчують повноваження представника відповідно до вимог Кодексу адміністративного судочинства України;

– теза про те, що на сьогодні, попри кадровий дефіцит у Збройних Силах України, законодавець повинен зробити низку кроків у напрямі посилення гарантій дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом, що, як вбачається, не лише позитивно вплине на рівень довіри громадян до держави, а й сприятиме підвищенню загального рівня правової культури та правової свідомості осіб, які підлягають мобілізації.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для проведення подальших теоретичних досліджень, присвячених проблемі представництва адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій сфері* – для розроблення нових і вдосконалення діючих нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на регулювання представництва адвокатами інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства;

– *правозастосовній сфері* – з метою підвищення ефективності діяльності адвокатів у напрямі представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства;

– *освітньому процесі* – у процесі підготовки навчально-методичних, лекційних матеріалів, а також підручників і навчальних посібників з

дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Конституційне право» тощо (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: «Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи»; (м. Київ, 15-16 лютого 2017 року); «Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 15–16 лютого 2023 р.); «Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 25–26 січня 2023 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок. Список використаних джерел містить 188 найменувань на 20 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ МОБІЛІЗАЦІЇ У МЕЖАХ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

1.1. Поняття та сутність представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства

Основною повісткою останніх років, починаючи із вторгнення російської федерації на територію нашої держави, є питання мобілізація громадян на військову службу до лав Збройних Сил України (далі – ЗСУ). Процес її реалізації вже неодноразово трансформувався як в нормативно-правовому, так і організаційно-управлінському плані. Однак досягти балансу між максимальним забезпечення попиту війська та правами і свободами людини і громадянина все ще не вдалось. В даній сфері постійно виникають правові спори між суспільством та державою вирішення яких покладається на органи адміністративного судочинства. Розгляд судових справ з питань мобілізації має свою специфіку, яка проявляється, передусім, у теоретичних та практичних особливостях роботи деяких процесуальних інститутів, зокрема, представництва. Тому в даному дисертаційному підрозділі ми детально проаналізуємо та виділимо поняття і сутність представництва інтересів осіб, як підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства.

Етимологію процесуального представництва в адміністративному судочинстві складають слова «представник», «представляти». Згідно тлумачних поняття «представник» означає особу, що представляє кого-, що-не-будь, діє за чийось дорученням, від імені когось, виражаючи чийсь інтереси; виборну особу, що представляє в державних органах інтереси народу чи якоїсь його частини; службову чи урядову особу, що представляє

кого-, що-небудь, обстоює чийсь інтереси (держави, установи і таке інше); виразника, захисника якихось ідей, суспільних поглядів; того, хто в своїй особі представляє певну групу, розряд, людей чи певну галузь діяльності, хто є типовим зразком такої групи, розряду чи діячем у певній галузі; діяча певної галузі знання, культури; зразок, особина певного класу, виду, роду тварин чи рослин. Термін «представляти» розкривається як знайомитись з кимось, називати чи характеризувати кого-небудь; рекомендувати, бути представником кого-, чого-небудь, заступати кого-небудь, діючи за його дорученням, від його імені, захищаючи чийсь інтереси, здійснюючи чийсь волю; репрезентувати, бути виразником, еквівалентом чогось; діяти за дорученням когось, здійснювати чийсь волю; показувати, зображувати кого-, що-небудь у творах літератури, мистецтва, у розповіді, усній або писемній характеристиці; наслідувати чийсь манерам, зовнішності, мові; порушувати питання про нагороду чи підвищення по службі, на посаді [18, с.1104; 148].

Поняття «представництво» широко використовується в праві та, як правило, відноситься не тільки до процесуальної сфери. Це зокрема підтверджується тлумаченням категорії в західній юридичній літературі та нормативних джерелах. Так, у законодавстві США термін «представництво» в широкому розумінні охоплює всі відносини, які існують між двома особами, коли одна з цих осіб (агент) діє за іншу особу (особу, яку представляють) та під її контролем. Тому під поняття «представника» в такому широкому значенні підпадають і комісіонери, і торгівельні представники, і комівояжери, і брокери, і капітани суден, і адвокати. При цьому кожна із зазначених категорій учасників відносин – «представників» вважається наділеною відповідними повноваженнями у повній мірі, оскільки припускається, що особа, яку представляють, запросивши представника (агента), тим самим дає згоду на здійснення останнім усіх необхідних юридичних дій. Перевищення представником-агентом наданих йому повноважень допускається за умови, що надзвичайні обставини вимагають

прийняття надзвичайних засобів для захисту інтересів особи, яку представляють (необхідне представництво). У США та Англії спеціально регламентується (передусім, за допомогою судових прецедентів) правове становище деяких видів агентів, котрі за певних умов виступають як представники: 1) консигнаційного агента або фактора; 2) агента-делькредере; 3) брокера; 4) агента з виключними правами; 5) комісійний експортний дім; 6) аукціоніста [31, с.50].

У роботі шотландського вченого Еніда А. Маршала «Загальні принципи шотландського права» присвяченій аналізу специфічного різновиду представництва, а саме «представництва в силу необхідності» зазначається, що дане поняття використовується у ситуаціях, коли особа повинна в екстримальних умовах здійснити будь-яку дію від імені іншої особи, яка фактично не давала вказаній особі повноваження на такі дії. Представництво, в силу необхідності, застосовується тільки в обмеженій кількості випадків і з покращенням зв'язку все більш старішає, оскільки може мати місце лише в тих випадках, коли зв'язок не можливий. На думку автора представництво в силу необхідності є формою «*negotiorum gestio*». Традиційно в шотландському праві «*negotiorum gestio*» визнається в тих випадках, коли гестор, не маючи повноважень, втручається у справи іншої особи, яка постійно чи тимчасово нездатна займатися своїми справами самостійно: обставини повинні бути такими, щоб можна було розумно припустити, що фактичні повноваження були б надані гестору, якби він мав можливість звернутися за їх отриманням. Важливою є позиція про те, що гестор має право на відшкодування усіх витрат навіть у тому випадку, коли його дії не принесли блага. Тому цей позов ширший ніж позов, що ґрунтується на компенсації [188; 50, с.17].

В контексті вітчизняної наукової думки варто відмітити погляд І.О. Гелецької, яка звертає увагу на те, що термін «представництво» у широкому розумінні включає відносини, які існують між особами, коли одна

з них діє за іншу або під її контролем. Тому нерідко цим терміном користуються і тоді, коли йдеться про комісію, торгове представництво, відносини з брокерами, маклерами тощо. Так зване фактичне представництво, в якому дії однієї особи створюють для іншої лише фактичні наслідки, характеризується переважно внутрішніми відносинами між цими особами, а представництво як юридичне поняття має значення за своєю зовнішньою стороною, тобто для третіх осіб, які через представника вступають в юридичні відносини з особою, яку представляють. Фактичне представництво є звичайним наслідком будь-якого співжиття, тому для свого існування не потребує особливої санкції права. Разом з тим юридичне представництво, як відхилення від звичайного порядку, за яким правочин породжує правові наслідки тільки між безпосередніми його учасниками, може існувати лише при визнанні його правом [25, с.27-28].

На рівні національного законодавства представництво найбільш обґрунтовано та повно описано в положеннях Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), адже, по суті, виступає здебільшого інститутом цивільного права та походить з цієї галузі. За статтею 237 ЦКУ: «Представництво є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Не є представником особа, яка хоч і діє в чужих інтересах, але від власного імені, а також особа, уповноважена на ведення переговорів щодо можливих у майбутньому правочинів. Представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства» [169].

Таким чином, представництво – це основана на нормах чинного законодавства модель побудови суспільно-правових відносин між суб'єктами, за яких, один отримує дозвіл та право вчинювати відповідні дії, зокрема, юридичного характеру, від імені іншого. За такої конструкції відбувається правова персоніфікація суб'єкта, якого представляють, його

прав, свобод та інтересів в особі іншого учасника правовідносин. Подібна модель може встановлюватись як нормами чинного законодавства, так і за домовленістю відповідних сторін, які чітко визначають: які саме правові дії один суб'єкт буде вчиняти від імені іншого.

Процесуальне представництво має більш складну юридичну характеристику, що зумовлює притаманність його змісту як загальних, так і специфічних ознак. Категорія неодноразово розкривалась науковцями з огляду на різні галузі процесуального права, у тому числі адміністративної.

Надаючи загальну характеристику процесуальному представництву А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов та Н.А. Бондаренко зазначають, що це правовідношення, в силу якого одна особа (представник) виступає в суді від імені та в інтересах іншої особи (того, кого представляють) [171, с. 60; 71, с.89]. О.В. Агеєв відмічає: «Представництво – це не формальна присутність при розгляді судом юридичної справи, а відповідна діяльність, спрямована на захист прав і інтересів осіб, яких вони представляють, сприяння реалізації їх правового статусу. Тому найважливішим аспектом представництва виступає можливість здійснення відповідних процесуальних дій від імені й в інтересах особи, що представляється» [1, с.143]. В науковій праці В.Є. Канюка та Р.П. Олійничука визначається, що представництво є правовим інститутом, до якого входять сукупність норм права, що регулюють суспільні відносини між представником і довірителем, а також як процесуальну діяльність, мета і функція якої полягає у відстоюванні та забезпеченні прав і законних інтересів довірителя, наданні правової та/або іншої допомоги, сприяння у встановленні сприятливих для довірителя обставин, а також обґрунтуванні законності вимог на всіх стадіях кримінального судочинства [52, с.180].

В цивільному процесуальному праві представництво розкривається Ю.С. Червоним як процесуальна діяльність особи (представника) на підставі наявних у неї повноважень, що породжує цивільно-процесуальні правовідносини між представником і судом, спрямовані на охорону, захист

суб'єктивних прав та інтересів особи, яку представляють, сприяє суду в повному та об'єктивному з'ясуванні обставин справи, у винесенні законного та обґрунтованого рішення» [170, с.108; 21, с.397-401]. З позиції В.Г. Пожар представництво в кримінальному процесі – це урегульована нормами кримінально-процесуального законодавства процесуальна діяльність представника, уповноваженого в силу закону або договору на реалізацію та охорону прав і законних інтересів особи, яку він представляє та яка реалізується у формі правовідносин між особою, яку представляють, представником та посадовими особами, які ведуть провадження у справі [106, с.49]. М.П. Омельченко, М.Й. Штефан, С.М. Штефан відзначають, що представник у виконавчому провадженні покликаний виконувати дві функції: представляти сторону, бути її повіреним, тобто здійснювати представництво, а також захищати права та інтереси сторони, тобто здійснювати правонаступництво. Вони визначили осіб, які можуть бути представниками у виконавчому провадженні: 1) члени органів управління, працівники підприємств, установ, організацій усіх форм власності в справах таких юридичних осіб; 2) уповноважені профспілок – у справах працівників, а також осіб, захист прав та інтересів яких здійснюється професійними спілками; 3) уповноважені організацій, яким за статутом чи положенням надане право представляти інтереси членів цих організацій у їх справах; 4) адвокати; 5) один із співучасників за дорученням інших співучасників; 6) батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники у справах недієздатних громадян, громадян, які не мають повної дієздатності, та громадян, визнаних судом обмежено дієздатними; 7) інші особи, допущені у виконавче провадження органом державної виконавчої служби, який примусово реалізує рішення судових чи несудових органів [179, с. 24-26].

В рамках адміністративного процесу, О.М. Величко визначив представництво як діяльність спрямовану на надання юридичної допомоги в ході адміністративного процесу щодо реалізації прав та інтересів певного

учасника судового процесу. В результаті адміністративного процесу представник не отримує особистих благ, тобто всі правові наслідки розповсюджуються виключно на особу, яку він представляє в адміністративному суді. Правові наслідки для особи, яку представляють, виникають в результаті законних процесуальних дій представника в межах його компетенції [19, с.55-57]. М.І. Смоковичем констатовано, що представництво в адміністративному процесі – це правовідносини, в яких особа в межах визначених договором або законом повноважень вчиняє процесуальні дії в адміністративному процесі, спрямовані на захист законних прав, свобод та інтересів іншої особи, яку представляє, у сфері публічно-правових відносин [150, с.53]. С.В. Ківалов, А.Ю. Осадчий, О.В. Закаленко під адміністративно-процесуальним представництвом розуміють правовідносини, у яких одна особа (представник) на підставі повноважень, наданих їй договором або законом, вчиняє в адміністративному процесі процесуальні дії від імені та в інтересах сторони, третьої особи, спрямовані на захист та реалізацію їх прав та інтересів у публічно-правовій сфері [56, с.85].

М.В. Джафарова зауважує, що адміністративне процесуальне представництво доцільно розглядати у двох правових аспектах: 1) як самостійну правову категорію галузі адміністративного процесуального права (крізь призму поєднання системи адміністративно-процесуальних правовідносин і процесуальних дій); 2) як комплексний правовий інститут системи адміністративного процесуального права. Під адміністративним процесуальним представництвом як самостійною правовою категорією вченою запропоновано розуміти систему адміністративно-процесуальних правовідносин, в яких одна особа (представник) спеціально уповноважена в силу закону або договору на здійснення юридично значимих процесуальних дій від імені та в інтересах іншої особи, яку представляє, чим безпосередньо сприяє забезпеченню та реалізації захисту її законних прав, свобод та

інтересів під час розгляду і вирішення конкретної адміністративної справи. Як загальний комплексний інститут адміністративного процесуального права – це відносно відокремлена сукупність правових норм вказаної галузі права, спрямована на врегулювання взаємопов'язаних якісно однорідних правових відносин, що виникають між судом і представником, який здійснює в межах наданих йому повноважень юридично значимі процесуальні дії від імені та в інтересах особи, яку представляє, з метою отримання для останньої бажаного правового результату і сприяння суду у відправленні правосуддя в адміністративних справах [36, с.119; 34, с.152].

А.Т. Комзюк, В.М. Бевзенко та Р.С. Мельник доводять, що одна особа (представник) здійснює у суді процесуальні дії від імені та в інтересах іншої особи (особи, чії інтереси представляють – довіритель). Це не одне правовідношення, а система, яка включає правовідносини двох видів: внутрішні і зовнішні. Внутрішні відносини представництва, що складаються між особою, яку представляють, і представником, характеризуються такими ознаками: 1) спрямовані на упорядкування правових зв'язків між особою, яку представляють, і судом, тобто мають організаційний характер; 2) щодо таких зв'язків мають допоміжний характер; 3) виникають і реалізуються з метою здійснення і захисту прав та інтересів особи, яку представляють. Своєю чергою, зовнішні відносини поділяються на два різновиди: 1) відносини між представником, судом та іншими учасниками адміністративної справи, які мають інформаційний характер (наприклад, представник повідомляє третю особу про те, що він має повноваження діяти від імені особи, яку представляє); 2) відносини між особою, яку представляють, і судом. Встановлення останніх є результатом дій представника [62, с.195].

Безпосередньо до положень Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) суб'єкти адміністративного процесу, а саме сторона, третя особа в адміністративній справі, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи (наприклад прокурор),

може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника, крім випадку, встановленого частиною дев'ятою статті 266 Кодексу: «У разі відкриття провадження у справі щодо оскарження бездіяльності Кабінету Міністрів України щодо невнесення до Верховної Ради України законопроекту на виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою, бездіяльності Верховної Ради України щодо нерозгляду такого законопроекту суд уповноважує позивача розмістити в одному із загальнодержавних друкованих медіа оголошення про це із зазначенням у ньому змісту позовних вимог та номера судової справи. Оголошення має бути оприлюднене не пізніше як через десять днів після відкриття провадження. Якщо оголошення опубліковано своєчасно, вважається, що всі заінтересовані особи належним чином повідомлені про судовий розгляд справи. Скарги заінтересованих осіб на судові рішення в цій справі, якщо такі особи не брали участі у справі, залишаються без розгляду. У разі участі у справі більше десяти співпозивачів та/або третіх осіб без самостійних вимог на стороні співпозивачів їх самопредставництво не допускається. Співпозивачі та треті особи без самостійних вимог на стороні співпозивачів беруть участь у такому судовому процесі виключно через спільного представника. Клопотання третьої особи без самостійних вимог про вступ у справу на стороні співпозивачів (згода на вступ у справу - у разі її залучення співпозивачами чи судом) вважається формою доручення захисту своїх інтересів у справі спільному представникові співпозивачів у справі. Повістки про виклик та повістки-повідомлення співпозивачам, третім особам без самостійних вимог на їх стороні не надсилаються. Виклик, повідомлення представника співпозивачів (третіх осіб) вважається викликом, повідомленням співпозивачів (третіх осіб). Копії судових рішень співпозивачам (третім особам) не надсилаються, а надсилаються тільки їх представнику» [58].

Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника. Юридична особа незалежно від порядку її створення, суб'єкт владних повноважень, який не є юридичною особою, беруть участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її (його) імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи, суб'єкта владних повноважень), або через представника. Держава, Автономна Республіка Крим, територіальна громада беруть участь у справі через відповідний орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник, інша уповноважена особа відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування), або через представника [58].

Стаття 60 КАС визначає, що представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки. Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері [58].

З огляду на положення наукових джерел та процесуального законодавства, представництво у межах адміністративного судочинства характеризується наступними особливостями: по-перше, таке представництво має місце виключно в системі адміністративних-процесуальних правовідносин, тобто відносин, що виникають за фактом розгляду справи, віднесеної законом до компетенції суду адміністративної юрисдикції; по-друге, представництво в адміністративному судочинстві можливе виключно у випадках та з підстав прямо визначених у КАС; по-третє, представництво – це особлива модель процесуальних правовідносин, за якої спеціально уповноважений суб'єкт вчиняє процесуальні дії на користь

іншої фізичної або юридичної особи, приймає участь у справі, взаємодіє з органами адміністративної юстиції тощо; по-четверте, метою представництва в адміністративному судочинстві є реалізація процесуальних прав, обов'язків та законних інтересів особи, яку представляють; відповідне рішення адміністративного суду не має позитивного чи негативного результату для представника; по-п'яте, специфіка та особливості представництва залежать від персонального статусу фізичної або юридичної особи, яку представляють.

Таким чином, представництво у межах адміністративного судочинства – це регламентована КАС модель побудови процесуальних правовідносин, за якої уповноважений суб'єкт вчиняє процесуальні дії, приймає участь у розгляді адміністративної справи на користь іншої фізичної або юридичної особи з метою реалізації її прав, свобод, обов'язків та законних інтересів.

Оскільки мобілізація здійснюється виключено в особливий період, то відзначимо, що під останнім слід розуміти період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, сил оборони і сил безпеки, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і час демобілізації після закінчення воєнних дій [122].

Особливість представництва осіб, які підлягають мобілізації криється в їх особливому правовому статусі, що регламентовано не тільки процесуальним законодавством. Цей статус прямо пов'язаний із складним та комплексним явищем мобілізації, яке регламентовано Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Відповідно до його положень, мобілізація – це комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного

переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту - на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано. Вона є складовою частиною комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави [122].

М.М. Чеховська з економічної точки зору відмічає, що мобілізація має два аспекти: 1) формування державної політики, спрямованої на забезпечення заходів із концентрації усіх наявних ресурсів для досягнення конкретного результату; 2) економічне забезпечення галузей національної економіки для нарощування оборонних можливостей країни. Під мобілізацією економіки вона розуміє «такий стан забезпечення національної економіки, за якого в умовах безпосередньої загрози збройної агресії та у воєнний час відбувається її підготовка до забезпечення оборони держави. Напрями державної політики під час мобілізації економіки мають бути спрямовані на чітке формування державного оборонного замовлення, оновлення та оптимізацію мобілізаційних запасів / державного матеріального резерву, реалізацію ефективного механізму концентрації ресурсів, мілітаризацію визначених галузей національної економіки, залучення державно-приватного партнерства» [176, с. 143-144].

Д.В. Талалай мобілізацію пропонує тлумачити як комплекс загальнодержавних заходів, які здійснюються уповноваженим суб'єктами у відповідності до чинного законодавства, в межах своєї компетенції, що в свою чергу реалізуються з метою планомірного та всебічного забезпеченого переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, не залежно від форми власності, на функціонування в

умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, перелік, яких визначений законом, сил цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу, для вирішення завдань, викликаних потребами усунення внутрішніх та зовнішніх загроз [155, с.866; 11]. Д.В. Талалай виділяє загальні та спеціальні ознаки мобілізації. Серед загальних вчений називає: комплексність; тимчасовість; торкається всіх сфер народного господарства; завчасність та плановість заходів; централізованість керівництва; комплексність та погодженість; наявність загрози, як правило воєнного характеру; регулюється виключно правовими нормами; відбувається посилення ролі та розширення повноважень військових формувань, до компетенції яких входить реалізація заходів мобілізації; цільове призначення – мінімізація наслідків та спрямованість заходів на усунення загрози. В свою чергу до специфічних рис даного поняття, Д.В. Талалай відносить, на переконання автора, можна віднести такі: процедура введення; масштабність здійснюваних мобілізаційних заходів; територіальні межі здійснення заходів з мобілізації; зміст мобілізаційних заходів; перелік суб'єктів, що забезпечують реалізацію заходів мобілізації; обсяг компетенції суб'єктів, що забезпечують реалізацію заходів мобілізації; особливі підстави оголошення (внутрішні та зовнішні загрози) [155, с.866; 11].

Отже, відповідно до положень законодавства, мобілізація передбачає акумулювання економічних, людських та інших ресурсів, трансформацію життєдіяльності держави та апарату влади на час дії особливого періоду з метою подолання відповідних негативних чинників, які загрожують територіальній цілісності, суверенітету, незалежності, та нормальному суспільному ладу або несуть в собі інші критичні ризики для існування та функціонування всієї нації.

Втім, реалізація зазначеного комплексу заходів неможлива тільки з позиції публічного сектору. Забезпечити функціонування та життя держави в

умовах особливого періоду та ефективно консолідувати зусилля для виходу з нього з мінімальними втратами і шкодою можливо виключно за участі всього суспільства та кожного окремого громадянина. У зв'язку із цим, мобілізація покладає на підприємства, установи, організації та, особливо, громадян України додаткові обов'язки, які підкріплюються мірами державного примусу.

Згідно положень статті 22 Закону від 21.10.1993 №3543-ХІІ, під час мобілізації громадяни зобов'язані: 1) з'являтися за викликом до територіального центру комплектування та соціальної підтримки у строк та місце, зазначені в повістці (військовозобов'язані, резервісти Служби безпеки України - за викликом Центрального управління або регіонального органу Служби безпеки України, військовозобов'язані, резервісти розвідувальних органів України - за викликом відповідного підрозділу розвідувальних органів України), для взяття на військовий облік військовозобов'язаних чи резервістів, визначення їх призначення на особливий період, направлення для проходження медичного огляду; 2) надавати в установленому порядку під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, власниками яких вони є, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, силам цивільного захисту з наступним відшкодуванням державою їх вартості в порядку, встановленому законом; 3) проходити медичний огляд для визначення придатності до військової служби згідно з рішенням військово-лікарської комісії чи відповідного районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки, закладів охорони здоров'я Служби безпеки України, а у розвідувальних органах України - за рішенням керівників відповідних підрозділів або військово-лікарської комісії Служби зовнішньої розвідки України, розвідувального органу Міністерства оборони України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону [122].

Громадяни, які перебувають у запасі і не призвані на військову службу або не залучені до виконання обов'язків щодо мобілізації за посадами, передбаченими штатами воєнного часу, під час мобілізації можуть бути відповідно до закону залучені до виконання робіт, які мають оборонний характер. Під час мобілізації громадяни зобов'язані з'явитися:

- 1) військовозобов'язані та резервісти, які приписані до військових частин для проходження військової служби у воєнний час або до інших підрозділів чи формувань для виконання обов'язків за посадами, передбаченими штатами воєнного часу, - на збірні пункти територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки у строки, зазначені в отриманих ними повістках або мобілізаційних розпорядженнях;
- 2) резервісти, які проходять службу у військовому резерві, - до військових частин у строки, визначені командирами військових частин;
- 3) військовозобов'язані, резервісти Служби безпеки України - за викликом керівників органів, в яких вони перебувають на військовому обліку;
- 4) військовозобов'язані, резервісти розвідувальних органів України - за викликом керівників відповідних підрозділів;
- 5) особи, які уклали контракти про перебування у резерві служби цивільного захисту, - за викликом керівників відповідних органів управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Інші військовозобов'язані протягом 60 днів з дня набрання чинності указом Президента України про оголошення мобілізації, затвердженим Верховною Радою України, зобов'язані уточнити свої облікові дані через центри надання адміністративних послуг або електронний кабінет призовника, військовозобов'язаного, резервіста, або у територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки за місцем свого перебування або знаходження. У разі отримання повістки про виклик до територіального центру комплектування та соціальної підтримки громадянин зобов'язаний з'явитися у зазначені у ній місце та строк [122]. Розділ VI-1 Закону

передбачає систему примусових заходів державного впливу щодо громадян, які не виконують обов'язки під час мобілізації [122].

Виходячи із аналізу положень законодавства України, можна зробити наступний висновок: особи, які підлягають мобілізації – це повнолітні громадяни України, які, згідно до обов'язків, що покладаються на них Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», підглядають призову на військову службу на особливий період для виконання завдань мобілізації і оборони держави згідно до свого призначення та стану здоров'я, визначеного в установленому законодавством порядку.

Отже, представництво осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства – це представництво вузького кола фізичних осіб, які: 1) окрім загальних прав та обов'язків людини і громадянина володіють обов'язками передбаченими Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»; 2) вступають у правовідносини із реалізації завдань і заходів мобілізації та оборони в особливий період; 3) щодо них можливе застосування заходів державного примусу у разі невиконання та/або неналежного виконання обов'язків у сфері мобілізації; 4) такі громадяни можуть перебувати у службово-правових відносинах із відповідними військовими формування та органами; 5) це повноправні та повнолітні громадяни, які володіють усією повнотою право- та дієздатності, у зв'язку із чим можуть та повинні бути залучені до виконання обов'язків передбачених законодавством. Правовий статус таких осіб в контексті судового представництва грає роль виключно у разі розгляду спорів, прямо пов'язаних із виконанням ними норм мобілізаційного законодавства. В даному випадку може виникнути особливий публічно-правовий спір, що передбачає окрему специфіку порядку розгляду.

У підсумку проведеного дослідження можемо констатувати, що представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах

адміністративного судочинства, – це регламентована нормами адміністративного процесуального законодавства модель процесуальних правовідносин, за якої уповноважений суб'єкт вчиняє процесуальні дії, приймає участь у розгляді адміністративної справи на користь особи, на яку Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» покладаються спеціальні обов'язки, та яка звертається до органів адміністративної юстиції з метою забезпечення, захисту та реалізації своїх прав та інтересів в сфері мобілізації [136].

1.2. Підстави звернення та нормативно-правове регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства

Адміністративно-процесуальне представництво осіб, які підлягають мобілізації є складним явищем із багатьма юридичними нюансами. Останні регламентовано системою нормативно-правових актів різного ступеню та значення, а сама реалізація подібної моделі побудови процесуальних правовідносин потребує наявності відповідних підстав. Взагалі, нормативно-правове регулювання – це впорядкування поведінки осіб за допомогою нормативних актів, розрахованих на їх багаторазове застосування за наявності передбачених ним обставин [79, с.185]. Відповідно до точки зору А.Т. Комзюка, «правове регулювання – це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим нормативним інституційним регулятором. При цьому правове регулювання має цілеспрямований, організаційний, результативний характер і здійснюється за допомогою цілісної системи засобів, що реально виражають саму матерію права як нормативного інституту утворення – регулятора» [61, с.47]. І. Шопіна розглядає правове регулювання в різних аспектах, зокрема: «1) в

інструментальному, як частину (елемент) правового впливу держави на суспільні відносини за допомогою специфічних правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації права) з метою упорядкування, закріплення, охорони і розвитку суспільних відносин; 2) в інституційному аспекті правове регулювання авторка розглядає як процес, наслідками якого є здійснення цілеспрямованого правового впливу держави на суспільні відносини; 3) нормативно-юридичному аспекті правове регулювання – це здійснюване за допомогою спеціальних юридичних засобів упорядкування суспільних відносин, що включає їх юридичне закріплення, охорону, контроль за їх стабільністю та відновлення у випадку порушення; 4) у діяльнісному аспекті правове регулювання – це діяльність держави, її органів і посадових осіб, а також уповноважених на те громадських організацій щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві» [178, с. 1059].

Л. О. Макаренко доводить: «Правове регулювання – це аспект дії права, що визначає спеціально-юридичний вплив права на поведінку адресатів. У результаті правового регулювання формується юридична основа та визначаються орієнтири для організації діяльності суб'єктів. Дія права в процесі його регулятивного впливу охоплює спеціальну діяльність держави, пов'язану з виробленням правових приписів та визначенням механізму їх реалізації, а також із діяльністю учасників суспільних відносин, що реалізують правові приписи та узгоджують свою поведінку з правом. Правове регулювання за допомогою правових приписів полягає не лише у спрямуванні розвитку суспільних відносин, але й в охороні існуючих суспільних відносин, які відповідають потребам суспільства. Дія правових приписів у процесі правового регулювання характеризується певними етапами, що визначаються як стадії. Серед них: а) визначення правового

статусу суб'єктів права шляхом встановлення конституційних прав та обов'язків, юридичного закріплення дієздатності, передбачення можливості захисту прав державою; б) виникнення правовідносин, що пов'язується з настанням певних життєвих обставин та конкретизацією норми до певного випадку або чітко визначених осіб» [94, с. 132–133].

Тож, нормативно-правове регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства представляє собою здійснюваний за допомогою норм права регулюючий та упорядковувальний вплив права на суспільні відносини, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя. Варто зауважити, що нормативне регулювання досліджуваного в дисертації явища виходить за рамки КАС. Основне юридичне джерело в даному контексті – це Конституція України (далі – Конституція). Вона є Основним Законом держави, який визначає, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [63].

Стаття 17 документу встановлює наступне: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення

конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності. Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом. На території України не допускається розташування іноземних військових баз» [63].

Разом із цим, відповідно до статті 65 Конституції захист Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності, шанування її державних символів є обов'язком громадян України; громадяни відбувають військову службу відповідно до закону. Зазначена норма складає ключове правове підґрунтя мобілізації та мобілізаційної підготовки, а також формування відповідного апарату примусу в даній сфері [63]. Питання пов'язані із організацією та дією сектору правосуддя держави регламентовано Розділом VIII Основного Закону, який декларує систему судових установ, їх правовий статус, а також пов'язаних із їх діяльністю інституцій, явищ та категорій, таких як судове представництво, адвокатура тощо [63].

На законодавчому рівні після Конституції головним джерелом нормативно-правового регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства виступає КАС. Статтями останнього визначено: Кодекс визначає юрисдикцію та повноваження адміністративних судів, встановлює порядок здійснення судочинства в адміністративних судах. Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. У справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони: 1) на підставі,

у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України; 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано; 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії); 4) безсторонньо (неупереджено); 5) добросовісно; 6) розсудливо; 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації; 8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія); 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення; 10) своєчасно, тобто протягом розумного строку [58].

Крім цього, у положеннях КАС визначається, що основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є: 1) верховенство права; 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 5) обов'язковість судового рішення; 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи; 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; 8) розумність строків розгляду справи судом; 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами; 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення [58].

Окрім КАС, представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства також регламентовано Законом України «Про судоустрій і статус суддів», що визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, яка функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд. За його положеннями судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними

та безсторонніми судами, утвореними законом. Відповідно до статті 10 кожен має право на професійну правничу допомогу та представництво у судах [127].

До нормативних джерел також варто віднести Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який визначає правові засади даного інституту, а також Закон України «Про безоплатну правничу допомогу», що встановлює зміст права на безоплатну правничу допомогу, порядок реалізації цього права, суб'єктів, підстави та порядок надання безоплатної правничої допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правничої допомоги [111; 112].

Якщо перелічені законодавчі акти, переважно, відносяться до процесуально-правових питань представництва осіб, які підлягають мобілізації в адміністративному судочинстві, то наступні правові засади регламентують правовий статус даних суб'єктів, особливості їх участі у відносинах з мобілізації і таке інше. Безперечно, в даному контексті не можна не відмітити Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», котрий встановлює правові основи мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, визначає засади організації цієї роботи, повноваження органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також обов'язки підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, повноваження і відповідальність посадових осіб та обов'язки громадян щодо здійснення мобілізаційних заходів [122].

Закон України «Про оборону України» регулює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони. Значна частина положень Закону стосується питань мобілізації, а

саме діяльності уповноважених суб'єктів із виконання її завдань, у тому числі забезпечення призову громадян на військову службу під час особливого періоду [123].

Окремо варто відмітити Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», який досить детально описує різновиди осіб, які підлягають мобілізації та особливості статусу кожного з них. Відповідно до статей документу, військовий обов'язок устанавлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, посади в яких комплектуються військовослужбовцями. Військовий обов'язок включає: підготовку громадян до військової служби; взяття громадян на військовий облік; прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов (направлення) на військову службу; проходження військової служби; виконання військового обов'язку в запасі; проходження служби у військовому резерві; дотримання правил військового обліку. Виконання військового обов'язку громадянами України забезпечують державні органи, органи місцевого самоврядування, утворені відповідно до законів України військові формування, підприємства, установи та організації незалежно від підпорядкування і форм власності в межах їх повноважень, передбачених законом, центри надання адміністративних послуг, центри рекрутингу та районні (об'єднані районні), міські (районні у містах, об'єднані міські) територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя. В рамках військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії: 1) допризовники – особи, які підлягають взяттю на військовий облік; 2) призовники – особи, які взяті на військовий облік; 3) військовослужбовці – особи, які проходять військову службу; 4) військовозобов'язані – особи, які

перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави; 5) резервісти – особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період. До категорії військовослужбовців прирівнюються іноземці та особи без громадянства, які відповідно до закону проходять військову службу у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України [113].

Крім того, Законом визначено: жінки які придатні до проходження військової служби за станом здоров'я та віком і закінчили заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої або вищої освіти та здобули медичну або фармацевтичну спеціальність, підлягають взяттю на військовий облік військовозобов'язаних. Жінки, які перебувають на військовому обліку, можуть бути призвані на військову службу чи залучені для виконання робіт із забезпечення оборони держави у воєнний час у добровільному порядку. У мирний час жінки можуть бути прийняті на військову службу та службу у військовому резерві тільки в добровільному порядку (за контрактом). Жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками (за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі), що включає прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку [113].

Таким чином, саме перелічена система нормативних актів складає правову основу представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства. Разом із тим, справедливим буде відзначити, що незважаючи на розгалуженість нормативно-правового

матеріалу, у зазначеній сфері залишається низка неврегульованих питань, зокрема: правовий статус адвоката у відносинах із суб'єктами реалізації мобілізаційної діяльності; перелік прав громадян, які підлягають мобілізації, щодо можливості звернення до адвокатів; гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом [134].

Важливим моментом нормативно-правового регулювання виступає також те, що законодавчі положення встановлюють підстави звернення осіб, які підлягають мобілізації до представництва. Тлумачний словник української мови дає наступне визначення поняття «підстава»: 1) підстава – це те головне, на чому базується, ґрунтується, засновується що-небудь; 2) умова - необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [93]. В.О. Навроцький вказує, що слово «підстава» має багатий семантичний зміст. Воно, зокрема, означає вихідні, головні положення. Діяти на підставі будь-чого – означає опиратися на щось, мати щось за підґрунтя, відштовхуватися від чогось, мати щось як оправдання, достатній привід для діяльності [88, с.168]. Н.П. Баажди вважає, що правові підстави – це чинники, завдяки яким у суб'єктів правовідносин з'являються відповідні права та обов'язки. Вчена поділяє підстави на дві групи: підстави які виникають безпосередньо із законодавства України та підстави що слідують з договірних правовідносин [5, с.290]. Досить розгорнуто до визначення змісту поняття «підстава» підійшов Д.О. Назаренко, який вказує: 1) підстава - це явище, подія та ін., наявність якої робить можливим настання інших явищ або подій; 2) підстава грає роль необхідної умови (сукупності умов) для настання яких-небудь явищ; 3) підстава має головне, вирішальне значення в механізмі виникнення породжених їм явищ; 4) підстава зберігається, ж би продовжує своє існування в обґрунтованому їм явищі, визначаючи його основні риси [89, с.76].

Отже, підстава – це юридичний умова, за якої можливе виникнення правовідносин представництва. Вони суттєво різняться між собою та залежать від різновиду останнього. Згідно до статті 57 КАС, представником у суді може бути адвокат або законний представник. У справах незначної складності та в інших випадках, визначених Кодексом, представником може бути фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність. Органи або інші особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, представляють у суді їх посадові особи, крім випадків, коли такі органи та особи є стороною чи третьою особою у справі. Одна й та сама особа може бути одночасно представником або декількох позивачів, або декількох відповідачів, або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови відсутності конфлікту інтересів між ними [58].

При цьому, не може бути представником в суді особа, яка бере участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок, або є помічником судді, що розглядає справу. Особа також не може бути представником, якщо вона у цій справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам її довірителя; якщо вона є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді. Судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не можуть бути представниками в суді, крім випадків, коли вони діють від імені відповідних органів, що є стороною або третьою особою у справі, чи як законні представники сторони чи третьої особи. У разі припинення повноважень представника на здійснення представництва особи у справі він не може бути у цій самій справі представником іншої сторони, третьої особи на іншій стороні або третьої особи із самостійними вимогами на предмет спору [58].

З огляду на викладене, існує два ключові різновиди представництва осіб, які підлягають мобілізації: представництво адвоката та представництво за законом. При цьому, кожен різновид має місце за наявності власного переліку умов. Найбільш актуальним у справах з питань мобілізації є представництво адвоката. Згідно до статті 16 КАС учасники справи мають право користуватися правничою допомогою. Представництво в суді, як вид правничої допомоги, здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом. Безоплатна правнича допомога надається в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правничої допомоги [58].

Звернення особи, яка підлягає мобілізації, до послуг адвоката потребує виключно її волевиявлення. Водночас, безпосередня участь такого представника у процесі вимагає наявності документів, які підтверджують його повноваження. Згідно із частиною 4 статті 59 КАС до переліку останніх відноситься: 1) довіреність; 2) ордер, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; 3) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, виданим відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». Кожен з наведених документів має власні юридичні особливості та порядок укладення [58].

С.Я. Фурса під довіреністю розуміє письмове уповноваження, яке надається однією особою (довірителем) іншій особі (довіреному або представнику) для представництва перед третіми особами, яке не має зобов'язального характеру, виконується добровільно, добросовісно, безоплатно. Таким чином, зміст довіреності полягає в тому, що довіритель довіряє здійснення для нього певних юридично значущих дій іншій особі з оплатою або без оплати її послуг. А довіреність, яка при цьому посвідчується нотаріусом або іншими зазначеними в законі особами, є доказом для третіх

осіб, що передання повноважень представнику на вчинення зазначених у довіреності дій є справжнім волевиявленням довірителя [164, с. 95].

Згідно з положеннями ЦК довіреність є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Довіреність на вчинення правочину представником може бути надана особою, яку представляють (довірителем), безпосередньо третій особі. Строк довіреності встановлюється у довіреності. Якщо строк не встановлений, документ зберігає чинність до припинення дії. Представництво в рамках довіреності припиняється у разі: 1) закінчення строку довіреності; 2) скасування довіреності особою, яка її видала; 3) відмови представника від вчинення дій, що були визначені довіреністю; 4) припинення юридичної особи, яка видала довіреність; 5) припинення юридичної особи, якій видана довіреність; 6) смерті особи, яка видала довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності. У разі смерті особи, яка видала довіреність, представник зберігає своє повноваження за довіреністю для ведення невідкладних справ або таких дій, невиконання яких може призвести до виникнення збитків; 7) смерті особи, якій видана довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності. Особа, яка видала довіреність, за винятком безвідкличної довіреності, може в будь-який час скасувати довіреність або передоручення. У цьому разі вона повинна негайно повідомити про це представника, а також відомих їй третіх осіб, для представництва перед якими була видана довіреність. Представник має право відмовитися від вчинення дій, які були визначені довіреністю. В такому разі він зобов'язаний негайно повідомити особу, яку він представляє, про відмову від вчинення дій, які були визначені довіреністю. Представник не може відмовитися від вчинення дій, які були визначені довіреністю, якщо ці дії були невідкладними або такими, що спрямовані на запобігання завданню

збитків особі, яку він представляє, чи іншим особам. Представник відповідає перед особою, яка видала довіреність, за завдані їй збитки у разі недодержання ним вимог, встановлених частинами другою та третьою цієї статті [169].

Крім зазначеного, згідно до частини 2 статті 59 КАС довіреність фізичної особи повинна бути посвідчена нотаріально або, у визначених законом випадках, іншою особою [58].

Наступним документом є ордер. Взагалі, ордер – це письмовий документ, що посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги. Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ордер є письмовим документом, що посвідчує повноваження адвоката на надання правничої допомоги. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката. Рада адвокатів України затверджує типову форму ордера. Більш детально особливості цього правового документу визначаються Рішенням Ради адвокатів України «Про затвердження Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги у новій редакції» від 12.04.2019 №41. Рішенням затверджено: ордер, що видається адвокатом, який здійснює свою діяльність індивідуально, підписується адвокатом (власноручно або електронним підписом) та посвідчується печаткою адвоката (за її наявності). Ордер, який видається адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, обов'язково має містити підпис адвоката (власноручний або електронний) який надає правничу допомогу на підставі цього ордера, та підпис (власноручний або електронний) керівника адвокатського бюро, адвокатського об'єднання і скріплений печаткою юридичної особи (за її наявності). Під час дії воєнного стану на території України дозволяється видача адвокатським бюро/адвокатським об'єднанням ордеру без скріплення його печаткою юридичної особи та без підпису керівника адвокатського об'єднання, адвокатського бюро. Правовідносини між адвокатом, який надає

правничу допомогу на підставі цього ордеру та адвокатським об'єднанням, адвокатським бюро врегульовуються внутрішніми документами цих організаційно правових форм здійснення адвокатської діяльності. Ордер має містити обов'язкові реквізити перелічені в Рішенні [117].

Таким чином, як і довіреність ордер – це посвідчення повноважень адвоката на здійснення відповідних дій від імені осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства. Водночас, ордер має більш спрощену процедуру укладення, застосовується у вузькій сфері, безпосередньо в межах реалізації адвокатської діяльності, а також передбачає менший обсяг прав і обов'язків сторін, між якими укладено цей документ.

Третім підтверджуючим повноваження адвоката, як представника особи, яка підлягає мобілізації, виступає доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, виданим відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». За статтею 3 Закону, право на безоплатну правничу допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правничу допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правничу допомогу. Вторинна допомога передбачає здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами. Особами, які мають на це право, зокрема, виступають особи, до яких застосовано адміністративне затримання; внутрішньо переміщені особи; ветерани війни та члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особи, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, та особи, які належать до числа жертв нацистських

переслідувань тощо. Залучення адвоката до представництва в порядку Закону відбувається шляхом видання уповноваженим суб'єктом надання безоплатної допомоги відповідного доручення [112].

Таким чином, представництво осіб, які підлягають мобілізації в адміністративному судочинстві, здійснюване адвокатом, передбачає документальне посвідчення процесуальних повноважень останнього документами, переліченими в положеннях КАС. Їх наявність робить участь адвоката в справі легітимною та допустимою з точки зору законодавства. З огляду на викладене, підставами процесуального представництва адвокатом є: 1) домовленість між ним та особою, яка підлягає мобілізації; 2) належним чином оформлені документи, що посвідчують повноваження представника згідно до вимог КАС [133].

Представництво за законом в аспекті адміністративного розгляду справ пов'язаних із мобілізацією виникає в досить обмеженому колі випадків з огляду на його специфіку. Відповідно до статті 56 КАС, права, свободи та інтереси малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді їхні законні представники - батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом. Права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб, які досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, непрацездатних фізичних осіб і фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть захищати в суді їхні законні представники - батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Суд може залучити до участі у таких справах відповідно неповнолітніх осіб, непрацездатних фізичних осіб і фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена. Суд з метою захисту прав, свобод та інтересів неповнолітніх осіб, які досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, непрацездатних фізичних осіб і фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, та які беруть участь у справі, може

залучити до участі у справі їхніх законних представників. У разі відсутності представника у сторони чи третьої особи, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, а також у разі, якщо законний представник цих осіб не має права вести справу в суді з підстав, встановлених законом, суд зупиняє провадження у справі та ініціює перед органами опіки і піклування чи іншими органами, визначеними законом, питання про призначення чи заміну законного представника [58].

На перший погляд, законне представництво осіб, які підлягають мобілізації – це нонсенс, адже подібні суб'єкти завжди є повнолітніми та цілком дієздатними громадянами. Зокрема, мобілізації підлягають військовозобов'язані особи, які свого часу перебували на обліку призовників. Згідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» взяття громадян України на військовий облік призовників проводиться з метою визначення наявних людських ресурсів, ступеня їх придатності до військової служби, встановлення освітнього рівня, здобутої спеціальності або професії, рівня фізичної підготовки, вивчення особистих якостей. За результатами медичного огляду громадянина України і з урахуванням рівня його освітньої підготовки, особистих якостей, роду діяльності та спеціальності комісія з питань взяття на військовий облік може прийняти рішення про придатність, тимчасову чи повну непридатність до військової служби і таке інше [113].

Тобто, апріорі при взятті на облік вже як військовозобов'язаною особа є цілком придатною для мобілізації. Водночас, цьому моменту передують значний проміжок часу протягом якого відповідна особа може захворіти, отримати травми та каліцтва, які сприяють її недієздатності. Органи уповноважені на здійснення мобілізації можуть не мати інформацію про статус людини та вважати її придатною до військової служби. Тому представництво за законом осіб, які підлягають мобілізації, цілком можливо

при набутті ними статусу недієздатності не від народження, а з огляду на об'єктивні факти дійсності.

Відповідно до КАС підставою для участі у справі законного представника є рішення про призначення опікуном, піклувальником особи, яка підлягає мобілізації. При цьому, законний представник самостійно здійснює процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в її інтересах. Законні представники можуть доручати ведення справи в суді іншим особам, які відповідно до закону мають право здійснювати представництво в суді, наприклад, адвокату [58].

Тож, проведений аналіз дає змогу дійти до висновку, що підстави представництва осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства в цілому не відрізняються від умов процесуального представництва інтересів інших категорій суб'єктів. Єдиною відмінністю є широта застосування тієї чи іншої моделі побудови відповідних правовідносин. Слід також відмітити, що адвокатське представництво, для осіб, які підлягають мобілізації, має більшу прерогативу та актуальність ніж представництво за законом, що пояснюється об'єктивними причинами та їх правовим статусом, як військовозобов'язаних.

1.3. Адвокати в системі суб'єктів представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства

Повномасштабна військова агресія збоку російської федерації актуалізувала низку важливих питань, зокрема пов'язаних із здійсненням мобілізація. Однак, проведення останньої зумовлює виникнення ситуацій зіткнення інтересів осіб, які підлягають мобілізації, із суб'єктами мобілізаційної діяльності, що в свою чергу призводить до необхідності вирішення спорів у порядку адміністративного судочинства. При цьому

варто наголосити на значній ролі адвокатів, як представників інтересів осіб, які підлягають мобілізації. Дані суб'єкти залучаються у процесуальні відносини з огляду на значно ширший перелік підстав та виконують об'єктивно більший обсяг завдань і функцій. Крім того, їх діяльність відрізняється гнучкістю, адже реалізується на договірних засадах. З огляду на це, доречно звернути глибшу увагу на статус адвокатів в системі представництва інтересів осіб, що підлягають мобілізації, визначивши особливості їх правового та процесуально-правового статусу.

Адвокати є представниками досить дієвого та стародавнього інституту адвокатури, який зумовлює багато специфічних моментів їх правового статусу. Взагалі, становлення інституту адвокатури прослідковується ще в античних країнах Середземномор'я таких, як Греція та Рим. Так, у Греції, хоча офіційного статусу адвокатів не існувало, утворився особливий клас осіб, які присвятили себе складанню промов для виголошення їх позивачами у суді. Демократичний устрій античної Греції створював сприятливі умови для виникнення адвокатури. Вважалося честю для кожного вільного громадянина полісу вміти себе захищати в суді. У Греції не було ні державного обвинувачення, ні державного слідства. Антична держава брала на себе обов'язок арбітра у спірних питаннях, залишивши ініціативу обвинувачення у приватних руках; самі сторони мали збирати докази й аналізувати їх у своїх промовах. Афінське судочинство вимагало, щоб сторони особисто виступали в суді на свій захист. З цих причин виникла потреба в логографіях – людях, які допомагали складати тексти промов. Згодом суд дозволив, щоб поряд із стороною ще й виступав інший громадянин. На території нашої держави за часів польсько-литовської доби (XIV-XVI століття), адвокатську діяльність розглядали як професійне надання юридичної допомоги. У цей період звичаєве право витісняється писаним законом у містах та загальнодержавних судах, де запроваджується магдебурзьке (німецьке міське) право (XV століття). Справа судового захисту

у міських та загальнодержавних судах цього часу набуває професійного характеру. За часів польськолишовської доби на перший план як захисник виступає прокуратор [139, с.10; 6, с.16].

На сьогоднішній день, суттєву роль адвокатури підкреслено одразу у декількох нормативно-правових актах. Стаття 131-2 Конституції визначає: «Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена» [63].

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» І закріплено, що у випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої допомоги безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав та особи, яка надає правничу допомогу. Для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура. Забезпечення права на захист від кримінального обвинувачення та представництво в суді здійснюються адвокатом, за винятком випадків, установлених законом [127].

В свою чергу, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатура України – це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому законодавством. Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання

гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування. Крім цього, адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності [111].

Паралельно із Законом, особливості та значимість адвокатури відмічають численні науковці. Наприклад, С.А. Чванкін пише: «Сильна незалежна адвокатура є запорукою правової захищеності громадян, а становище, яке посідає адвокатура в державі, є свідченням демократичності самої держави. Адвокатура – це не державна структура, а структура громадського суспільства. Це – професійне об'єднання юристів, які на добровільній основі вступили в адвокатуру лише з однією єдиною метою: служіння людям (організації, юридичні особи – теж, зрештою, люди) у формі надання юридичних послуг. Адвокатура – дуже істотна частина раціонального судоустрою, і суспільству не може бути байдуже, хто одержує доступ до адвокатської практики, яким є професійний і моральний вигляд цих людей» [173, с.149-150]. В своїх наукових працях О.Г. Яновська констатує, що адвокатура за своєю правовою природою є всякого роду професійна діяльність, що полягає у веденні в суді чужих справ. На адвокатуру як певним чином організоване об'єднання юристів-професіоналів покладається ряд завдань, виконання яких свідчить про ефективність адвокатської діяльності. До загальних завдань адвокатури, на думку вченої, можна віднести такі: сприяння пануванню принципу верховенства права в державі, охороні прав і законних інтересів усіх фізичних і юридичних осіб, сприяння здійсненню правосуддя, дотримання і зміцнення законності, виховання громадян у дусі точного і неухильного виконання законів, поваги до прав, свобод, честі та гідності особи [187, с.110].

Доречно навести думку О.І. Наливайко, який зауважує: «Головна соціальна місія, фундаментальне призначення адвокатури – це захист прав людини. Дане положення має бути основним у вирішенні проблем досконалого функціонування цього надзвичайного важливого правозабезпечувального інституту. Реальна здійсненність і надійна захищеність прав людини – найвищий критерій гуманістичності, прогресивності, загального рівня адвокатури (а отже, і соціальної ефективності інших юридичних інститутів, що входять до складу певної національної системи державної правоохорони та державного правозахисту)» [90, с.103]. За А.В. Козьмініх адвокатура має недержавний самоврядний характер і створена та функціонує, перш за все, для здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі людині і громадянину, а також іншим учасниками суспільних відносин. Адвокатура – це своєрідний «буфер», що балансує інтереси громадянського суспільства з потребами і можливостями держави [60, с.231].

Н.І. Бочуляк обстоює позицію відповідно до якої інститут адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина є одним із засобів самообмеження державної влади через створення та активне функціонування незалежного правозахисного інституту, що є активним актором процесу реалізації такої основної конституційної функції держави, як реалізація та захист прав і свобод людини і громадянина. Конституційно-правовий статус адвокатури дає їй змогу активно забезпечувати права не тільки кожної особи, але й усього громадянського суспільства, ефективно реалізувати правозахисну функцію держави, забезпечуючи належну взаємодію у діяльності органів державної влади та громадянського суспільства. Автор відмічає, що основні ознаки адвокатури, що розкривають її сутність у механізмі надання правової допомоги, такі: 1) адвокатура є окремим правозахисним інститутом; 2) адвокатура активно взаємодіє із органами

державної влади та інститутами громадянського суспільства як рівноправний партнер у механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина; 3) у межах професійного обов'язку захисту прав та інтересів своїх клієнтів адвокати відіграють істотну роль у справедливому відправленні правосуддя. Будучи активним учасником механізму правозастосування, займаючи самостійне місце у механізмі правосуддя, адвокатура виконує (повинна виконувати) важливу функцію суспільного контролю у цій сфері [7; 13, с.17].

В.В. Нікітченко звертає увагу на те, що адвокатура – це інститут громадянського суспільства, такий її статус означає не тільки певне дистанціювання від державної влади, але й усвідомлення необхідності консолідації адвокатського корпусу задля ефективного, соціально-необхідного впливу на державні правоохоронні інституції і, що найважливіше, на правову політику держави у цілому. Місце і роль адвокатури у механізмах забезпечення правового порядку у суспільстві визначається й тим, що це єдина масова спільнота людей вільної професії, котра, з одного боку, є носієм професійно-правової свідомості, з іншого боку, на відміну від інших професійно-юридичних груп (слідчі, прокурорські працівники, суддівський корпус, працівники органів внутрішніх справ, міністерства юстиції та інші), адвокати безпосередньо не виконують владно-примусові функції. Рівень правової культури адвокатів навіть у середовищі юристів-професіоналів традиційно вирізнявся добротним поєднанням теоретичної підготовки та практичних умінь та навичок, раціоналізмом і креативністю, здатністю щодо пристосування до змін у правовій сфері, сприйняттям новітніх тенденцій правового розвитку. Адвокати мають великі можливості протистояти тенденційно налаштованим чи недостатньо фаховим слідчим чи суддям (до речі, цікавим є той факт, що досить часто слідчі згодом переходять до лав адвокатів). Разом з тим, прошарок адвокатів є тим «соціальним містком», який поєднує громадянське суспільство і державу. У багатьох країнах усталеної демократії корпус державних службовців

юридичного фаху формується переважно завдяки адвокатам. Звичайно, здається нездійсненим досягнення того рівня правового, соціального та матеріального статусу, який притаманний, наприклад, адвокатам Сполучених Штатів Америки, але ж і там це не сталося миттєво [91, с.5].

Отже, на даному етапі наукового дослідження можна констатувати, що адвокатура – це історично сформований, незалежний, самоврядний правозахисний інститут, який виконує функції захисту, представництва та надання інших різновидів правових послуг, що виступає гарантією вільного, рівного та справедливого судочинства. Держава всесторонньо забезпечує та сприяє діяльності адвокатури за рахунок комбінації нормативно-правового регулювання його роботи та наявності спеціальних гарантій незалежності від будь-якого впливу. Адвокатуру України складають усі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність.

Так, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат - фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом [111]. Незважаючи на законодавче визначення, в науковій літературі існують більш широкі підходи до розуміння цієї категорії. До прикладу, В. Сущенко зазначає, адвокат – це фахівець, який не лише має вищу юридичну освіту, це правник, покликаний виконувати місію надання правової допомоги суспільству в усіх сферах його життєдіяльності. За своїм призначенням адвокат – це професіонал, кредо діяльності якого полягає у наданні юридичних послуг через неухильне дотримання принципу верховенства права, утвердження рівності всіх перед законом та справедливості у правових відносинах. Автор зазначає, що сутність, зміст та спрямованість діяльності адвоката визначаються її основною метою – захистом прав, свобод та законних інтересів особи, наданням суспільству та його інституціям (включаючи державні) ефективною, компетентною, висококваліфікованою правовою допомогою [154].

Н.О. Обловацька вказує, що адвокат – це особам яка здійснює врегульовану законодавством України діяльність щодо надання кваліфікованої юридичної допомоги населенню у вигляді консультацій, складання документів правового характеру, участі у судовому процесі та здійсненні іншої юридичної допомоги, не забороненої законодавством України, з метою захисту прав, свобод і законних інтересів клієнтів [95]. П.С. Корнієнко зауважує, що зміст поняття «адвокат» у державах з тривалою історією розвитку правозахисної діяльності досить широкий: по-перше, адвокат – громадянин держави, що володіє цивільною процесуальною дієздатністю, має, як правило, вищу юридичну освіту, стаж роботи за юридичною спеціальністю або не має такого стажу, але пройшов стажування певної тривалості в адвокатурі, склав кваліфікаційний іспит, отримав ліцензію або статус адвоката і право здійснювати адвокатську діяльність; по-друге, адвокат – незалежний радник з правових питань, який надає правову допомогу фізичним та юридичним особам і, як правило, належить до професійної асоціації адвокатів (палата, колегія, спілка, юридичне товариство і т.д.); по-третє, адвокат – це помічник правосуддя; по-четверте, адвокат – це правозахисник [65].

І.В. Головань вказує, що адвокатська діяльність – це діяльність з надання правової допомоги фізичним та юридичним особам, що здійснюється адвокатами в рамках встановлених законом організаційних форм. Відповідно, адвокат – особа, яка одержала в Україні свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, стала Присягу адвоката України та в рамках передбачених законом організаційних форм фактично здійснює адвокатську діяльність, реалізуючи передбачені законом професійні права, виконуючи обов'язки та користуючись встановленими законом гарантіями [28, с. 27].

В своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у

виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнтів. Адвокат зобов'язаний не допускати в своїй професійній діяльності компромісів, що впливали б на його незалежність, з метою догодити суду, іншим державним органам, третім особам або клієнту, якщо такі компроміси розходяться з законними інтересами клієнта та перешкоджають належному здійсненню адвокатської діяльності. Адвокат не повинен займатися іншою діяльністю, яка ставила б його в будь-яку залежність від інших осіб чи підпорядкувала б його вказівкам або правилам, які можуть увійти в суперечність з нормами чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність і Правилами адвокатської етики, або можуть іншим чином перешкоджати вільному й незалежному здійсненню ним адвокатської діяльності [187, с.112-113].

Отже, адвокати – це представники інституту адвокатури та, фактично, його рушійні елементи. Належна реалізація цілей та функцій останнього покладає на адвокатів особливі права та обов'язки, а також надає їм спеціальні інструменти для здійснення діяльності, що в сукупності зумовлює суттєві особливості правового статусу, порівняно із іншими суб'єктами, які можуть бути представниками в судовому процесі інтересів осіб, які підлягають мобілізації.

Передусім, варто відмітити професійний характер адвокатської діяльності. Професія – це вид трудової діяльності, здійснення якої потребує відповідного комплексу спеціальних знань і практичних навичок [4, с.17]. До ключових ознак даної категорії науковці відносять: по-перше, професія є спільнотою людей, які займаються вирішенням близьких проблем і мають приблизно однаковий образ життя, що визначається єдиною базовою системою цінностей та характеризуються певною самосвідомістю, складом особистості; по-друге, професія є областю застосування сил щодо дослідження певного об'єкта дійсності, область, у якій людина виконує свої

функції як суб'єкт праці, і яка створює йому умови для існування та розвитку; по-третє, професія є історично розвиваючою системою, яка змінюється відповідно змін культурно-історичного контексту; по-четверте, професія є областю самореалізації особистості, оскільки професійна діяльність не просто дає можливість виробляти якісь товари та послуги, але насамперед вона дозволяє людині реалізувати власний творчий потенціал і створює умови для його розвитку; по-п'яте, професія є реальністю, яка творчо формується самим суб'єктом праці; по-шосте, професія є певною діяльністю, роботою професіонала, тобто самим процесом реалізації трудових функцій [43; 40; 49].

Як наголошує А.О. Мовчан, професія – це комплекс трудових обов'язків, що існує тривалий час. Кожна професія має певне змістове наповнення, її підґрунтям слугують стереотипні дії виконавця, сукупність завдань, що її створюють. Зазначене і відрізняє одну професію від іншої. Успіх професійної діяльності зумовлений здібностями працівника, залежить від його знань, навичок, умінь, досвіду роботи, моральних якостей тощо. За допомогою професійної діагностики можна вивчити психологічні особливості індивіда, а також його здібності та інтереси. Здібності людини – комплекс таких її властивостей, які забезпечують умови для успішного оволодіння певними видами діяльності, самовдосконалення і досягнення високих результатів [85, с.42]. О.Є. Костюченко зауважує: професія – це офіційно встановлене заняття, рід діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, отриманих у результаті професійного навчання або спеціальної підготовки та досвіду роботи. У межах професії виділяють певні спеціальності в міру заглиблення у розподіл праці. Вона (професія) є родом трудової діяльності людини, що володіє комплексом спеціальних знань, практичних навичок, одержаних шляхом спеціальної освіти, навчання чи досвіду, які дають можливість здійснювати роботу в певній сфері суспільного виробництва з урахуванням

різних форм власності чи господарювання Держава, надаючи громадянам рівні можливості в обранні професії, впливає на поведінку громадян, спонукаючи їх до самостійного обрання роду діяльності, в якій вони можуть реалізувати свої здібності до праці [66, с.64].

Можна узагальнити, що професія – це систематично здійснювана, кваліфікована діяльність, яка має конкретну форму та завдання, а також вимагає від особи володіння спеціальними знаннями, вміннями та навичками. З цього виходить, що адвокатська діяльність, як професія, здійснюється окремим колом фізичних осіб, котрі володіють необхідним теоретико-практичним ресурсом та відповідають певному кваліфікаційному стандарту.

Так, згідно із Розділом II Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Даний статус доступний далеко не кожній особі. Частина 2 статті 6 Закону каже, що не може бути адвокатом особа, яка: 1) має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у виді позбавлення волі; 2) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною; 3) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, - протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю; 4) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, дізнавача, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, - протягом трьох років з дня такого звільнення [111].

Важливим моментом є порядок допуску до професії адвоката. На сьогоднішній день він є суворо формалізованим та впорядкованим і виражається у спеціальному кваліфікаційному іспиті. Закон передбачає: особа яка виявила бажання стати адвокатом та відповідає вимогам, має право звернутися до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за місцем проживання із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту. Кваліфікаційний іспит є атестуванням особи, яка виявила бажання стати адвокатом, і полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики особи, яка виявила бажання стати адвокатом, а також у виявленні рівня її практичних навичок та умінь у застосуванні закону. Організація та проведення кваліфікаційного іспиту здійснюється кваліфікаційною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Особі, яка його склала, протягом десяти днів з дня складення кваліфікаційного іспиту кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури безоплатно видає свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, що дійсне протягом трьох років. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит, може бути допущена до складення такого іспиту повторно не раніше ніж через шість місяців. Крім цього, вона може протягом тридцяти днів з дня отримання рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури оскаржити його до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду, які можуть залишити оскаржуване рішення без змін, або зобов'язати кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури провести повторний кваліфікаційний іспит у найближчий час проведення таких іспитів [111].

Оволодіння практичними навичками ведення адвокатської діяльності відбувається в рамках проходження стажування особою, яка склала іспит. Відповідно до статті 10 Закону від 05.07.2012 №5076-VI стажування полягає в перевірці готовності особи, яка отримала свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, самостійно здійснювати адвокатську діяльність.

Стажування здійснюється протягом шести місяців під керівництвом адвоката за направленням ради адвокатів регіону. Керівником стажування може бути адвокат України, який має стаж адвокатської діяльності не менше п'яти років. В одного адвоката можуть проходити стажування не більше трьох стажистів одночасно. Рада адвокатів регіону може призначити керівника стажування з числа адвокатів, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні. Від проходження стажування звільняються особи, які на день звернення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи помічника адвоката не менше одного року за останні два роки [111].

Отже, адвокат – це працівник сфери права, рівень знань та практичних вмінь і навичок якого підтверджено спеціальною процедурою та документом виданим в установленому законодавством порядку. Стати представником адвокатури можуть не всі, а тільки відповідні визначним стандартизованим вимогам суб'єкти. За цих умов, особа, що підлягає мобілізації, може бути впевнена, що її інтереси представлено людиною, яка чітко знає що робить, вміє це та може підтвердити рівень своєї обізнаності. Такий представник розуміє порядок та особливості роботи правової системи, основи судочинства та механізми розгляду справ у адміністративних судах. Поряд із цим, адвокат володіє всіма необхідними внутрішніми усвідомленнями і морально-діловими якостями. Все це в сукупності дозволяє йому вірно будувати стратегію представництва, передбачати рішення суду.

Дані моменти також підкріплюються чітким визначення в нормах законодавства України переліку базових професійних прав та обов'язків адвокатів. Так, відповідно до статті 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правничої допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правничої допомоги,

зокрема: 1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб); 2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами; 3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом; 4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку і таке інше [111]. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний: 1) дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики; 2) на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правничої допомоги; 3) невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів; 4) підвищувати свій професійний рівень; 5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування; 6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правничої допомоги [111].

Важливим та досить відмінним аспектом правового статусу адвоката є нормативна окресленість видів його діяльності. В цілому законодавством України не забороняє даним суб'єктам займатись активностями, які прямо не заборонені. Проте, існує чіткий перелік робіт на виконання яких особа, що підлягає мобілізації, може гарантовано розраховувати в рамках представлення її інтересів в адміністративному судочинстві. Зокрема, діяльність адвокатів здійснюється у вигляді: а) надання правової інформації,

консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; б) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; в) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами [111].

До інших можливих різновидів діяльності адвокатів відноситься захист в рамках кримінального судочинства, представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і таке інше [111].

В системі суб'єктів представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, адвокат також виділяється тим, що його діяльність на користь інтересів клієнта забезпечена декількома правовими гарантіями. По-перше, наявністю цілого догмату правил яким адвокат зобов'язаний неухильно слідувати, що називаються Правилами адвокатської етики. Затверджені Установчим З'їздом адвокатів України від 17.11.2012 Правила проголошують, що при здійсненні своєї професійної діяльності адвокат виступає носієм обов'язків, іноді суперечливих, стосовно: клієнтів; судів та інших державних органів; адвокатури в цілому та окремих адвокатів; суспільства в цілому. Надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки. При цьому специфіка, комплексний характер обов'язків, що покладені на цей інститут, обумовлюють необхідність збалансування засад служіння адвоката інтересам

окремого клієнта та інтересам суспільства в цілому, дотримання принципів законності і верховенства права. Дотримання адвокатами особливих деонтологічних вимог і правил розглядається світовою адвокатською спільнотою як необхідна передумова повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею її важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві. Безпосередньо до переліку Правил відноситься: 1) дотримання законності – у своїй професійній діяльності адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності; 2) домінантність інтересів клієнта – у межах дотримання принципу законності адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнтів перед своїми власними інтересами, інтересами колег, партнерів, співробітників, законних представників клієнтів або їх опікунів, піклувальників та інших осіб, а також перед будь-якими іншими міркуваннями; 3) компетентність та чесність – зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків адвоката, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, ґрунтовне знання чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва і таке інше [108].

По-друге, кожний без виключення адвокат зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю, що є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правничої допомоги з передбачених Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката,

складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [111].

По-третє, дисциплінарна відповідальність адвоката. К.Ю. Мельник доводить, що дисциплінарна відповідальність — це один із видів юридичної відповідальності, який полягає в обов'язку працівника, який порушив трудову дисципліну, понести покарання, передбачене нормами трудового законодавства. Вчений також відмічає, що основною підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок. К.Ю. Мельник також звертає увагу, що сутність дисциплінарної відповідальності полягає в тому, що до винного в здійсненні дисциплінарного проступку застосовуються дисциплінарні стягнення, а у встановлених у законодавстві випадках - заходи дисциплінарного і громадського впливу. Особливістю дисциплінарної відповідальності є застосування стягнень суб'єктом трудових правовідносин, а саме роботодавцем, через що дисциплінарна відповідальність є одним із виявів владних повноважень роботодавця стосовно працівника, що уклав із ним трудовий договір [81, с.321]. До дисциплінарної відповідальності адвоката може бути притягнуто за: 1) порушення вимог несумісності; 2) порушення присяги адвоката України; 3) порушення правил адвокатської етики; 4) розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; 5) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; 6) невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; 7) порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в Єдиному реєстрі адвокатів України. За вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень: 1) попередження; 2) зупинення права на заняття

адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; 3) для адвокатів України - позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав - виключення з Єдиного реєстру адвокатів України [111].

Безперечно при розгляді особливостей статусу адвоката серед інших суб'єктів представництва осіб, які підлягають мобілізації в адміністративному судочинстві, не можна не відмітити договірний характер таких взаємовідносин. Важливо розуміти, що договір – це один із найефективніших регуляторів суспільних відносин. Цей документ покликаний забезпечити оптимальне співвідношення волі людини, її інтересів з інтересами та потребами суспільства, унормовуючи трудові відносини, організацію управління, міждержавні стосунки [9, с.35]. Основними елементами змісту договору є: 1) акт згоди, що охоплює своїм змістовим навантаженням як угоду (згоду сторін між собою за всіма істотними умовами договору), так і згоду на виконання висунутих законодавцем імперативних вимог; 2) модель суб'єктного складу акту згоди; 3) мета (цілі) вчинення акту згоди як форма усвідомлення інтересів, що реалізуються за його допомогою [84, с.10-11].

Таким чином, договір – це юридично оформлена домовленість між двома сторонами про певні права та обов'язки з приводу якогось матеріального або нематеріального об'єкту. В аспекті представництва ми говоримо про договір між особою, інтереси якої представляються у межах адміністративного судочинства та адвокатом, із надання правничої допомоги. Договір про надання правничої допомоги укладається в письмовій формі. Усний договір можливий лише в таких випадках: 1) надання усних і письмових консультацій, роз'яснень із правових питань з подальшим записом про це в журналі та врученням клієнту документа, що підтверджує оплату гонорару (винагороди); 2) якщо клієнт невідкладно потребує надання

правничої допомоги, а укладення письмового договору за конкретних обставин є неможливим - з подальшим укладенням договору в письмовій формі протягом трьох днів, а якщо для цього існують об'єктивні перешкоди - у найближчий можливий строк. Адвокату забороняється укладати договір про надання правничої допомоги і він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, у разі, якщо: 1) доручення на виконання дій виходять за межі професійних прав і обов'язків адвоката; 2) результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, є протиправними, суперечать моральним засадам суспільства, присязі адвоката України, правилам адвокатської етики; 3) адвокат брав участь у відповідному провадженні, і це є підставою для його відводу згідно з процесуальним законом; 4) виконання договору про надання правничої допомоги може призвести до розголошення адвокатської таємниці; 5) адвокат є членом сім'ї або близьким родичем посадової особи, яка брала або бере участь у господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справи про адміністративне правопорушення, щодо яких до адвоката звертаються з пропозицією укладення договору про надання правничої допомоги; 6) виконання договору може суперечити інтересам адвоката, членів його сім'ї або близьких родичів, адвокатського бюро або адвокатського об'єднання, засновником (учасником) якого він є, професійним обов'язкам адвоката, а також у разі наявності інших обставин, що можуть призвести до конфлікту інтересів; 7) адвокат надає правничу допомогу іншій особі, інтереси якої можуть суперечити інтересам особи, яка звернулася щодо укладення договору про надання правничої допомоги [111].

Підсумовуючи викладене можемо зауважити, що представництво адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, відрізняється багатьма відмінностями,

пов'язаними із особливостями інституту адвокатури в цілому та правовим статусом адвокатів, зокрема: 1) подібне представництво має професійний характер, адже здійснюється особами, які пройшли відповідне навчання та здали іспит на отримання права провадити адвокатську діяльність; 2) основні різновиди адвокатської діяльності, які можуть надаватись особам, що підлягають мобілізації, закріплено на законодавчому рівні; 3) орієнтованість адвокатської діяльності на клієнта забезпечується: обов'язком адвоката дотримуватись правил адвокатської етики; обов'язком не розголошувати адвокатську таємницю; наявністю дисциплінарної відповідальності за порушення етичних правил та неналежного вчинення професійних обов'язків; 4) представництво адвоката носить договірний характер [130].

Висновки до розділу 1

З'ясовано, що представництво – це основана на нормах чинного законодавства модель побудови суспільно-правових відносин між суб'єктами, за яких, один отримує дозвіл та право вчинювати відповідні дії, зокрема, юридичного характеру, від імені іншого. За такої конструкції відбувається правова персоніфікація суб'єкта, якого представляють, зокрема його прав, свобод та інтересів в особі іншого учасника правовідносин. Подібна модель може встановлюватись як нормами чинного законодавства, так і за домовленістю відповідних сторін, які чітко визначають: які саме правові дії один суб'єкт буде вчиняти від імені іншого.

Аргументовано, що представництво у межах адміністративного судочинства характеризується наступними особливостями: по-перше, таке представництво має місце виключно в системі адміністративних-процесуальних правовідносин, тобто відносин, що виникають за фактом розгляду справи, віднесеної законом до компетенції суду адміністративної

юрисдикції; по-друге, представництво в адміністративному судочинстві можливе виключно у випадках та з підстав прямо визначених у КАС; по-третє, представництво – це особлива модель процесуальних правовідносин, за якої спеціально уповноважений суб'єкт вчиняє процесуальні дії на користь іншої фізичної або юридичної особи, приймає участь у справі, взаємодіє з органами адміністративної юстиції тощо; по-четверте, метою представництва в адміністративному судочинстві є реалізація процесуальних прав, обов'язків та законних інтересів особи, яку представляють; відповідне рішення адміністративного суду не має позитивного чи негативного результату для представника; по-п'яте, специфіка та особливості представництва залежать від персонального статусу фізичної або юридичної особи, яку представляють.

Доведено, що представництво у межах адміністративного судочинства – це регламентована КАС модель побудови процесуальних правовідносин, за якої уповноважений суб'єкт вчиняє процесуальні дії, приймає участь у розгляді адміністративної справи на користь іншої фізичної або юридичної особи з метою реалізації її прав, свобод, обов'язків та законних інтересів.

Відмічено, що мобілізація передбачає акумулювання економічних, людських та інших ресурсів, трансформацію життєдіяльності держави та апарату влади на час дії особливого періоду з метою подолання відповідних негативних чинників, які загрожують територіальній цілісності, суверенітету, незалежності, та нормальному суспільному ладу або несуть в собі інші критичні ризики для існування та функціонування всієї нації.

Зазначено, що особи, які підлягають мобілізації – це повнолітні громадяни України, які, згідно до обов'язків, що покладаються на них Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», підглядають призову на військову службу на особливий період для виконання завдань мобілізації і оборони держави згідно до свого призначення та стану здоров'я, визначеного в установленому законодавством порядку.

Акцентовано увагу на тому, що представництво осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства – це представництво вузького кола фізичних осіб, які: 1) окрім загальних прав та обов'язків людини і громадянина володіють обов'язками передбаченими Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»; 2) вступають у правовідносини із реалізації завдань і заходів мобілізації та оборони в особливий період; 3) щодо них можливе застосування заходів державного примусу у разі невиконання та/або неналежного виконання обов'язків у сфері мобілізації; 4) такі громадяни можуть перебувати у службово-правових відносинах із відповідними військовими формування та органами; 5) це повноправні та повнолітні громадяни, які володіють усією повнотою права та дієздатності, у зв'язку із чим можуть та повинні бути залучені до виконання обов'язків передбачених законодавством. Правовий статус таких осіб в контексті судового представництва грає роль виключно у разі розгляду спорів, прямо пов'язаних із виконанням ними норм мобілізаційного законодавства. В даному випадку може виникнути особливий публічно-правовий спір, що передбачає окрему специфіку порядку розгляду.

Констатовано, що представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, – це регламентована нормами адміністративного процесуального законодавства модель процесуальних правовідносин, за якої уповноважений суб'єкт вчиняє процесуальні дії, приймає участь у розгляді адміністративної справи на користь особи, на яку Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» покладаються спеціальні обов'язки, та яка звертається до органів адміністративної юстиції з метою забезпечення, захисту та реалізації своїх прав та інтересів в сфері мобілізації.

Наголошено, що нормативно-правове регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, представляє собою здійснюваний за допомогою норм права

регулюючий та упорядковуючий вплив права на суспільні відносини, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя.

Аргументовано, що основу правового регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, складає система нормативно-правових актів різної юридичної сили. Разом із тим, відзначено, що незважаючи на розгалуженість нормативно-правового матеріалу, у зазначеній сфері залишається низка нерегульованих питань, зокрема: правовий статус адвоката у відносинах із суб'єктами реалізації мобілізаційної діяльності; перелік прав громадян, які підлягають мобілізації, зокрема щодо можливості звернення за правовою допомогою до адвокатів; гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом.

Відмічено, що ордер – це посвідчення повноважень адвоката на здійснення відповідних дій від імені осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства. Ордер має більш спрощену процедуру укладення, застосовується у вузькій сфері, безпосередньо в межах реалізації адвокатської діяльності, а також передбачає менший обсяг прав і обов'язків сторін, між якими укладено цей документ, аніж це передбачено, наприклад, довіреністю.

Обґрунтовано, що представництво осіб, які підлягають мобілізації в адміністративному судочинстві, здійснюване адвокатом, передбачає документальне посвідчення процесуальних повноважень останнього документами, переліченими в положеннях КАС. Їх наявність робить участь адвоката в справі легітимною та допустимою з точки зору законодавства. З огляду на це, до підстав процесуального представництва адвокатом віднесено: 1) домовленість між ним та особою, яка підлягає мобілізації; 2) належним чином оформлені документи, що посвідчують повноваження представника, згідно до вимог КАС.

Узагальнено, що підстави представництва осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства в цілому не відрізняються від умов процесуального представництва інтересів інших категорій суб'єктів. Єдиною відмінністю є широта застосування тієї чи іншої моделі побудови відповідних правовідносин. Відмічено, що адвокатське представництво, для осіб, які підлягають мобілізації, має більшу прерогативу та актуальність ніж представництво за законом, що пояснюється об'єктивними причинами та їх правовим статусом, як військовозобов'язаних.

Встановлено, що адвокатура – це історично сформований, незалежний, самоврядний правозахисний інститут, який виконує функції захисту, представництва та надання інших різновидів правових послуг, що виступає гарантією вільного, рівного та справедливого судочинства. Держава всесторонньо забезпечує та сприяє діяльності адвокатури за рахунок комбінації нормативно-правового регулювання його роботи та наявності спеціальних гарантій незалежності від будь-якого впливу.

Зазначено, що адвокати – це представники інституту адвокатури та, фактично, його рушійні елементи. Належна реалізація цілей та функцій останнього покладає на адвокатів особливі права та обов'язки, а також надає їм спеціальні інструменти для здійснення діяльності, що в сукупності зумовлює суттєві особливості правового статусу, порівняно із іншими суб'єктами, які можуть бути представниками в судовому процесі інтересів осіб, які підлягають мобілізації.

Акцентовано увагу на тому, що професія – це систематично здійснювана, кваліфікована діяльність, яка має конкретну форму та завдання, а також вимагає від особи володіння спеціальними знаннями, вміннями та навичками. З цього виходить, що адвокатська діяльність, як професія, здійснюється окремим колом фізичних осіб, котрі володіють необхідним теоретико-практичним ресурсом та відповідають певному кваліфікаційному стандарту.

З'ясовано, що адвокат – це працівник сфери права, рівень знань та практичних вмінь і навичок якого підтверджено спеціальною процедурою та документом виданим в установленому законодавством порядку. Стати представником адвокатури можуть не всі, а тільки відповідні визначним стандартизованим вимогам суб'єкти. За цих умов, особа, що підлягає мобілізації, може бути впевнена, що її інтереси представлено людиною, яка чітко знає що робить, вміє це та може підтвердити рівень своєї обізнаності. Такий представник розуміє порядок та особливості роботи правової системи, основи судочинства та механізми розгляду справ у адміністративних судах. Поряд із цим, адвокат володіє всіма необхідними внутрішніми усвідомленнями і морально-діловими якостями. Все це в сукупності дозволяє йому вірно будувати стратегію представництва, передбачати рішення суду.

Узагальнено, що представництво адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, відрізняється багатьма відмінностями, пов'язаними із особливостями інституту адвокатури в цілому та правовим статусом адвокатів, зокрема: 1) подібне представництво має професійний характер, адже здійснюється особами, які пройшли відповідне навчання та здали іспит на отримання права провадити адвокатську діяльність; 2) основні різновиди адвокатської діяльності, які можуть надаватись особам, що підлягають мобілізації, закріплено на законодавчому рівні; 3) орієнтованість адвокатської діяльності на клієнта забезпечується: обов'язком адвоката дотримуватись правил адвокатської етики; обов'язком не розголошувати адвокатську таємницю; наявністю дисциплінарної відповідальності за порушення етичних правил та неналежного вчинення професійних обов'язків; 4) представництво адвоката носить договірний характер.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРЕДСТАВНИЦТВО ІНТЕРЕСІВ ОСІБ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ МОБІЛІЗАЦІЇ У МЕЖАХ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

2.1. Види адміністративно-правових відносин у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір та предмет спору

Проведення мобілізації в державі зумовлює виникнення суспільно-правових відносин між різними суб'єктами, у тому числі державними органами та громадянами України. Досить часто інтереси даних сторін конфліктують внаслідок чого потребують вирішення в установленому законом порядку за допомогою повноважень та можливостей органів судочинства. В залежності від того, із яким саме питанням необхідно розібратись варіюється різновид судової установи. Розгляд справ пов'язаних із мобілізацією в саме у межах адміністративного судочинства потребує, щоб їх предметом були адміністративно-правові відносини в межах яких виникає публічно-правовий спір, приклади яких обмежені. Для проведення ефективного дослідження потрібно розібратись із концептуальними основами двох термінологічних конструкцій: адміністративні-правовідносини та публічно-правовий спір.

Категорія «правовідносини» є однією з ключових в теорії права та розкривається, як суспільні відносини, врегульовані нормами права; суспільні відносини особливого роду (правова форма) [72]. Дещо іншої позиції дотримується О.Ф. Скакун, яка вважає, що правовідносини – це врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, виражені в конкретному зв'язку між правомочними та зобов'язаними суб'єктами носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень та відповідальності і забезпечуються державою [145]. З визначенням В.Ю. Нікіфорова правовідносини є врегульовані нормами права та охоронювані державою

суспільні відносини, які виникають на підставі юридичних фактів і характеризують взаємну поведінку суб'єктів права за змістом наданих їм нормою права кореспондуючих прав та обов'язків [92, с.14]. Правовідносини, на переконання М. В. Івіна, В. Д. Ткаченка та О. В. Петришина, – це стосунки, в яких суб'єкти права виступають контрагентами в процесі виконання ними вимог нормативних приписів і набуття певних прав і обов'язків. Через правовідносини реалізуються норми права, які встановлюють права і обов'язки людини, що можуть бути формально визначені (у статтях законів, підзаконних нормативно-правових актах та приписах) або ж не мати необхідних формальних ознак (протиправні права людини). «Держава захищає усі правовідносини, які мають місце в суспільстві, незалежно від їх формального визначення і підтримує властивими їй засобами, в тому числі примусовими», – пише авторка [48, с.333–334]. В.М. Кириченко та О.М. Куракін зауважують про те, що правові відносини — це врегульовані нормами права суспільні зв'язки між суб'єктами права, які є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Це особливий різновид суспільних відносин, які виникають між людьми чи об'єднаннями людей з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів. Наприклад, власник майна може реалізувати свою правомочність тільки у стосунках з іншими людьми, тобто він може продати, знищити або подарувати своє майно будь-якій особі, а також вимагати додержання свого права власності від інших людей та організацій. Не може бути правовідносин між людиною та тваринами, рослинами або пред-метами [55].

Як зазначає Е.Ф. Демський, правові відносини – це частина суспільних відносин, врегульованих нормами права, суб'єкти яких є носіями прав і юридичних обов'язків; це відомий суспільний зв'язок між особами – громадянами, організаціями, державними органами, транспортними підприємствами, підприємницькими структурами, державою в цілому, що

визначає забезпечену законом міру можливої та необхідної поведінки [159, с.41; 183, с.68]. М.С. Кельман та О.Г. Мурашин під правовідносинами розуміють специфічні суспільні відносини, що виникають на основі норм права, учасники яких є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [53, с.377]. За думкою А.Ф. Крижановського правові відносини виникають на «перетині» суспільних відносин і права, набувають правового характеру, але не втрачають при цьому свого первинного фактичного змісту: економічного, політичного, майнового, сімейного тощо [67, с. 6–10; 180, с.14].

Отже, з огляду на зазначене вище, правовідносини – це суспільні зв'язки, які врегульовані нормами чинного законодавства та виникають між певними суб'єктами-сторонами, котрі реалізують суб'єктивні права та виконують покладені на них юридичні обов'язки. В залежності від сфери виникнення останніх, суб'єктів між якими вони з'являються, особливостей правового регулювання, варіюються різновиди правовідносин, одними з яких є адміністративні.

За визначенням М.А. Бояринцевої адміністративні правовідносини – це суспільні відносини в сфері державного управління, учасники яких виступають носіями прав та обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права. Авторкою визначено, що лише в адміністративно-правових відносинах реалізуються норми адміністративного права, а отже й адміністративно-правовий статус фізичних або юридичних осіб відповідно [14, с.174-175]. З погляду О.А. Харитонові адміністративно-правові відносини – це урегульовані адміністративно-правовою нормою суспільні відносини, що складаються у галузі державного управління та адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників або всі учасники яких є носіями владних повноважень, а також суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави [166, с.161]. А.С. Васильєв зміст адміністративних правовідносин розкриває крізь перелік

характерних їм ознак, а саме: по-перше, адміністративно-правові відносини побудовані на засадах «влада-підпорядкування», де відсутня юридична рівність сторін; по-друге, адміністративно-правові відносини виникають в зв'язку з реалізацією органами державної виконавчої влади своєї компетенції – в сфері державного управління, що визначає необхідність обов'язкового суб'єкта —органу державного управління (орган державної виконавчої влади або посадова особа); по-третє, адміністративно-правові відносини відбивають властивості, які притаманні державному управлінню; по-четверте, адміністративно-правові відносини є організаційними, виникають з ініціативи будь-якої із сторін; по-п'яте, адміністративно-правові відносини виникають, змінюються і припиняються за наявності умов, які передбачені адміністративно-правовими нормами; по-шосте, адміністративно-правові відносини мають особливий правовий режим забезпечення законності і свого правового захисту [17, с.41-47; 146, с.119-120].

В.В. Галуцько зосереджує увагу на тому, що адміністративно-правові відносини відображають вплив адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів та об'єктів публічного управління через що між ними виникають сталі правові зв'язки публічно-владного характеру. Іншими словами адміністративно-правова норма містить абстрактну конструкцію адміністративно-правового відношення. Сутність такої конструкції полягає в тому, що адміністративно-правова норма від імені легітимного суб'єкта правотворчості визначає належну поведінку кожного зі своїх адресатів. Вона встановлює обов'язкові правила. За якими відбувається взаємодія між учасниками зазначених відносин. Ці правила формуються у вигляді взаємних прав та обов'язків [2, с.37; 158, с.64]. На переконання В. Й. Развадовського, ключовими ознаками адміністративних правовідносин є: зв'язок між суб'єктами правовідносин, який виникає на основі норм адміністративного права; зв'язок між суб'єктами правовідносин через їх суб'єктивні права та обов'язки, який виникає на основі норм адміністративного права. При цьому,

юридичною нормою одній особі надається право, а на іншу особу покладається обов'язок. Права та обов'язки єдині за об'єктом, фактичним змістом, який складається з того, що одна особа може, а інша зобов'язана. У силу єдності прав та обов'язків, які мають різні суб'єкти правовідносин, вони пов'язані між собою. Також ознакою адміністративних правовідносин є зв'язок між суб'єктами, який виникає на основі норм адміністративного права і підтримується примусовою силою держави. Держава підтримує, гарантує дії носія суб'єктивних прав, забезпечує виконання обов'язків; цей зв'язок має індивідуалізований характер, тому що адміністративно-правові відносини індивідуалізовані по суб'єктах [129, с.117].

А.В. Макаренко розглядає адміністративно-правові відносини як урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в яких їхні сторони (суб'єкти) взаємопов'язані й взаємодіють внаслідок здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами [76, с.44]. Як наголошує Т.М. Кравцова, адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, пов'язані з реалізацією політичних рішень та впровадження у життя Конституції і законів України та завжди мають однією із сторін суб'єкта публічної адміністрації. З приводу ознак адміністративно-правових відносин науковець робить наступні висновки: 1) виникають, змінюються та припиняються в сфері публічного адміністрування; 2) формуються у рамках і на основі адміністративно-правових норм, які містять у собі абстрактну конструкцію відносин; відносини об'єктивуються з виникненням юридичних фактів, передбачених адміністративно-правовими нормами; 3) обов'язковим суб'єктом виступає відповідний орган публічної адміністрації; 4) складаються у специфічній сфері здійснення владно-організаційної діяльності суб'єктів публічної адміністрації; 5) можуть виникати за ініціативою будь-якої із сторін. При цьому згода або бажання другої сторони не є обов'язковою умовою їх

виникнення, так само, як і наявність або відсутність у неї владних повноважень; б) спори, які можуть виникати між учасниками адміністративно-правових відносин переважно вирішуються в адміністративному (позасудовому) порядку [69, с.47; 67, с.134-135].

Спираючись на проаналізовані визначення можемо сформулювати висновки щодо ознак адміністративних правовідносин в цілому та у сфері мобілізації, зокрема: по-перше, адміністративними є суспільно-правові відносини, які виникають в сфері публічного управління, тобто, в контексті роботи органів державної влади і місцевого самоврядування при виконанні ними публічних функцій та цільових завдань; по-друге, такі відносини регламентовані нормами виключно адміністративного права, які закріплюють та визначають специфічні права і обов'язки їх суб'єктів; по-третє, адміністративні правовідносини виникають як між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, так і між ними та фізичними і юридичними особами приватного сектору з питань реалізації останніми прав та законних інтересів в сфері публічного управління; по-четверте, адміністративні правовідносини передбачають субординацію зв'язків між суб'єктами, що виражено в їх нерівності, наявності координаційно-контрольних повноважень однієї сторони щодо іншої та можливості застосовувати примус; по-п'яте, нормативно-правове регулювання адміністративних правовідносин відрізняється привалюванням імперативних правових норм, які передбачають чітке визначення правового статусу сторін, їх прав, обов'язків, відповідальності, обмежень у самостійному обранні векторів поведінки.

Тож, на підставі викладеного, адміністративні правовідносини в сфері мобілізації представляють собою регламентовані нормами адміністративного права суспільно-правові відносини, що виникають з питань виконання публічних функцій та завдань в сфері проведення мобілізації, однією зі сторін яких завжди виступають уповноважені публічно-владні суб'єкти, що

мають право на застосування заходів і засобів державного примусу, а з іншої сторони, переважно, виступають особи, які підлягають мобілізації. Дана сфера в умовах сьогодення є досить конфліктною, що обумовлює виникнення публічно правових спорів.

Взагалі, пише О.В. Бринцев є, правовий спір – це конфлікт учасників, котрі прагнуть захистити свої законні права та інтереси, вважаючи їх порушеними. Автором також наводяться ознаки правового спору. Ними на його думку є: а) припущення учасників спору про існування матеріальних правовідносин між ними; б) матеріальні суб'єктивні інтереси учасників, які суперечать один одному; в) практична цінність поняття правового спору, яка полягає в можливості шляхом його вирішення встановлювати визначеність у змісті правовідносин, чим досягається захист законних прав та інтересів учасників [16].

В свою чергу, публічно-правовий спір – це ознака адміністративних правовідносин, яка існує за певних умов та ситуацій. Відповідно до положень КАС, публічно-правовий спір – це спір, у якому: 1) хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; 2) хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; 3) хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [58].

Концепція публічно-правового спору займає суттєве місце серед представників адміністративної науки на що варто звернути окрему увагу. Важливе місце в їх тлумаченнях займає понятійна складова проблеми.

Етимологія слова «спір» передбачає протиставлення позицій сторін спору. Термін пояснюється як взаємне прирікання, словесне (усне чи письмове) змагання, в якому кожна з сторін відстоює свою думку, доказує свою правоту, або ж як взаємні претензії (як правило у суді) на володіння будь-чим, або як словесне змагання, усне чи письмове, де кожна сторона, спростовуючи думку опонента, відстоює свою, спір трактується як словесне змагання, обговорення чого-небудь, при цьому кожен відстоює свою думку. В свою чергу під «спором про право» розуміє протиріччя між правовими твердженнями двох сторін спору, тобто, це – протиріччя про права і обов'язки в матеріальному правовідношенні. Ряд вчених, розглядаючи поняття правового спору в етимологічному плані, вважають, що це є розбіжність між позиціями учасників правовідносин [163, с.39].

В свою чергу, як вказують М.І. Смокович та Ю.С. Педько, публічно-правовий спір – це відкрите протистояння, що виникає між учасниками публічно-правових відносин у зв'язку з порушенням, застосуванням чи тлумаченням норм публічного права. Протиріччя, які характеризують зміст публічно-правового спору, виражаються в розбіжності, відмінності законних інтересів учасників публічно-правових правовідносин, що пов'язані з їх правами і обов'язками чи/і законності правозастосовчого або нормативного адміністративного акту. Ці протиріччя пов'язані з тим, що адміністративними діями (бездіяльністю) чи рішеннями порушені або можуть бути порушені суб'єктивні права й обов'язки приватних осіб, або з тим, що на них незаконно викладено будь-який юридичний обов'язок, або вони незаконно притягнуті до адміністративної відповідальності [100; 149, с.118]. В. Авер'янов цілком слушно підкреслює, що виникнення публічно-правового спору є відповідною правовою реакцією на конфліктну ситуацію, яка відображає сутність об'єктивних і суб'єктивних суперечностей, що склалися й виявляються в протистоянні сторін; це така ситуація, коли сторона правових відносин, які виникли у сфері виконавчої влади чи

місцевого самоврядування, досягаючи поставленої мети, допускає вторгнення в реалізацію суб'єктивних прав іншої сторони або створює умови, за яких стає неможливою реалізація таких прав. Факт існування конфліктної ситуації сам по собі не породжує публічно-правовий спір. Останній виникає лише після вчинення юридично значущих дій, спрямованих на вирішення конфліктної ситуації, яка виникла в конкретних матеріальних правовідносинах, коли одна зі сторін приймає рішення просити допомоги та втручання третьої сторони, яка зможе вирішити вказаний спір. Третьою особою при цьому може виступати як суд, так і інші особи [107, с.258].

Досліджуючи публічно-правовий спір О.В. Скочиляс-Павлів резюмує, що у науковій літературі склалися дві основні позиції щодо суттєвих ознак публічно-правового спору. Відповідно до першої позиції важливою ознакою публічно-правових спорів є особливий суб'єктний склад. За другої позиції вчених для визнання спору публічно-правовим необхідно враховувати не лише суб'єктний склад правовідносин, а й характер правовідносин, із яких він виник [147, с.125]. Ю.І. Цвіркун доводить, що спір в цілому являє собою самостійно не вирішені особами протиріччя щодо конкретного предмету суспільних відносин. Правовим він стає тоді, коли ці відносини знаходяться в межах дії права. Адміністративно-правовим спір стає тоді, коли спірне питання юридичного змісту входить до предметів адміністративного права і тісно пов'язаних із ним галузей права за умови збереження ознак влади підпорядкування між суб'єктами спору. Зарахування адміністративно-правових спорів до категорії публічно-правових спорів означає, що такі спори пов'язані зі сферою здійснення публічно-владних управлінських функцій. Суть публічно-правового спору стосується трьох сфер суспільних відносин, а саме: реалізації публічно-владних управлінських функцій, наданні адміністративних послуг, порушенні прав суб'єкта виборчого

процесу або процесу референдуму. За ознакою сутності публічно-правового спору кожен його вид вичерпується однією сферою відносин [168, с.75].

За тлумаченням Ю.Р. Лозинського та Я.П. Павлович-Сенети адміністративно-правовий (публічно-правовий) спір – це адміністративно-правове ставлення комплексного матеріально-правового та процесуального характеру, що виражається в наявності протиріч сторін, викликаних конфліктом інтересів у сфері публічного управління або розбіжністю поглядів на законність та обґрунтованість дій органів та осіб, наділених публічно-владними повноваженнями. Причини виникнення адміністративно-правових спорів пояснюються з погляду адміністративно-правових колізій, порушень законності при прийнятті адміністративних актів, протиріч між законністю та доцільністю [73, с.379].

М. Гаврильців, Г. Лук'янова, зауважують, що публічно-правовий спір можна охарактеризувати як виражену в юридично значимих діях сторін суперечність, що виникла з приводу реалізації прав, свобод чи законних інтересів у сфері публічно-владних правовідносин у тому числі у зв'язку з прийняттям суб'єктами владних повноважень рішень у вигляді нормативно-правових актів. Публічно-правовий спір є різновидом правового спору, якому властиві такі ознаки: такий спір виникає з публічно-правових відносин; сторонами публічно-правового спору є суб'єкти публічно-правових відносин, серед яких принаймні один є суб'єктом владних повноважень (орган чи посадова (службова) особа публічної адміністрації), що наділений особливим правовим статусом; сфера виникнення публічно-правового спору обов'язково має бути зумовлена реалізацією публічного інтересу; предметом публічно-правового спору є рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, які порушують чи потенційно можуть порушити права, свободи та законні інтереси фізичних чи юридичних осіб приватного права, які є протилежною стороною спірних відносин [23, с.138].

Л.Р. Юхтенко обґрунтовує, що публічно-правовий спір є соціальним явищем, яке має правову форму, являє собою звернені його сторонами одне до одного правові претензії відносно одного предмету, який стосується реалізації публічного (суспільного) інтересу, виникає у зв'язку з порушенням, застосуванням чи тлумаченням норм публічних галузей права, проявляється у активних діях сторін спору щодо захисту своїх позицій і вирішуються за встановленою законодавством процедурою. Серед ознак спору, що впливає з публічно-правових відносин, доцільно виділити: виникає у сфері діяльності, пов'язаної із реалізацією публічного (суспільного) інтересу у зв'язку з порушенням, застосуванням чи тлумаченням норм публічних галузей права; наявні сторони спору, одна з яких суб'єкт, наділений публічно-владними повноваженнями або публічно-правове утворення, що є суб'єктом права, створене для захисту та/або реалізації певних публічних (суспільно значимих) інтересів; предмет спору один і той же для його сторін; проявляється у активних діях сторін спору; вирішується за встановленою законодавством процедурою; наявні правові наслідки здійснення процедур щодо вирішення спору. Систематизація спорів, що впливають з публічно-правових відносин, може бути здійснена за різними критеріями (ознаками), серед яких виділено: склад учасників спору; порядок розгляду; складність; терміновість розгляду [185, с.58].

Узагальнюючи викладене можна вказати: публічно-правовий спір – це правовий спір, зміст якого складають суспільно-правові відносини, що виникають внаслідок конфлікту між суб'єктом владних повноважень та фізичними, юридичними особами з приводу неналежного або повного невиконання публічно-управлінських, державно-владних функцій, а також надання адміністративних послуг.

В рамках мобілізації адміністративно-правові відносини в яких потенційно може мати місце публічно-правовий спір логічно поділити на декілька основних груп. Першу становлять відносини в сфері військового

обліку осіб, які підлягають мобілізації. Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та Постанови КМУ «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів» від 30.12.2022 №1487 військовий облік є складовою змісту мобілізаційної підготовки держави. Він полягає у цілеспрямованій діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій щодо: фіксації, накопичення та аналізу наявних людських мобілізаційних ресурсів за військово-обліковими ознаками; здійснення заходів із забезпечення виконання встановлених правил військового обліку призовниками, військовозобов'язаними та резервістами; подання відомостей (персональних та службових даних) стосовно призовників, військовозобов'язаних та резервістів до органів ведення Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів. Військовий облік ведеться з метою визначення наявних людських мобілізаційних ресурсів та їх накопичення для забезпечення повного та якісного укомплектування Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення (далі - інші військові формування) особовим складом у мирний час та в особливий період. Завданнями військового обліку є: утворення військового резерву людських ресурсів, накопичення військово-навчених людських ресурсів, необхідних для укомплектування Збройних Сил, інших військових формувань у мирний час та в особливий період; проведення аналізу кількісного складу та якісного стану призовників, військовозобов'язаних та резервістів для їх ефективного використання в інтересах оборони та національної безпеки держави; своєчасне оформлення військово-облікових документів призовників, військовозобов'язаних та резервістів; організація своєчасного бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час; забезпечення контролю за станом військового обліку в державних органах, на

підприємствах, в установах та організаціях; забезпечення контролю за дотриманням призовниками, військовозобов'язаними та резервістами правил військового обліку; забезпечення громадян України інформацією щодо виконання ними військового обов'язку [113; 120].

Відповідно до Закону та Постанови взяття, зняття і виключення з військового обліку відбувається за цілою системою підстав та умов, яким особа має відповідати. В наслідок низької компетенції працівників відповідних уповноважених органів, неправильного трактування ними законодавчих норм, або в інших випадках виникають ситуації коли громадянам відмовляють у реалізації їх прав та здійсненні обов'язків в сфері мобілізації та військового обліку. Наприклад, відповідно до пункту 3 частини 6 статті 37 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», громадяни, визнані в установленому законодавством порядку непридатними до військової служби мають право на виключення з військового обліку у відповідних районних (міських) територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки (військовозобов'язаних та резервістів Служби безпеки України - у Центральному управлінні або регіональних органах Служби безпеки України, військовозобов'язаних та резервістів розвідувальних органів України - у відповідному підрозділі розвідувальних органів України) підлягають громадяни України. Безпідставна відмова уповноважених осіб у виключенні громадянина з обліку має ознаки публічно-правового спору та цілком підлягає оскарженню до адміністративного суду [113].

Наступну групу адміністративних відносин в яких може виникнути публічно-правовий спір в сфері мобілізації складають відносини, що виникають з діяльності військово-лікарських комісій (далі – ВЛК). Відповідно до Наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України» від 14.08.2008 №402, подібна експертиза визначає придатність за станом здоров'я до військової служби призовників, військовослужбовців,

військовозобов'язаних та резервістів, установлює причинний зв'язок захворювань, травм (поранень, контузій, каліцтв) з військовою службою та визначає необхідність і умови застосування медико-соціальної реабілітації та допомоги військовослужбовцям. Для проведення військово-лікарської експертизи створюються військово-лікарські комісії (далі – ВЛК), штатні та позаштатні (постійно і тимчасово діючі). Штатні та позаштатні (постійно і тимчасово діючі) ВЛК (лікарсько-льотні комісії (далі - ЛЛК)) приймають постанови. Постанови ВЛК (ЛЛК) оформлюються свідоцтвом про хворобу, довідкою військово-лікарської комісії, протоколом засідання штатної військово-лікарської комісії. Члени ВЛК діють на принципах верховенства права, законності, поваги та дотримання прав людини і громадянина, добросовісності, колегіальності, рівноправності членів комісії, вільного обговорення і вирішення питань, об'єктивності, неупередженості та обґрунтованості прийнятих рішень, висновків і пропозицій. Добросовісність є одним з визначальних принципів військовослужбовців, державних службовців, працівників, які є членами ВЛК. Їх діяльність спрямована на забезпечення національних інтересів України під час виконання завдань та функцій держави, сприяння та реалізації прав та законних інтересів людини і громадянина, підтримання позитивного іміджу держави та Збройних Сил України [115].

У разі незгоди особи, яка підлягає мобілізації, із рішенням військово-лікарської комісії, вона має право оскаржити останнє у адміністративному суді. До прикладу варто навести одне з багатьох рішень Сумського окружного адміністративного суду від 27.04.2023 за справою № 480/259/23, яким задоволено позов особи до ВЛК військової частини з приводу визнання її постанови протиправною із подальшим скасуванням [137].

Публічно-правовий спір також можливий у правовідносинах із питань відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації. Згідно до актуального Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»

не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані: 1) заброньовані на період мобілізації та на воєнний час за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, а також за підприємствами, установами і організаціями в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, і перебувають на спеціальному військовому обліку; 2) визнані в установленому порядку особами з інвалідністю або відповідно до висновку військово-лікарської комісії тимчасово непридатними до військової служби за станом здоров'я на термін 6-12 місяців (з наступним проходженням військово-лікарської комісії); 3) жінки та чоловіки, на утриманні яких перебувають троє і більше дітей віком до 18 років, крім тих, які мають заборгованість із сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці; 4) жінки та чоловіки, які мають дитину (дітей) віком до 18 років, якщо другий з батьків такої дитини (дітей) помер, позбавлений батьківських прав, визнаний зниклим безвісти або безвісно відсутнім, оголошений померлим, відбуває покарання у місцях позбавлення волі, а також коли особа самотійно виховує та утримує дитину за рішенням суду тощо; 5) жінки та чоловіки, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, які виховують дитину з інвалідністю віком до 18 років; 6) жінки та чоловіки, на утриманні яких перебуває повнолітня дитина, яка є особою з інвалідністю I чи II групи; 7) опікун особи, визнаної судом недієздатною; 8) які мають дружину (чоловіка) з числа осіб з інвалідністю I чи II групи та ряд інших осіб перелічених в статті 23 Закону [122].

Перевірка підстав щодо надання військовозобов'язаним відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації та її оформлення здійснюється територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки. Відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації може оформлюватися за допомогою Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів на підставі даних,

отриманих з інших державних реєстрів або баз даних, які підтверджують, що військовозобов'язаний має право на одну з відстрочок [122].

В рамках процедури отримання відстрочки громадянам досить часто необхідно доводити правильність наданих документів та наявності підстав для її отримання. В окремих випадках уповноважені органи не виконують своїх обов'язків та приймають рішення про відмову у звільненні осіб від мобілізації та призову на військову службу, що виступає предметом оскарження до суду адміністративної інстанції.

Останніми сферами публічно-правових спорів є відносини, що виникають із застосування до громадян заходів та засобів примусу при проведенні в державі мобілізації. Прикладом є військово-транспортний обов'язок, який устанавлюється з метою задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань на особливий період транспортними засобами (у тому числі водними) і технікою і поширюється на центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, у тому числі на залізниці, порти, пристані, аеропорти, нафтобази, автозаправні станції дорожнього господарства та інші підприємства, установи і організації, які забезпечують експлуатацію транспортних засобів, а також на громадян - власників транспортних засобів. Згідно Постанови КМУ «Про затвердження Положення про військово-транспортний обов'язок» від 28.12.2000 №1921 у разі коли внаслідок залучення під час мобілізації транспортний засіб або техніка були знищені, їх власнику відшкодовується майнова шкода, визначена за результатами незалежної оцінки, проведеної відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність, на дату проведення такої оцінки. Визначення майнової шкоди здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, призначених для фінансування військових формувань, для задоволення потреб яких залучалися транспортні засоби і техніка. Спори, пов'язані з виплатою

компенсації шкоди, завданої транспортним засобам і техніці внаслідок їх залучення під час мобілізації, та відшкодування майнової шкоди за знищені транспортні засоби і техніку розв'язуються в судовому порядку [116; 122].

Інший приклад полягає у застосування заходів впливу щодо громадян, які не виконують обов'язки, передбачені законодавством під час мобілізації. Відповідно до статті 283 КАС у разі невиконання громадянином України у строки, встановлені законодавством, вимоги територіального центру комплектування та соціальної підтримки про виконання обов'язку (обов'язків) військовозобов'язаним, резервістом територіальний центр комплектування та соціальної підтримки звертається до суду із позовною заявою про застосування судом тимчасового обмеження такої особи у праві керування транспортним засобом під час мобілізації [58].

Тож, на сьогоднішній день, згідно із чинним законодавством України, існує чотири групи адміністративно-правових відносин у сфері мобілізації, у межах яких виникає (або може виникнути) публічно-правовий спір, а саме: 1) відносини з питань взяття та зняття з військового обліку; 2) відносини, що виникають в контексті діяльності військово-лікарських комісій; 3) правовідносини процесу відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації; 4) відносини, що виникають із застосування до громадян заходів та засобів примусу. Предметом публічно-правового спору в усіх перелічених прикладах, є порушення уповноваженими органами в сфері мобілізації, зокрема, центральними органами влади, територіальними центрами комплектування і соціальної підтримки, правоохоронними та іншими відомствами, прав та свобод людини і громадянина. Оскарження відповідних порушень в адміністративно-процесуальному порядку дає можливість не тільки зупинити негативні дії і виправити наслідки, але також сформулювати позитивну судову практику захисту прав осіб, які підлягають мобілізації для проведення подальших, якісних законодавчих перетворень [132].

2.2. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність сторін у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір та предмет спору

В основі справ з питань мобілізації, які розглядаються в порядку адміністративного судочинства, знаходяться сторони – суб'єкти, між якими безпосередньо виникає публічно-правовий спір. Вони не мають взаємної залежності та представляють собою самостійних учасників адміністративних правовідносин. Звернутись до органів адміністративного судочинства суб'єктам спору дає можливість категорія адміністративної правосуб'єктності. Остання є основним чинником, який дає можливість суб'єкту права вступати у процесуальні правовідносини у межах адміністративного судочинства. Саме на підставі неї встановлюється та розмежовується правовий статус суб'єктів адміністративного процесу. Її головними складовими виступає здатність мати (правоздатність) та безпосередньо здійснювати, реалізовувати (дієздатність) процесуальні права та обов'язки.

Правосуб'єктність є однією з ключових категорій, яка зустрічається практично в усіх галузях національного права. Її класичне трактування наводиться, зокрема, у роботах М.Г. Хаустової, яка тлумачить поняття «правосуб'єктність», як людський вимір і вираження процесу здійснення принципу формальної рівності. На її думку, суб'єкт (особистість, особа) тільки тому і є правовим суб'єктом (правовою особистістю, правовою особою), що уособлює правове буття, принцип права і виступає його активним носієм і реалізатором [167, с.30]. Н.М. Оніщенко наголошує на тому, що правосуб'єктність – це юридична властивість особи, суспільний юридичний стан, який за своєю юридичною природою є невіддільним від особи та складається із правоздатності та дієздатності. Авторка зазначає, що поняття правосуб'єктності є об'єднувальною категорією і відображає ті

ситуації, коли правоздатність і дієздатність нероздільні у часі, органічно об'єднані [156, с.444]. В.А. Січевлюк, ґрунтовно досліджуючи категорію «правової суб'єктності», підкреслює, що її структура є принципово трьохелементною та включає правоздатність, деліктоздатність і дієздатність. Автор наголошує, що категорія «правова суб'єктність» є тією найвищою за рівнем узагальнення теоретичною абстракцією, котрою позначається правовий потенціал, який надходить до абстрактного соціального суб'єкта із сфери об'єктивного права та який дозволяє останньому мати статус суб'єкта права, а також, відповідно, і всі інші похідні та більш локальні статуси та стани, включаючи статус учасника різноманітних галузевих правовідносин» [142, с.32; 143, с.415; 39, с.132]. П.Д. Пилипенко щодо сутності категорії «правосуб'єктність» висловлюється в наступний спосіб: «Визнання юридичних осіб або громадян носіями прав і обов'язків, надання їм певної правосуб'єктності, тобто наділення суспільно-юридичними якостями, що дозволяє їм брати участь у різних майнових, організаційних, особистих немайнових правовідносинах, перетворює їх на суб'єктів цих правовідносин» [160, с.94]. За В.В. Юровською правосуб'єктність – це визнана за особою державою здатність мати юридичні права та обов'язки і здійснювати їх своїми особистими діями. Вона виступає узагальненою категорією до усіх суб'єктів права, а не наділяє кожного із них власною правосуб'єктністю. Вона має абстрактний характер і являє собою потенційну (взагалі) здатність бути учасником правових відносин [184, с.100].

Наступним чином зміст правосуб'єктності розкривається в роботах О.Ф. Скакун: «Правовий статус особи є системою закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві. Основними елементами правосуб'єктності є правоздатність та дієздатність. При цьому праводієздатність належить до умов набуття правового статусу,

тому що вона полягає у здатності особи мати права, виконувати обов'язки, нести відповідальність. Однак цим, на думку вченої, її призначення не обмежується, адже без правосуб'єктності неможливо визначити правовий статус особи» [144, с.380–381; 165, с.36].

Як наголошує Г.А. Трунова, правосуб'єктність – це особлива властивість суб'єкта права, яка відрізняє його від інших осіб, умови виникнення якої поділяються на дві групи – матеріальні і формальні. Матеріальні умови забезпечують фактичну здатність даної особи бути суб'єктом права. Формальні умови полягають у визнанні наявності такої правосуб'єктності з боку зовнішнього правового авторитету. Обґрунтовуючи свою концепцію в реальних правових координатах автор наводить наступний приклад: «Держава, відповідно, хоча й особливий – однак все ж суб'єкт права, юридична особа. Тому вона повинна мати таку ж сукупність умов, які характеризують її як суб'єкта права. Формальною такою умовою є легітимність державної влади, в якості матеріальних умов – наявність майна і наявність організації» [161, с.83].

І.С. Окунев досліджує правосуб'єктність, як фактор, що дозволяє відокремлювати суб'єктів права одне від одного: «Загальна правосуб'єктність – це здатність особи в межах даної системи права бути суб'єктом права взагалі. Індивідуальними суб'єктами права правосуб'єктність набувається з моменту народження, а колективними суб'єктами права з моменту їх створення, у встановленому законом порядку. Галузева правосуб'єктність – виступає як закріплена правом здатність особи мати і реалізовувати конкретні (відповідно до галузей права) юридичні права та обов'язки: конституційні, адміністративні, цивільні, трудові тощо. Спеціальна правосуб'єктність – це здатність особи бути учасником лише певного кола правовідносин у межах даної галузі права» [96, с.11]. На тій же концептуальній ідеї сформульовано тлумачення А.Є. Іванова: «У юридичній науці існує ряд критеріїв, за якими можливо диференціювати осіб. По-перше

– це галузева правосуб'єктність. Галузева правосуб'єктність – це юридична ознака суб'єкта права, що його характеризує. Саме за цією ознакою можливо виокремити конкретного галузевого суб'єкта (або суб'єкта, що функціонує у рамках відповідної галузі) із сукупності інших учасників правовідносин. Адже галузева правосуб'єктність має властивість видозмінюватися, тобто існувати у формі, наприклад, кримінальної, цивільної, трудової, фінансової» [51, с.324-325].

Грунтуючись на проведеному аналізі можна відмітити, що правосуб'єктність – це основа, на якій тримається зміст статусу фізичної чи юридичної особи, як суб'єкта права. Ця категорія характеризує приналежність відповідного індивіда до правової системи, а також можливість брати участь у відповідних правовідносинах. При цьому, правосуб'єктність складається з двох головних частин: право- та дієздатності. Відповідно, правоздатністю виступає здатність та можливість фізичної чи юридичної особи володіти правами та обов'язками. В свою чергу дієздатність – це здатність та можливість реалізовувати надані права, обов'язки та вступати таким чином у суспільно-правові відносини із іншими суб'єктами.

Правосуб'єктними в тій чи іншій мірі є всі, без виключення, люди від народження, адже кожна особа наділяється відповідним, базовим набором прав та обов'язків. При цьому, склад останніх може мінятися в залежності від вступу особи у суспільно-правові відносини відповідної правової галузі. Це породжує галузеві різновиди правосуб'єктності, одним з яких є адміністративна процесуальна.

Дане питання знаходить свого окреслення в положеннях КАС. Стаття 43 Кодексу досить детально описує зміст і сутність адміністративної процесуальної правосуб'єктності: «Здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві (адміністративна процесуальна правоздатність) визнається за громадянами України, іноземцями, особами без

громадянства, органами державної влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями (юридичними особами), адміністратором за випуском облігацій. Здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самотійно брати участь. Здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить органам державної влади, іншим державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам, підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам)» [58].

Втім, не можна не звернути увагу на численні наукові погляди з приводу наведеної галузево орієнтованої категорії. Наприклад, Н.Ю. Дибець вказує, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність суб'єктів адміністративного судочинства – це процесуально встановлена можливість стати учасником конкретного судового провадження з подальшим набуттям прав та обов'язків, які дозволяють реалізувати свої права, свободи та законні інтереси як учасника судового провадження. Сутність адміністративної процесуальної правосуб'єктності суб'єктів адміністративного судочинства полягає у моменті входження (приєднання) у адміністративно-процесуальні правовідносини з подальшим визначенням загальнообов'язкових та додаткових елементів правового статусу окремих суб'єктів

адміністративного судочинства, що залежить від специфічності їх правового положення [37].

У.М. Парпан та Н.В. Ільчишин наголошують, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність закріплює правовий стан учасника адміністративного процесу і визначає його можливість користатися наданими законом процесуальними правами та обов'язками й законними інтересами. Адміністративну процесуальну правосуб'єктність, вказують вчені, можна визначити як специфічну особливість учасників адміністративного процесу, що визначає їх можливість бути носіями прав та обов'язків і можливість вступати в адміністративні процесуальні правовідносини. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність також закріплює коло осіб, які можуть бути суб'єктами прав та обов'язків, конкретизуючи тим самим коло правовідносин, що виникає на основі адміністративної процесуальної правосуб'єктності. Наявність адміністративної процесуальної правосуб'єктності дає змогу учасникам адміністративного процесу використовувати процесуальні права та обов'язки, закріплені в законодавстві, для досягнення тих цілей, що стоять перед ними при вступі в процес [99, с.225-226].

І.І. Діткевич визначає адміністративну процесуальну правосуб'єктність як специфічну особливість учасників адміністративного процесу, що визначає їх можливість бути носіями прав та обов'язків і можливість вступати в адміністративні процесуальні правовідносини. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність також закріплює коло осіб, які можуть бути суб'єктами прав та обов'язків, конкретизуючи тим самим коло правовідносин, що виникає на основі адміністративної процесуальної правосуб'єктності. Елементами системи адміністративної процесуальної правосуб'єктності є: адміністративна процесуальна правоздатність, адміністративна процесуальні дієздатність; конкретні адміністративно-процесуальні права та обов'язки. Адміністративна процесуальна

правосуб'єктність, таким чином, закріплює правове становище суб'єктів адміністративного процесу. Її структура виявляється в тому, що всі її елементи становлять органічну єдність та функціональний зв'язок. Так, адміністративна процесуальна правосуб'єктність визначає можливість суб'єкта права мати процесуальні права та обов'язки і є юридичним засобом для набуття інших прав та обов'язків, спрямованих на здійснення процесуальних функцій суб'єктів процесуальної діяльності. Щодо адміністративної процесуальної дієздатності, то вона в структурі правосуб'єктності є способом особи своїми діями набувати адміністративні процесуальні права і здійснювати адміністративні процесуальні обов'язки. Функціональний зв'язок двох названих категорій у структурі адміністративної процесуальної правосуб'єктності полягає в тому, що адміністративна процесуальна дієздатність є засобом здійснення адміністративної процесуальної правоздатності. Якщо розглядати конкретні адміністративно-процесуальні суб'єктивні права та обов'язки, то їх місце у складі адміністративної процесуальної правосуб'єктності визначається тим, що вони не є виробленими правоздатністю та дієздатністю, а належать суб'єкту права (права) та покладаються на нього (обов'язки) відповідно до законодавчих приписів (наприклад, право на ознайомлення з матеріалами адміністративної справи, право подавати докази, давати усні та письмові пояснення, доводи та заперечення [38, с.135]).

Як пише М.В. Джафарова, адміністративна процесуальна правосуб'єктність є однією із передумов не лише виникнення адміністративних процесуальних правовідносин, але й правовою можливістю реалізації конкретних процесуальних прав та обов'язків тим чи іншим суб'єктом спірних правовідносин. Суб'єкти адміністративного процесу можуть володіти адміністративною процесуальною правоздатністю та дієздатністю до виникнення судового розгляду адміністративної справи. Реалізовується адміністративна процесуальна правосуб'єктність лише при

виникненні адміністративних процесуальних правовідносин і здійснюється по мірі вступу в адміністративний процес осіб, які беруть участь у справі, тобто у ході розгляду справи в адміністративному суді [35, с.40-41].

І.Л. Желтобрюх визначає зміст та сутність адміністративної процесуальної правосуб'єктності через систему притаманних категорії ключових ознак, які включають в себе: 1) адміністративна процесуальна правосуб'єктність є правовою передумовою: а) набуття адміністративно-процесуального статусу учасника адміністративного процесу (наприклад, сторони справи); б) участі в адміністративних процесуальних правовідносинах; 2) адміністративна процесуальна правосуб'єктність є потенційною спроможністю особи бути носієм певних процесуальних суб'єктивних прав і обов'язків, у тому числі й носієм процесуальних суб'єктивних прав та обов'язків сторони справи; 3) під час трансформації будь-якої особи в учасника адміністративного процесу адміністративна процесуальна правосуб'єктність виконує роль «буферу», висуваючи до майбутнього учасника адміністративного процесу низку юридичних вимог (наприклад, наявність статусу юридичної особи, повноліття тощо); 4) відсутність адміністративної процесуальної правосуб'єктності є процесуальною підставою для вилучення особи з процесу, за умови помилкового її залучення до складу учасників провадження; 5) адміністративна процесуальна правосуб'єктність не є тотожною адміністративній матеріальній правосуб'єктності та не є похідною від загальної адміністративної правосуб'єктності. Сьогодні сформувалися всі підстави для виділення в межах адміністративного права таких трьох видів правосуб'єктності, як: а) адміністративна матеріальна правосуб'єктність, яка характеризує здатність, наприклад, органу виконавчої влади, взагалі бути носієм владних повноважень; б) адміністративна процедурна правосуб'єктність, яка характеризує здатність органу виконавчої влади бути носієм процедурних прав і обов'язків; в) адміністративна процесуальна

правосуб'єктність, яка характеризує здатність органу виконавчої влади бути носієм процесуальних прав і обов'язків; б) «адміністративна процесуальна правосуб'єктність» як категорія юридичної науки є теоретичною першоосновою під час аналізу адміністративно-процесуального статусу сторін та інших учасників процесу. Без характеристики адміністративної процесуальної правосуб'єктності неможливо розкрити специфіку адміністративно-процесуального статусу сторін [44, с.132].

Таким чином, адміністративна процесуальна правосуб'єктність є основним чинником, який дає можливість суб'єкту права вступати у процесуальні правовідносини у межах адміністративного судочинства. Саме на підставі неї встановлюється та розмежовується правовий статус суб'єктів адміністративного процесу. Її головними складовими виступає здатність мати (правоздатність) та безпосередньо здійснювати, реалізовувати (дієздатність) процесуальні права та обов'язки.

Узагальнюючи наведену інформацію можна вказати, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність сторін у сфері мобілізації – це визначена законодавством характеристика суб'єкта, як потенційно можливого учасника процесуальних правовідносин у межах адміністративного судочинства, яка складається із здатності мати та реалізовувати надані йому процесуальні права та обов'язки.

На нашу думку, адміністративна процесуальна правосуб'єктність таких осіб має три рівні, що обґрунтовується наступним чином. Згідно до статей КАС, сторонами в адміністративних справах в цілому та безпосередньо тих, які виникають із публічно-правових спорів з питань мобілізації є позивач та відповідач. Це учасники справи де один є носієм владних повноважень, а інший, враховуючи, що спір виникає з питань мобілізації, є громадянином України, тобто, фізичною особою. Звідси, доцільно виділити базову, загально-процесуальну та спеціальну адміністративну правосуб'єктність сторін, що пояснюється наступним чином.

Так, базова адміністративна процесуальна правосуб'єктність сторін адміністративних спорів у сфері мобілізації пов'язана із їх правовим статусом, як фізичних та юридичних осіб відповідно. Тобто, це вихідна можливість останніх взагалі стати суб'єктом адміністративного процесу, взаємодіяти із адміністративними судами, яка доступна кожному із учасників за певних умов. Так, якщо ми говоримо про громадян України, які вступають у спори із державою з приводу процесу мобілізації, то їх діє- та правоздатність настає з моменту досягнення повноліття, а також потребує відсутності чинного судового рішення про визнання особи недієздатною [58]. Згідно із положеннями Закону України «Про охорону дитинства», повнолітньою визнається особа, яка досягла 18 років [124]. Як доречно зауважує Г.В. Кикоть, досягнення повноліття – свідчення розумової і фізичної зрілості людини, її здатності брати участь у соціальній взаємодії, нести повну відповідальність за свої вчинки [54, с.74].

Що стосується другого аспекту, то згідно до статті 39 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПКУ). Фізична особа визнається недієздатною з моменту набрання законної сили рішенням суду про це. Якщо від часу виникнення недієздатності залежить визнання недійсним шлюбу, договору або іншого правочину, суд з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи та інших доказів щодо психічного стану особи може визначити у своєму рішенні день, з якого вона визнається недієздатною. Над недієздатною фізичною особою встановлюється опіка. Недієздатна фізична особа не має права вчиняти будь-якого правочину. Останні від її імені та в її інтересах вчиняє опікуном. Відповідальність за шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, також несе опікун. За заявою

опікуна або органу опіки та піклування суд поновлює цивільну дієздатність фізичної особи, яка була визнана недієздатною, і припиняє опіку, якщо буде встановлено, що внаслідок видужання або значного поліпшення її психічного стану у неї поновилася здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними [169].

Окрім громадян, іншою стороною публічно-правового спору виступає суб'єкт владних повноважень, що є юридичною особою. Наприклад, згідно із Постановою КМУ «Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки» (далі – ТЦК та СП), ТЦК та СП Автономної Республіки Крим, областей, міста Києва та Севастополя є юридичними особами публічного права, мають самостійний баланс, реєстраційні рахунки в органах Казначейства. Районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки є відокремленими підрозділами відповідних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки Автономної Республіки Крим, областей, міста Києва та Севастополя. З метою забезпечення виконання завдань та визначених функцій районних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки у їх складі утворюються структурні підрозділи (відділи, відділення, групи, служби), які провадять діяльність відповідно до положення про структурний підрозділ районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки, що затверджується керівником районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки. Положення про районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки затверджуються керівниками відповідних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки вищого рівня. ТЦК та СП має печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням [119].

Юридичними особами також є відповідні військово-лікарські комісії із якими найчастіше виникають спори. Згідно до Наказу Міноборони «Про

затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, – це військово-медичні установи, які мають гербову печатку, кутовий штамп та утримуються за окремим штатом [115].

На відміну від фізичних осіб, дієздатність юридичних осіб потребує лише однієї умови – проведення державної реєстрації. За Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 №755-IV державна реєстрація юридичної особи – це офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, відокремленого підрозділу юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу - підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених законодавством. Варто наголосити, що дія закону поширюється на відносини, що виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, їхньої символіки (у випадках, передбачених законом), громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, фізичних осіб - підприємців та відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави [114].

За відсутності обмежень правосуб'єктності, відповідні фізичні та юридичні особи можуть звернутись до адміністративного суду з метою захисту своїх прав та інтересів у рамках публічно-правового спору з питань

мобілізації та стати учасниками адміністративної справи. З цього моменту ми говоримо про загальну адміністративну процесуальну правосуб'єктність, яка передбачає можливість володіти та реалізовувати загальний перелік процесуальних прав і обов'язків належних учасникам справи в цілому.

Відповідно до статті 44 КАС останні мають рівні процесуальні права та обов'язки. Учасники справи зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки. Зокрема, вони мають право: 1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; 2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; 3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; 4) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; 5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; 6) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами. Учасники справи можуть за власний рахунок додатково замовити та отримати в суді засвідчені копії документів і витяги з них. В свою чергу, дані суб'єкти зобов'язані: 1) виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; 2) сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; 3) з'являтися в судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; 4) подавати наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази; 5) надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому

засіданні; 6) виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки; 7) виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом [58].

Крім зазначеного, на учасників справи покладаються процесуальні обмеження пов'язані із неприпустимістю зловживання процесуальними правами. З цього приводу у статті 45 КАС вказано, що з урахуванням конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню адміністративного судочинства, зокрема: «1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення; 2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями; 3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер; 4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою; 5) узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі. Якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання» [58].

Останнім різновидом адміністративної процесуальної правосуб'єктності суб'єктів публічно-правового спору в сфері мобілізації є спеціальна, тобто, правосуб'єктність безпосередньо сторони адміністративного процесу: позивача чи відповідача. Варто наголосити, що в зазначених спорах позивачем і відповідачем можуть бути і фізичні особи, і представники публічного управління. Так, громадяни України найчастіше оскаржують в адміністративних судах рішення ТЦК та СП, а також ВЛК. В свою чергу, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки звертаються із позовами для застосування до громадян, які порушили обов'язки в сфері мобілізації, примусових заходів впливу, передбачені Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [122].

Особливості розмежування сторін ґрунтовно перелічено в статті 46 КАС. Згідно до її положень, позивачем в адміністративній справі можуть бути громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, підприємства, установи, організації (юридичні особи), суб'єкти владних повноважень. Позивачем в адміністративній справі щодо спорів, що виникають у зв'язку з проведенням та/або визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу можуть бути лише претенденти та/або учасники такого конкурсу. Відповідачем в адміністративній справі є суб'єкт владних повноважень. При цьому, громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, громадські об'єднання, юридичні особи, які не є суб'єктами владних повноважень, можуть бути відповідачами лише за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень: 1) про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності громадського об'єднання; 2) про примусовий розпуск (ліквідацію) громадського об'єднання; 3) про затримання іноземця або особи без громадянства; 4) про встановлення обмежень щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (збори, мітинги, походи, демонстрації тощо); 5) в

інших випадках, коли право звернення до суду надано суб'єкту владних повноважень законом [58].

Крім ключових прав та обов'язків учасників справи, позивач та відповідач володіють особливими, індивідуальними правомочностями, які характеризують їх адміністративний процесуальний статус, наприклад: 1) позивач має право змінити предмет або підстави позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого засідання або не пізніше ніж за п'ять днів до першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження; 2) відповідач, який не є суб'єктом владних повноважень, може пред'явити зустрічний позов; 3) сторони можуть досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі і таке інше [58].

Також положеннями КАС допускається зміна неналежної сторони в адміністративній справі. За положеннями статті 48 суд першої інстанції, встановивши, що з позовом звернулася не та особа, якій належить право вимоги, може за згодою позивача та особи, якій належить право вимоги, допустити заміну первинного позивача належним позивачем, якщо це не потягне за собою зміни підсудності адміністративної справи. Якщо позов подано не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом, суд до ухвалення рішення у справі за згодою позивача замінює первісного відповідача належним відповідачем, не закриваючи провадження у справі, якщо це не потягне за собою зміни підсудності адміністративної справи. Суд має право за клопотанням позивача до ухвалення рішення у справі залучити до участі у ній співвідповідача. Заміна позивача допускається до початку судового розгляду справи по суті. Заміна відповідача допускається до ухвалення рішення судом першої інстанції. Відповідач, який не є суб'єктом владних повноважень, замінений іншим відповідачем, має право заявити

вимогу про компенсацію судових витрат, здійснених ним внаслідок необґрунтованих дій позивача. Питання про розподіл судових витрат вирішується в ухвалі про заміну неналежного відповідача [58].

Проведеним дослідженням встановлено, що адміністративні справи з публічно-правових спорів в сфері мобілізації характеризуються певною специфікою сторін вираженої в їх адміністративній процесуальній правосуб'єктності. Остання представлена трьома головними видами, що включають в себе: базову правосуб'єктність фізичних та юридичних осіб; загально-процесуальну – учасників адміністративної справи; спеціальну – позивача чи відповідача [131].

2.3. Особливості процедури розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації за участю адвоката у межах адміністративного судочинства

Участь адвоката в судовій справі у межах адміністративного судочинства завжди підвищує динаміку її розгляду та цілеспрямованість процесуальних дій. Як професіонали в сфері права, адвокати здійснюють свою діяльність з метою якомога якіснішого відстоювання та захисту інтересів клієнтів, а спеціальні навички та знання дозволяють досягати цілей представництва у спосіб, недоступний іншим сторонам справи. Все це в повній мірі відображається і на процедурі розгляду мобілізаційних публічно-правових спорів в адміністративних судах. Участь адвоката суттєво впливає на процес провадження, прискорює його хід та підвищує рівень змагальності, що виражається у ряді важливих аспектів.

Однією з перших особливостей, яка передуює фактичному розгляду справи, але прямо пов'язана із ним, є можливість адвоката збирати інформацію в рамках представництва клієнта за допомогою спеціального

інструменту – адвокатського запиту. Як влучно підкреслюють І.Я. Сенюта та Х.Я. Терешко, запит адвоката є гарантованим та захищеним законом інструментом адвокатської діяльності, що використовується задля формування та/або реалізації правової позиції адвоката в інтересах клієнта. Законодавством України визначено особливий порядок охорони права адвоката на отримання інформації (її носіїв) через адвокатський запит: встановлення обов'язку надання відповіді на адвокатський запит та встановлення відповідальності за невиконання цього обов'язку. Порухення визначеної законодавством України моделі здійснення адвокатської діяльності з використанням гарантованих прав та правомочностей адвоката є неприпустимим [140, с.4].

Згідно статті 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатський запит – це письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правничої допомоги клієнту. До адвокатського запиту додаються посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги. Вимагати від адвоката подання разом з адвокатським запитом інших документів забороняється. Адвокатський запит не може стосуватися надання консультацій і роз'яснень положень законодавства. Надання адвокату інформації та копій документів, отриманих під час здійснення кримінального провадження, здійснюється в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом. Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з

дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом. У разі якщо адвокатський запит стосується надання значного обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, строк розгляду адвокатського запиту може бути продовжено до двадцяти робочих днів з обґрунтуванням причин такого продовження, про що адвокату письмово повідомляється не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання адвокатського запиту [111]. Гарантується безперешкодна реалізації адвокатами права на адвокатський запит за рахунок існуючої адміністративної відповідальності за неправомірну відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена передбаченої частиною 5 статті 212-3 КУпАП [59].

Таким чином, адвокатський запит є унікальним інструментом, який використовується адвокатом в процесі надання правничої допомоги та здійснення представництва осіб у публічно-правових спорах, пов'язаних із мобілізацією. Це звернення особливого юридичного змісту, порядок подання якого гарантується законодавством та зобов'язує суб'єктів, яким воно адресоване, надати обґрунтовану та комплексну відповідь. За допомогою запиту адвокат: 1) уточнює всю необхідну інформацію для подальшого представництва особи в мобілізаційній справі, наприклад: порядок прийняття відповідними органами державної влади рішень, які вплинули на права та свободи його клієнтів; статус особи, яка підлягає мобілізації в реєстрах Національної поліції України, ТЦК та СП і таке інше; 2) збирає відомості та факти, які в подальшому можливо використати в суді адміністративної інстанції для доведення позиції клієнта; 3) виявляє факти порушення публічно-владними суб'єктами в сфері мобілізації прав та свобод клієнта і таке інше.

Наступні особливості процедури розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації у межах адміністративного судочинства, зумовлені участю адвоката в зазначеному процесі, варіюються в залежності від того, який саме суб'єкт звертається із адміністративним позовом. Почнемо із справ де громадяни України оскаржують рішення і дії уповноважених суб'єктів влади в сфері мобілізації.

Відбувається зазначена процедура за правилами позовного провадження, сутність та зміст якого регламентовано Розділом II КАС. За Кодексом при розгляді справи судом за правилами загального позовного провадження учасники справи викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору виключно у заявах по суті справи. Заявами по суті справи є: позовна заява; відзив на позовну заяву (відзив); відповідь на відзив; заперечення; пояснення третьої особи щодо позову або відзиву. Подання заяв по суті справи є правом учасників справи. Суд може дозволити учаснику справи подати додаткові пояснення щодо окремого питання, яке виникло при розгляді справи, якщо визнає це необхідним [58]. Починається позовне провадження із подання адвокатом до суду адміністративної інстанції позовної заяви. КАС не апелює визначенням даного процесуального документу, який відіграє особливу важливість, що підкреслює необхідність залучення до його складання професійного правника, яким є адвокат.

За тлумачення процесуалістів-теоретиків, наприклад, Т.В. Степаненко, позовна заява – це зовнішня форма виразу позову, процесуальний документ, в якому особою, яка звертається до суду, викладається суть вимоги та обставини, що її обґрунтовують [151, с.62]. Як наголошує О.М. Перунова, позовна заява – це встановлена законом форма звернення до суду за судовим захистом та за вирішенням спору про право. Додержання процесуальної форми і змісту позовної заяви є однією з обов'язкових вимог процесуального

законодавства і забезпечує прийняття суддею рішення про порушення провадження у справі [102, с.129].

В.І. Бобрик процесуальне явище «позовна заява» розглядає крізь призму поняття «позов», під яким пропонує розуміти належним чином процесуально оформлену матеріально-правову вимогу позивача до відповідача про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що пред'являється через суд у порядку цивільного судочинства. Учений вказує, що позов знаходить своє закріплення в особливій процесуальній формі – позовній заяві, наголошуючи, що позов і позовна заява є різними категоріями, що співвідносяться як зміст і форма [172, с. 266; 15, с.5].

Н.О. Петренко вважає, що позов є єдиним поняттям, що має пов'язані між собою дві сторони – матеріальну та процесуальну, без кожної з яких не може бути позову. Матеріально-правова сторона позову (вимога позивача до відповідача) хоча й виникає ще до порушення провадження у справі, але тільки з порушенням провадження у справі в суді набуває процесуального характеру як складова частина позову. Процесуально-правова сторона позову – це звернення до суду з проханням щодо вирішення спору по суті і захисту порушеного або такого, що оспорюється правом чи охоронюваного законом, інтересу. В останньому значенні позов є інститутом процесуального права. Таким чином, позов можна визначити як матеріально-правову вимогу позивача (позивачів), звернену через суд до відповідача (відповідачів) з метою захисту порушеного або такого, що оспорюється права чи охоронюваного законом інтересу, яка викладена у позовній заяві [104, с.73].

Таким чином, позовна заява – це головний юридичний документ, подання якого породжує процесуальні відносини з приводу оскарження дій органів влади у сфері мобілізації. Такий документ повинен відрізнятися чіткістю формулювань та точним описом претензій і вимог, а також окреслювати коло відповідачів. Відповідно до статті 160 КАС, у позовній

заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування. Позовна заява може бути складена шляхом заповнення бланка позову, наданого судом. На прохання позивача службовцем апарату адміністративного суду може бути надана допомога в оформленні позовної заяви. В позовній заяві зазначаються: 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява; 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб) та інші анкетні дані; 3) зазначення ціни позову, обґрунтований розрахунок суми, що стягується, - якщо у позовній заяві містяться вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної оскаржуваним рішенням, діями, бездіяльністю суб'єкта владних повноважень; 4) зміст позовних вимог і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, а в разі подання позову до декількох відповідачів - зміст позовних вимог щодо кожного з відповідачів; 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини; 6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору - у випадку, якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору; 7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися; 8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності), зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви; 9) у справах щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень - обґрунтування порушення оскаржуваними рішеннями, діями чи бездіяльністю прав, свобод, інтересів позивача; 10) у справах щодо оскарження нормативно-правових актів - відомості про застосування оскаржуваного нормативно-правового акта до позивача або

належність позивача до суб'єктів правовідносин, у яких застосовується або буде застосовано цей акт; 11) власне письмове підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав [58].

Позивач зобов'язаний додати до позовної заяви всі наявні в нього докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги (якщо подаються письмові чи електронні докази - позивач може додати до позовної заяви копії відповідних доказів). У разі необхідності до позовної заяви додаються клопотання та заяви позивача про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, участь у судовому засіданні щодо розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, звільнення (відстрочення, розстрочення, зменшення) від сплати судового збору, про призначення експертизи, витребування доказів, про забезпечення надання безоплатної правничої допомоги, якщо відповідний орган відмовив у її наданні, тощо [58].

Безперечно, для рядового громадянина досить важко належним чином описати суть своїх претензій із посиланням на норми законодавства України, що закріплюють його порушені права. Саме тому логічним та правильним кроком є подання позовної заяви адвокатом, який володіє відповідною обізнаністю у правилах юридичної техніки складання процесуальних документів та може більш точно сформулювати позовні вимоги. При цьому, подання позову саме адвокатом має свої особини виражені, передусім, в обов'язковому наданні документального підтвердження легітимності представництва відповідної особи [58].

Варто наголосити, що доведення адвокатом правових підстав представлення інтересів відповідної особи, є необхідним та важливим аспектом, який визначає подальший хід справи та можливість її розгляду в цілому. Зокрема, за відсутності підстав представництва суд має право повернути заяву і додані до неї документи, про що постановляє ухвалу [58].

Крім зазначеного, суд може постановити ухвалу про залишення позовної заяви без руху внаслідок порушення адвокатом процесуальних обов'язків в сфері Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи. Відповідно до Рішення Вищої ради правосуддя «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 17.08.2021 №1845/0/15-21, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) – сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС. Власником програмного забезпечення ЄСІТС є держава в особі Державної судової адміністрації України. ЄСІТС працює на базі основного та резервного (резервних) центрів обробки даних. Користувачі системи реєструють в ній спеціальний електронний кабінет – персональний кабінет (вебсервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) ЄСІТС, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів ЄСІТС або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу. Електронна ідентифікація особи здійснюється з використанням кваліфікованого електронного підпису чи інших засобів

електронної ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу [118].

Відповідно до статті 18 КАС адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України, реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку. У разі звернення до суду з документом особи, яка відповідно до цієї частини зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його процесуальним наслідком, зокрема, є залишення позовної заяви без розгляду [58].

Безпосередньо в ході судового процесу адвокат виконує процесуальні обов'язки та користується процесуальними правами сторони, яку представляє, зокрема, позивача, що в цілому не зумовлює якихось додаткових особливостей. Водночас, представництво не є абсолютним та незмінюваним. Це лише договір між відповідним правником та людиною, який може бути змінений в будь-який момент. Тому непоодинокими є випадки, коли в ході розгляду адміністративної справи адвокат змінюється. Залучення в справу нового представника часто потребує його додаткового ознайомлення із доказами та обставинами справи, внаслідок чого останній має можливість подати клопотання про відкладення розгляду справи в порядку статті 223 КАС [58].

Особливості участі адвоката також існують в провадженнях у справах за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної

підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації. Зазначена категорія справ є наслідком застосування заходів впливу на громадян, які не виконують належним чином своїх обов'язків в сфері мобілізації. Відповідно до статті 27 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», у разі невиконання під час мобілізації громадянином обов'язків передбачених Законом та вчинення ним адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 210-1 КУпАП, керівник територіального центру комплектування та соціальної підтримки звертається до органів та підрозділів, що входять до системи поліції, щодо здійснення адміністративного затримання та доставлення такого громадянина до територіального центру комплектування та соціальної підтримки. У разі отримання письмової відповіді про неможливість здійснити адміністративне затримання та доставлення громадянина до територіального центру комплектування та соціальної підтримки його керівник протягом п'яти днів з дня отримання такої відповіді надсилає такому громадянину в паперовій формі засобами поштового зв'язку рекомендованим листом з повідомленням про вручення на адресу його місцезнаходження, місця проживання чи перебування вимогу про виконання обов'язку (обов'язків) військовозобов'язаним, резервістом. Днем вручення вимоги є: 1) день вручення вимоги під розписку засобами поштового зв'язку; 2) день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати вимогу чи відмітки про неможливість вручення вимоги особі з інших причин за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, повідомленою цією особою територіальному центру комплектування та соціальної підтримки; 3) день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати вимогу чи відмітки про неможливість вручення вимоги особі з інших причин за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, що зареєстровані у встановленому

законом порядку, якщо ця особа не повідомила територіальному центру комплектування та соціальної підтримки іншої адреси. У разі якщо громадянин добровільно протягом 10 календарних днів з дня вручення вимоги не виконав зазначеного у ній обов'язку (обов'язків), територіальний центр комплектування та соціальної підтримки звертається до суду в порядку, встановленому законом, з приводу тимчасового обмеження такого громадянина у праві керування транспортним засобом під час мобілізації - на строк до виконання або відкликання такої вимоги [122].

В свою чергу, згідно до статті 283-2 КАС такий позов подається до суду першої інстанції протягом 30 днів з дня виникнення підстав, що дають територіальному центру комплектування та соціальної підтримки право на пред'явлення позовних вимог. Позовна заява подається за загальними правилами підсудності, встановленими КАС, у письмовій формі та повинен містити: 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається позов; 2) повне найменування позивача, його місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, адресу електронної пошти, відомості про наявність або відсутність електронного кабінету; 3) ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) відповідача, його місце проживання чи перебування, поштовий індекс, реєстраційний номер облікової картки платника податків за його наявності або номер і серія паспорта (якщо такі відомості відомі позивачу), відомі номери засобів зв'язку, адреси електронної пошти, відомості про наявність або відсутність електронного кабінету та інші спеціально передбачені КАС відомості. У разі недотримання вимог частини другої цієї статті суд залишає позов без руху та надає позивачу строк, але не більше ніж 10 днів, для усунення недоліків. Невиконання вимог суду в установленій строк тягне за собою повернення позовної заяви та доданих до неї документів. Суд ухвалою відмовляє у відкритті провадження за позовом, якщо заявлено вимогу, не передбачену частиною першою цієї статті [58].

Суд розглядає позов у письмовому провадженні протягом 30 днів з дня відкриття провадження у справі, а за ініціативою суду чи клопотанням сторони - з проведенням судового засідання. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає її розгляду [58]. Суд відмовляє у задоволенні заявлених позивачем вимог у разі, якщо позивач не доведе існування обставин та вжиття заходів, передбачених Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Апеляційні скарги на судові рішення у подібних справах, визначених можуть бути подані протягом 15 днів з дня їх проголошення. Учасник справи, особа, яка не брала участі у справі, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та/або обов'язки, якій рішення суду не було вручено у день його проголошення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження, якщо апеляційна скарга подана протягом 15 днів з дня вручення їй рішення суду [58].

На відміну від позовного провадження за скаргами громадян до органів влади з питань мобілізації де адвокат може одразу здійснювати представництво, в справах у справах за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації представник долучається до вже розпочатого процесу. Він користується усіма процесуальними правами відповідача, може заявляти клопотання та подавати докази, але його дії обмежені чіткими часовими рамками у 30 днів [58].

Крім наведеного, існує ряд загальних особливостей, які характеризують специфіку участі адвокатів у розгляді справ в адміністративних судах в цілому, а також в контексті проваджень із мобілізаційних публічно-правових спорів у том числі. Наприклад, окремі з них пов'язані із судовими витратами сторін. Так, на погляд Н.Ю. Сакари судові витрати – це або витрати осіб, які

беруть участь у розгляді справи, або витрати держави, є неповними. Авторка зазначає, що за загальним правилом судові витрати покладаються на осіб, які беруть участь у розгляді справи. Кошти, які витрачає держава на фінансування органів судової влади, до поняття судових витрат не включаються. Втім, на її думку, витрати, пов'язані з розглядом справи, складаються з витрат сторін, їх представників, витрат, пов'язаних із залученням свідків, експертів, перекладачів та проведенням судових експертиз тощо [138, с.202-206; 20, с.135; 57]. Згідно із точкою зору В.Д. Чернадчука судові витрати – це відповідні грошові кошти, які витрачаються в зв'язку з розглядом та вирішенням справ в суді, що покладаються на сторони, третіх осіб з метою відшкодування витрат державі та спонукання заінтересованих осіб до врегулювання спорів згідно з законом без залучення суду [174, с.134].

Згідно до КАС, судові витрати складаються із судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи. До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати: 1) на професійну правничу допомогу; 2) сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду; 3) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз; 4) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; 5) пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи. Витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави. За результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом з іншими судовими витратами, за винятком витрат суб'єкта владних повноважень на правничу допомогу адвоката. Для цілей розподілу судових витрат: 1) розмір витрат на правничу допомогу адвоката, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді та іншу правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів

тощо, а також вартість послуг помічника адвоката визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою; 2) розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації витрат адвоката, необхідних для надання правничої допомоги, встановлюється згідно з умовами договору про надання правничої допомоги на підставі доказів, які підтверджують здійснення відповідних витрат. Для визначення розміру витрат на правничу допомогу та з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги [58].

Варто також зазначити про існування спеціальних процесуальних інструментів впливу на адвокатів для забезпечення правомірності його дій, а також процесуальної добросовісності. Стаття 249 КАС дає підстави суду постановляти окремі ухвали у разі виявлення під час розгляду справи порушення закону для вжиття заходів та сприяння усуненню умов та причин таких порушень. В частині 3 цієї статті також зазначено, що суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором. Окрема ухвала щодо прокурора або адвоката надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно [58].

Тож, проведений аналіз дає змогу дійти до висновку, що особливостями процедури розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації за участі адвоката у межах адміністративного судочинства є наступні: 1) наявності в адвокатів спеціального інструменту збору інформації

і відомостей – адвокатського запиту, що має спеціальний порядок розгляду та гарантії виконання суб'єктами до яких його адресовано; 2) адвокат має право подавати адміністративний позов від імені особи, яка бажає оскаржити рішення чи дії органів державної влади в сфері мобілізації, але за умови обов'язкового підтвердження легальності факту представництва паралельно із поданням позову; 3) адвокат є суб'єктом, на якого розповсюджуються обов'язки в сфері використання та реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі. Недотримання цих обов'язків веде до залишення поданих адвокатом позовів без розгляду; 4) зміна громадянином свого адвоката в ході розгляду справи дає підстави останньому клопотати про відкладення розгляду справи з метою ознайомлення із доказами, оцінкою інформації по справі і таке інше; 5) адвокати вступають у вже розпочатий судовий розгляд у справах за позовами ТЦК та СП з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації та користуються процесуальними правами та обов'язками відповідача; 6) існують спеціальні інструменти судового впливу на адвокатів у разі вчинення ними неправомірних дій або неналежного виконання непрофесійних обов'язків; 7) судові витрати на залучення адвоката розподіляються між сторонами [135].

Дослідження існуючих особливостей дає можливість констатувати, що участь адвоката в справах із публічно-правових спорів з питань мобілізації, має такі ж процесуальні наслідки, як і представництво подібного роду в адміністративному розгляді інших категорій справ. Зазначене пояснюється тим, що оскарження рішень та дій органів публічного управління в рамках мобілізації відбувається у формі загального позовного провадження, яке має незначні особливості у випадках звернення із позовом ТЦК та СП про застосування заходів впливу [135].

Висновки до розділу 2

Аргументовано, що до загальних ознак адміністративних правовідносин в цілому, а також у сфері мобілізації, зокрема, слід віднести наступні: по-перше, адміністративними є суспільно-правові відносини, які виникають в сфері публічного управління, тобто, в контексті роботи органів державної влади і місцевого самоврядування при виконанні ними публічних функцій та цільових завдань; по-друге, такі відносини регламентовані нормами виключно адміністративного права, які закріплюють та визначають специфічні права і обов'язки їх суб'єктів; по-третє, адміністративні правовідносини виникають як між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, так і між ними та фізичними і юридичними особами приватного сектору з питань реалізації останніми прав та законних інтересів в сфері публічного управління; по-четверте, адміністративні правовідносини передбачають субординацію зв'язків між суб'єктами, що виражено в їх нерівності, наявності координаційно-контрольних повноважень однієї сторони щодо іншої та можливості застосовувати примус; по-п'яте, нормативно-правове регулювання адміністративних правовідносин відрізняється привалюванням імперативних правових норм, які передбачають чітке визначення правового статусу сторін, їх прав, обов'язків, відповідальності, обмежень у самостійному обранні векторів поведінки.

З'ясовано, адміністративні правовідносини в сфері мобілізації представляють собою регламентовані нормами адміністративного права суспільно-правові відносини, що виникають з питань виконання публічних функцій та завдань в сфері проведення мобілізації, однією зі сторін яких завжди виступають уповноважені публічно-владні суб'єкти, що мають право на застосування заходів і засобів державного примусу, а з іншої сторони, переважно, виступають особи, які підлягають мобілізації. Дана сфера в

умовах сьогодення є досить конфліктною, що обумовлює виникнення публічно правових спорів.

Відмічено, що публічно-правовий спір – це правовий спір, зміст якого складають суспільно-правові відносини, що виникають внаслідок конфлікту між суб'єктом владних повноважень та фізичними, юридичними особами з приводу неналежного або повного невиконання публічно-управлінських, державно-владних функцій, а також надання адміністративних послуг.

Обґрунтовано, що на сьогоднішній день, згідно із чинним законодавством України, існує чотири групи адміністративно-правових відносин у сфері мобілізації, у межах яких виникає (або може виникнути) публічно-правовий спір, а саме: 1) відносини з питань взяття та зняття з військового обліку; 2) відносини, що виникають в контексті діяльності військово-лікарських комісій; 3) правовідносини процесу відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації; 4) відносини, що виникають із застосування до громадян заходів та засобів примусу. Предметом публічно-правового спору в усіх перелічених прикладах, є порушення уповноваженими органами в сфері мобілізації, зокрема, центральними органами влади, територіальними центрами комплектування і соціальної підтримки, правоохоронними та іншими відомствами, прав та свобод людини і громадянина. Оскарження відповідних порушень в адміністративно-процесуальному порядку дає можливість не тільки зупинити негативні дії і виправити наслідки, але також сформулювати позитивну судову практику захисту прав осіб, які підлягають мобілізації для проведення подальших, якісних законодавчих перетворень.

Наголошено, що правосуб'єктність – це основа, на якій тримається зміст статусу фізичної чи юридичної особи, як суб'єкта права. Ця категорія характеризує приналежність відповідного індивіда до правової системи, а також можливість брати участь у відповідних правовідносинах. При цьому, правосуб'єктність складається з двох головних частин: право- та дієздатності.

Відповідно, правоздатністю виступає здатність та можливість фізичної чи юридичної особи володіти правами та обов'язками. В свою чергу дієздатність – це здатність та можливість реалізовувати надані права, обов'язки та вступати таким чином у суспільно-правові відносини із іншими суб'єктами. Підкреслено, що правосуб'єктними в тій чи іншій мірі є всі, без виключення, люди від народження, адже кожна особа наділяється відповідним, базовим набором прав та обов'язків. При цьому, склад останніх може мінятися в залежності від вступу особи у суспільно-правові відносини відповідної правової галузі. Це породжує галузеві різновиди правосуб'єктності, одним з яких є адміністративна процесуальна.

Встановлено, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність є основним чинником, який дає можливість суб'єкту права вступати у процесуальні правовідносини у межах адміністративного судочинства. Саме на підставі неї встановлюється та розмежовується правовий статус суб'єктів адміністративного процесу. Її головними складовими виступає здатність мати (правоздатність) та безпосередньо здійснювати, реалізовувати (дієздатність) процесуальні права та обов'язки.

Доведено, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність сторін у сфері мобілізації – це визначена адміністративним процесуальним законодавством характеристика суб'єкта, як потенційно можливого учасника процесуальних правовідносин у межах адміністративного судочинства, яка складається із здатності мати та реалізовувати надані йому процесуальні права та обов'язки. Відмічено, що вказана категорія є складною за своєю сутністю та змістом, а відтак, вона включає в себе три рівні: 1) базову - правосуб'єктність фізичних та юридичних осіб; 2) загально-процесуальну – учасників адміністративної справи; 3) спеціальну – позивача чи відповідача.

Акцентовано увагу на тому, що адвокатський запит є унікальним інструментом, який використовується адвокатом в процесі надання правничої допомоги та здійснення представництва осіб у публічно-правових спорах,

пов'язаних із мобілізацією. Це звернення особливого юридичного змісту, порядок подання якого гарантується законодавством та зобов'язує суб'єктів, яким воно адресоване, надати обґрунтовану та комплексну відповідь. За допомогою запиту адвокат: 1) уточнює всю необхідну інформацію для подальшого представництва особи в мобілізаційній справі, наприклад: порядок прийняття відповідними органами державної влади рішень, які вплинули на права та свободи його клієнтів; статус особи, яка підлягає мобілізації в реєстрах Національної поліції України, ТЦК та СП і таке інше; 2) збирає відомості та факти, які в подальшому можливо використати в суді адміністративної інстанції для доведення позиції клієнта; 3) виявляє факти порушення публічно-владними суб'єктами в сфері мобілізації прав та свобод клієнта і таке інше.

Аргументовано, що позовна заява – це головний юридичний документ, подання якого породжує процесуальні відносини з приводу оскарження дій органів влади у сфері мобілізації. Такий документ повинен відрізнятися чіткістю формулювань та точним описом претензій і вимог, а також окреслювати коло відповідачів.

З'ясовано, що особливостями процедури розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації за участі адвоката у межах адміністративного судочинства, є наступні: 1) наявності в адвокатів спеціального інструменту збору інформації і відомостей – адвокатського запиту, що має спеціальний порядок розгляду та гарантії виконання суб'єктами до яких його адресовано; 2) адвокат має право подавати адміністративний позов від імені особи, яка бажає оскаржити рішення чи дії органів державної влади в сфері мобілізації, але за умови обов'язкового підтвердження легальності факту представництва паралельно із поданням позову; 3) адвокат є суб'єктом, на якого розповсюджуються обов'язки в сфері використання та реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі. Недотримання цих обов'язків веде до залишення поданих адвокатом позовів без розгляду; 4) зміна

громадянином свого адвоката в ході розгляду справи дає підстави останньому клопотати про відкладення розгляду справи з метою ознайомлення із доказами, оцінкою інформації по справі і таке інше; 5) адвокати вступають у вже розпочатий судовий розгляд у справах за позовами ТЦК та СП з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації та користуються процесуальними правами та обов'язками відповідача; 6) існують спеціальні інструменти судового впливу на адвокатів у разі вчинення ними неправомірних дій або неналежного виконання непрофесійних обов'язків; 7) судові витрати на залучення адвоката розподіляються між сторонами.

Констатовано, що участь адвоката в справах із публічно-правових спорів з питань мобілізації, має такі ж процесуальні наслідки, як і представництво подібного роду в адміністративному розгляді інших категорій справ. Зазначене пояснюється тим, що оскарження рішень та дій органів публічного управління в рамках мобілізації відбувається у формі загального позовного провадження, яке має незначні особливості у випадках звернення із позовом ТЦК та СП про застосування заходів впливу.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ МОБІЛІЗАЦІЇ У МЕЖАХ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

3.1. Гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом

Важливим питанням, якому слід приділити увагу в розрізі піднятої у роботі проблематики, - гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом. Взагалі, гарантії представляють собою сукупність норм, інструментів та засобів, які використовуються та забезпечуються для досягнення певного результату. Зазначимо, що в науковій літературі існує чимала кількість підходів щодо тлумачення категорії «гарантії».

Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови гарантія визначається як порука в чомусь, забезпечення чого-небудь; передбачене певною угодою зобов'язання, за яким юридична чи фізична особа відповідає перед кредиторами у разі невиконання боржником своїх зобов'язань; умови, що забезпечують успіх чого-небудь; поручительство банку-гаранта за свого клієнта в тому, що він зобов'язується здійснити платежі, не сплачені клієнтом у належний термін; матеріальні та юридичні способи забезпечення реалізації соціально-економічних прав членів суспільства тощо [18, с.221]. М.М. Мацькевич слушно відмічає, що гарантії – це соціально-політичне та юридичне явище, що означене трьома аспектами, серед яких: 1) пізнавальний (дає змогу розкрити предметні теоретичні знання про об'єкт їх впливу, отримати практичні знання про соціальну та правову

політику держави); 2) ідеологічний (використовується політичною владою як засіб пропаганди демократичних ідей всередині країни та за її межами); 3) практичний (слугує інструментарієм юриспруденції, передумовою задоволення потреб особи щодо соціальних благ) [80]. О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко акцентують увагу на тому, що гарантії є важливим засобом захисту прав та свобод людини. Вони є системою норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав та законних інтересів людини. Призначенням гарантій є забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини. Таким чином, гарантії є засобом, що забезпечує перехід від передбачених конституцією можливостей до реальної дійсності [156]. Дослідники відмічають, що ефективність гарантій залежить від рівня розвитку загальноправових принципів, стану економіки, рівня розвитку демократичних інститутів, реальності політичної системи суспільства, наявності системи досконалих законів у державі, ефективності механізмів реалізації законоположень, ступеня правової свідомості, правової культури населення, узгодженості інтересів населення та суспільства в цілому і наявності високоефективного органу конституційного контролю. Звідси правники роблять висновок, що гарантії являють собою систему узгоджених факторів, що забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод людини [156; 87].

І.Й. Магновський досліджуючи проблему гарантування прав і свобод людини, вказує, що гарантії – це умови, засоби і способи створені суспільством та державою і похідних від неї інститутів влади, які забезпечують фактичну реалізацію, охорону та захист прав і свобод людини та громадянина. Сам механізм системи гарантій прав і свобод по їх впровадженню у реальну дійсність являє собою комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих нормативно-правових засобів та способів, якими охоплюється вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на реальне здійснення кожним своїх прав та свобод [74, с.66]. Є.О. Гіда дійшов до

висновку, що гарантії прав і свобод людини та громадянина – це система конкретних засобів, завдяки яким стає реальним ефективною реалізація громадянами своїх прав і свобод, їх охорона та захист у разі правопорушення. Їх головне призначення полягає в забезпеченні всіх і кожного рівними правовими можливостями для набуття, реалізації, охорони та захисту суб'єктивних прав і свобод. Роль і значення гарантій прав і свобод людини та громадянина визначається тим, що вони є сукупністю різних факторів в економічній, політико-правовій, культурній та інших сферах життя суспільства, що створюють максимум можливих на конкретному етапі розвитку суспільства та держави умов і передумов для реального втілення в життя прав і свобод людини та громадянина [26, с.186; 80, с.220].

О.В. Прієшкіна вказує, що «гарантія – це насамперед явище, що забезпечує досягнення визначеного результату. Саме забезпечення будь-яких відносин, процесу є основною телеологічною ознакою поняття гарантій, сутнісний зміст якої спрямований на формування відповідної парадигмальної поведінки, своєрідного алгоритму дій, з метою досягнення відповідного результату. Ця ознака дає змогу відрізнити дане явище від інших, таких як право, обов'язок, відповідальність, виділити його в самостійну категорію, бо якщо явище не забезпечує досягнення мети, закладеної в самому явищі, воно не може вважатися гарантією. Причому як самостійне явище, безвідносно до визначеного, гарантія існувати не може, бо процес забезпечення завжди припускає наявність об'єкта» [110, с.85-86]. В теорії права, на переконання О.В. Чернецької, під гарантіями розуміють обумовлену особливостями суспільного розвитку систему умов та засобів, за допомогою яких забезпечується повне і ефективно функціонування того чи іншого інституту. Призначення цих гарантій полягає саме в тому, щоб створити найбільш сприятливі умови для фактичної реалізації та безперешкодного здійснення своїх повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадовими особами. Гарантії спрямовані і на усунення можливих

причин і перешкод неповного або неналежного виконання своїх функцій і повноважень [175, с.131]. П.М. Рабінович та М.І. Хавронюк розглядають гарантії не тільки як умови та засоби, але і як принципи та норми. Зокрема, зазначають, що гарантії реалізації прав та свобод людини і громадянина – це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав, є порукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [128, с.250].

Таким чином, аналіз наведених вище наукових позицій дає змогу дійти до висновку, що гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом, представляють собою систему сукупність різноманітних інструментів, засобів, механізмів, тощо, які використовуються особами, що підлягають мобілізації, а також їх адвокатами, з метою захисту їх прав, свобод та інтересів, а також оскарження рішення дій/бездіяльності суб'єктів здійснення мобілізаційної діяльності.

Зауважимо, що на сьогоднішній день в науковій літературі відсутній комплексний підхід щодо переліку вказаних гарантій, а відтак, на основі аналізу наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, ми переконані, що відповідні гарантії найбільш доцільно поділити на три групи: 1) правові (юридичні), які включають: а) конституційні; б) процесуальні (передбачені КАС); в) адміністративно-процесуальні норми; 2) політичні гарантії; 3) інституційні гарантії; 4) гарантії адвокатської діяльності. Приділимо увагу кожній із виділених груп гарантій.

Так, основу, безумовно, складають гарантії правові (юридичні). Взагалі, пише Б.Д. Мартиненко, юридичні гарантії – це система взаємопов'язаних форм та засобів (матеріальних та процесуальних), які забезпечують належне визнання, захист та реалізацію певних прав та відповідних обов'язків, конструктивний прояв принципу самозахисту права.

Вони втілюють ідею такого узгодження дій права та держави, коли одні форми, напрями та функції державно–правової регуляції та діяльності служать захисним механізмом для інших та навпаки. І лише в контексті взаємної підтримки та узгодженості різних частин та аспектів усього державно–правового комплексу, окремі спеціальні форми та конструкції юридичних гарантій прав і свобод особи здійснювати свою захисну роль [78, с.234; 77]. В.С. Пересунько підкреслює, що гарантії забезпечують перехід до реального здійснення можливостей, закріплених у законі, вони потрібні як для реалізації прав і свобод, так і для обов'язків. Реалізація прав, свобод і обов'язків по суті є лише частиною більш загальної проблеми - застосування норм права й дотримання законності. Оскільки права, свободи та обов'язки закріплені у правових нормах, то правильне застосування норм, неухильне дотримання законності містять у собі здійснення прав, свобод і обов'язків. Гарантії потрібні не самі по собі, а для більш повного перетворення в життя прав, свобод і обов'язків [101, с.5].

Правові гарантії, доводить Б.В. Білозьоров, – це правові умови, засоби та способи, що визначають процедуру, за допомогою якої особа може фактично здійснювати свої права і свободи у спосіб та форму, що закріплені національним законодавством країни й актами міжнародного права. Метою правових гарантій, підкреслює автор, є: 1) юридичне закріплення прав, свобод і обов'язків людини та громадянина; 2) створення ефективної системи охорони й захисту державою прав і свобод людини, яка могла б забезпечити реалізацію цих прав та захистити від будь-яких посягань; 3) формування у громадян правової культури; 4) здійснення державного і громадського контролю за станом забезпечення прав і свобод. Тож, підсумовує правник, за своєю суттю правові гарантії – це умови, які повинна створити держава для здійснення громадянами своїх прав і свобод [8, с.56–57]. В.Т. Білоус акцентує увагу на тому, що правові гарантії – це система правових норм, що визначають умови і порядок реалізації прав і свобод громадян, а також

засоби їх охорони і захисту. Ознаками гарантій в будь-якому праві, на думку науковця, є: об'єктивізація в нормах права, передбачені законом правові засоби реального забезпечення охоронюваного інтересу, обумовленість державно-правовим режимом, взаємозв'язок правових норм і заснованих на них процесуальних дій суб'єктів тієї чи іншої функції. Нерозривний зв'язок статусу особи і її юридичних гарантій не викликає сумнівів. Правовий статус особи без правових гарантій, які забезпечують їй реалізацію її прав, свобод, обов'язків, охороняють їх від порушень, неможливо розглядати як реальний, оскільки він буде носити, скоріше формальний характер [153].

Варто також навести точку зору Т.М. Заворотченко, яка наводить досить змістовний перелік характерних ознак правових (юридичних) гарантій: нормативність, яка передбачає визначення гарантій лише в текстах нормативно-правових актах; системність, яка полягає в тому, що всі юридичні гарантії знаходяться в тісному нерозривному зв'язку, є взаємозалежними та взаємопов'язаними, тобто утворюють певну систему; комплексність юридичних гарантій, що впливає з попередньої ознаки та полягає в тому, що в реальному житті юридичні гарантії діють спільно (системно), підкріплюють і взаємно посилюють одна одну; постійність характеру гарантій, завдяки чому гарантії прав не припиняють свою дію та не виникають епізодично, а є постійними; юридична надійність, яка відображає, з одного боку, зв'язок гарантії із соціальною ситуацією, а з іншого - стабільність її соціального змісту (питання про причини ненадійності тих чи інших юридичних гарантій заслуговує спеціального розгляду, вона може, зокрема, бути зумовлена невдалою конструкцією правового регулювання, відсутністю конкретних санкцій); реальність полягає в тому, що юридичні гарантії повинні забезпечити особі реальне користування наданими законодавством України правами [47].

В розрізі представленої у роботі проблематики заслуговує на увагу точка В.Ф. Сіренко. У своєму науковому дослідженні вчений до юридичних

гарантій відносить норми матеріального і процесуального права, норми, які встановлюють організаційні форми діяльності і взаємовідносин органів держави та громадян. Розрізняє юридичні гарантії реалізації і гарантії охорони прав, свобод і обов'язків. Де першочергове завдання відводить забезпеченню повної та ефективної реалізації прав і свобод. Це досягається шляхом закріплення в правових нормах основних прав і свобод, їх конкретизація в діючому законодавстві через процесуальні форми реалізації, заходи заохочення. А юридичні гарантії охорони прав і свобод громадян забезпечуються через закріплені в правових нормах: конституційний контроль і нагляд; заходи захисту і міри відповідальності винуватих за порушення прав і свобод громадян; процесуальні форми охорони; засоби попередження та профілактики порушень прав і свобод громадян [141,с.58].

Тож, проведений вище аналіз дає змогу дійти до висновку, правові (юридичні) гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом, представляють собою сукупність визначених нормами адміністративного процесуального права нормативних вимог та умов, які в своїй єдності забезпечують реалізацію прав, свобод та інтересів громадян у досліджуваній сфері.

Серед юридичних гарантій, першочергово, як вбачається слід виділити гарантії конституційні. У Юридичній енциклопедії Ю.С. Шемшученка вказується, що конституційні гарантії – це вид правових гарантій, які мають найвищу юридичну силу та є основою правових гарантій. Дія конституційних гарантій спрямована на охорону Конституції України та передбачених нею інститутів [Error! Reference source not found., с. 555]. Т.М. Заворотченко зазначає, що конституційні гарантії – це сукупність встановлених конституцією норм, правозахисних інститутів, які є базою гарантування основних прав, свобод та обов'язків громадян. А саме по конституційних гарантіях, наголошує вчений, вже можна судити про реальність проголошених прав, про їх суб'єктивний,

особистий, діючий характер забезпеченості не тільки і не стільки індивідуальними можливостями окремого громадянина, скільки всім існуючим ладом [46, с.36-37].

О.В. Глуханчук вказує, що реалізація конституційного права на судовий захист забезпечується саме завдяки конституційним гарантіями судового захисту. У зв'язку з чим, вважаємо за доцільне надати власне визначення поняття «конституційні гарантії судового захисту». А тому, посилаючись на наукову літературу, а також доктринальні дослідження, під конституційними гарантіями судового захисту слід розуміти систему умов та засобів, які забезпечують фактичну та належну реалізацію визначених Конституцією гарантій судового захисту [27]. До прикладу, вказує зазначений вище науковець, стаття 55 Конституції України, гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Судовому захисту підлягають будь-які права і свободи, в якому б нормативному акті вони не були закріплені – в конституції, галузевих законах, в інших нормативних або локальних правових актах. Таким чином, право на судовий захист має універсальний характер. При цьому суд не може відмовити у правосудді при умові, що громадянин України, іноземець або особа без громадянства вважають, що їхні права чи свободи були порушені чи створено або створюються будь-які перешкоди для їх реалізації, або наявні будь-які інші порушення їхніх прав та свобод. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене [75; 27]. В даному контексті також слід відзначити статтю 129 Основного Закону, відповідно до якої основними засадами судочинства є: 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 2) забезпечення доведеності вини; 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у

доведенні перед судом їх переконливості; 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; 5) забезпечення обвинуваченому права на захист; 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 7) розумні строки розгляду справи судом; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення; 9) обов'язковість судового рішення [63].

Конституцією України, окрім національних гарантій, передбачається можливість використання також міжнародно-правових засобів забезпечення прав людини. У ст. 55 Конституції України зазначено, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ або до відповідних органів міжнародних установ і організацій, членом або учасником яких є Україна. Ще одним визначальним кроком при цьому стала ратифікація Україною в 1997 р. Конвенції про захист прав і основних свобод 1950 р. Із того часу громадяни України мають можливість звертатися за захистом своїх порушених прав до Європейського суду з прав людини. Приєднавшись у 1990 р. до Факультативного протоколу Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 р., Україна також визнала компетенцію Комітету ООН із прав людини відносно розгляду індивідуальних скарг громадян України стосовно порушення їхніх прав і свобод, гарантованих цим пактом [24, с.76].

Отже, конституційні гарантії представляють собою закріплені в Конституції України ключові права людини і громадянина на судовий захист, а також правові та організаційні механізми реалізації цього права, в тому числі й в процесі розгляду справи судом. А відтак, дані гарантії слугують підґрунтям для всього адміністративного процесу, що забезпечує дотримання принципів верховенства права та законності.

Наступними правовими гарантіями є процесуальні. В словниковій літературі процесуальні гарантії розуміють як систему правових засобів, які встановлено для забезпечення належного здійснення правосуддя у судових справах. До таких гарантій відносять увесь комплекс принципів та інститутів, процесуальних норм і процедур, встановленого й реально забезпеченого кола прав та обов'язків осіб, що вирішують справу, обвинувачених, підозрюваних, підсудних, потерпілих, позивачів, відповідачів, їхніх представників, третіх осіб, свідків, експертів, перекладачів, понять [181, с.59]. Процесуальні гарантії, пише В.М. Тертишник, — це закладена в процесуальній формі система правових засобів, які забезпечують встановлення об'єктивної істини і справедливості правосуддя, можливість всіма суб'єктами кримінального процесу реалізувати свої права, свободи й обов'язки, досягнення мети і виконання завдань судочинства [157]. М.М. Михеєнко тлумачив процесуальні гарантії як передбачені законом засоби забезпечення завдань кримінального судочинства й охорони прав і законних інтересів осіб, які беруть у ньому участь. До них він відносить процесуальну форму, принципи кримінального процесу, процесуальні обов'язки його суб'єктів і заходи кримінального процесуального примусу [83, с. 32].

В. Горбалінський слушно вказує, що процесуальними гарантіями права на судовий захист виступають закріплені у процесуальному законі правомочності особи звернутися до суду, подати позов, обрати способи захисту порушених прав, свобод та інтересів, вимагати розгляду своєї справи незалежним судом, отримати судові рішення, яке відповідає вимогам законності та обґрунтованості, і вимагати його виконання тощо. Важливою гарантією на етапі звернення особи до суду є правомочність особи захистити свої порушені права, свободи та інтереси шляхом обрання способів захисту. Таким чином, держава гарантує особі вибрати той, самий ефективний, на її думку, спосіб захисту порушених прав свобод та інтересів з боку суб'єкта владних повноважень. Тому, визначені у нормах КАС України способи

захисту порушених прав можна вважати складовим елементом гарантій права на судовий захист. При цьому, особа може обрати і інший спосіб захисту, що не суперечить закону, крім того, який передбачений у КАС України [29, с.92]. Відповідно до КАС, Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом: «1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії; 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень; 6) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1-4 цієї частини та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю» [58]. Захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом також в інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [58]. Отже, значення процесуальних гарантій в контексті дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом, полягає у наступному: по-перше, забезпечують дотримання ключових принципів здійснення судочинства в Україні; по-друге, створюють умови для вільного доступу мобілізованих осіб до системи судочинства, що є

надважливим з огляду на специфіку мобілізаційних правовідносин; по-третє, забезпечують законність в діяльності адвокатів.

Останні правові гарантії, яким ми приділимо увагу, є адміністративно-процесуальні норми. В.С. Стефанюк вказує, що адміністративно-процесуальна норма – це встановлені або санкціоновані уповноваженим органом обов'язкові правила, відповідно до яких регламентується порядок вирішення адміністративних справ, порядок реалізації матеріальних норм адміністративного права. Таке визначення, як слушно відмічає автор, адміністративно-процесуальної норми є універсальним і може бути застосоване як в управлінській діяльності, так і в судовій практиці [152]. М. В. Джафарова доводить, що адміністративно-процесуальним нормам властиві специфічні риси, а саме: 1) особливе функціональне призначення – орієнтованість на забезпечення справедливого, обґрунтованого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення адміністративних справ; 2) застосовуються з метою ефективного судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень; 3) більш стабільно формалізований характер адміністративно-процесуальних норм порівняно з іншими правовими нормами (створюють необхідні процесуальні умови для порядку реалізації регулятивних і охоронних норм інших галузей матеріального права); 4) інтегративно-галузевий характер норм адміністративного процесуального права, який простежується у застосуванні не окремого загальнообов'язкового правила поведінки, а певної їх сукупності під час розгляду і розв'язання конкретної адміністративної справи; 5) процедурний та організаційно-впорядковуючий характер, що спрямований на багаторазове застосування у типових, повторюваних ситуаціях; 6) особливим адресатом норм адміністративного процесуального права виступає орган судової влади – адміністративний суд (прямий зв'язок із способами здійснення повноважень компетентним органом); 7) формою вираження

адміністративно-процесуальних норм є адміністративне процесуальне законодавство; 8) особливість структурної будови адміністративно-процесуальної норми [33, с.6].

Важливе місце в системі досліджуваних гарантій займають гарантії політичні. У найбільш загальному розумінні, державна політика – це діяльність органів державної влади з управління та керівництва суспільством на основі єдиних цілей, принципів і методів, яка передбачає розробку, законодавче закріплення та впровадження державних цільових програм у різних сферах суспільного життя з метою розв’язання нагальних проблем чи задоволення потреб суспільства. Вагоме місце в державній політиці належить структуруванню інтересів різних груп населення та пошуку компромісу між ними, адже остаточне рішення має максимально наближати суспільний гаразд [103]. Е. Янг та Л. Куїнн дійшли до наступних висновків стосовно розуміння поняття «державна політика»: 1) це дії, які реалізує владний орган, що має законодавчі, політичні та фінансові повноваження це робити; 2) це реакція держави на реальні життєві потреби чи проблеми, тобто така політика намагається реагувати на конкретні потреби або проблеми суспільства чи суспільних груп, наприклад, громадян, недержавних організацій чи органів влади; 3) зорієнтована на досягнення мети, тобто намагається досягти кількох визначених цілей у спробі вирішити або розглянути певні проблеми чи потреби в конкретному суспільстві; 4) це курс дій, тобто не одне певне рішення, дія чи реакція, а ретельно розроблений підхід або стратегія; 5) це рішення щось робити або рішення нічого не робити, що означає: визначена політика може привести до дій у спробі вирішити проблему або ж базуватися на переконанні, що проблему буде вирішено в межах поточної політики, тобто не привести до жодних дій; 6) здійснюється одним або групою акторів, тобто політику може реалізовувати один представник влади чи владний орган або багато гравців; 7) передбачає обґрунтування дій, тобто, як правило, містить пояснення

логіки, на якій вона ґрунтується; 8) державна політика – це вже ухвалене рішення, а не намір чи обіцянка [186]. Д.В. Приймаченко цілком слушно вказує, що державна політика – це відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства. Державна політика покликана регулювати суспільні відносини у різних сферах, розв’язувати нагальні потреби суспільства. Саме державна політика визначає напрямки і засади суспільного розвитку, формує відповідну політико-правову базу, мобілізує ресурси. В умовах демократії державна політика спрямована на реалізацію та узгодження інтересів різних впливових політичних сил, досягнення компромісу між ними, тобто на задоволення вимог різних соціальних груп та забезпечення стабільності всього суспільства. Ефективність державної політики забезпечується динамізмом, чутливістю до змін, що відбуваються в суспільстві, у розстановці політичних сил, у внутрішніх і зовнішніх обставинах, здатністю до об’єднання більшості населення країни навколо конструктивної ідеї, що закладається в політичні програми та курси. Ефективна політика створює сприятливі умови для діяльності всіх суб’єктів політики, як тих, що належать до державних інституцій, так і тих, що працюють на громадських засадах, максимально використовуючи їх потенціальні можливості в реалізації державних програм [109].

Таким чином, від ефективності мобілізаційної політики залежить багато чинників, зокрема: по-перше, вона забезпечує формування єдиного підходу та злагодженості дій спеціально уповноважених суб’єктів у даному напрямку; по-друге, вона визначає ключові аспекти (принципи, механізми) проведення мобілізаційних заходів; по-третє, від ефективності та послідовності державної політики на пряму залежить рівень довіри громадян до держави, а відтак і їх прагнення до добровільного виконання своїх обов’язків щодо мобілізації. Мобілізаційна політика уряду України викликає

різку критику та нерозуміння, особливо серед економічних експертів. Аналітик Олексій Куш наголошує на непослідовних діях Кабінету Міністрів, які лише посилюють хаос на ринку праці та підривають довіру до урядових ініціатив. За його словами, спочатку урядова мобілізаційна політика сприяла тінізації ринку праці, а тепер намагається витягнути людей з тіні шляхом масових вручень повісток, що не вирішує проблему, а лише поглиблює її. На початку мобілізаційних заходів уряд поклав відповідальність за організацію мобілізації на бізнес, що зобов'язало роботодавців не тільки повідомляти про своїх працівників, але й, по суті, допомагати з врученням повісток та організацією доставки до ТЦК (територіальних центрів комплектування). Цей тиск, що фактично зробив підприємців посередниками між державою і працівниками, призвів до небажаних наслідків. Як зазначає Куш, компанії, прагнучи зберегти ключових співробітників, почали масово переводити їх на неофіційну зайнятість, що дозволило уникнути відповідальності перед державою, але при цьому різко скоротило надходження податків [70]. А відтак, узагальнює О. Куш, дії уряду під час мобілізації не лише демонструють відсутність послідовності, але й свідчать про нестачу людиноцентричного підходу до формування політики, яка мала б враховувати інтереси працівників та бізнесу. Як зауважує Куш, урядові заходи не вирішують корінних проблем ринку праці та мобілізації, а, навпаки, сприяють зростанню недовіри до держави і посиленню тінізації економіки [70].

Наступними є інституційні гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом. Організаційно-правові (інституційні) гарантії – це діяльність системи органів державної влади, її посадових осіб та установ, на які, згідно з законодавством, покладено обов'язок по охороні та захисту прав і свобод людини і громадянина, а також всі громадські організації, які сприяють створенню умов для фактичного

користування громадянами своїми правами. Україна, як за генезою свого законодавства, так і за основними юридичними ознаками, є правовою системою романо-германського типу, поняття та зміст інституційних гарантій в Україні та Німеччині інтерпретується тотожно. Однак значення організаційно-правових гарантій в Україні та ФРН не є рівноцінним, що пояснюється постійною реорганізацією правової системи в нашій державі, недостатньою дослідженістю цієї проблеми, а також низьким рівнем довіри громадян до органів влади, особливо судової системи [97].

І остання група гарантій, якій ми приділимо увагу в розрізі піднятої у роботі проблематики, - гарантії адвокатської діяльності. Слід зазначити, що Гарантії, крім національного законодавства, також визначені у міжнародних документах. Високі правові Стандарти Ради Європи та практика Європейського суду з прав людини вимагають забезпечення на національному рівні дотримання прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності [30]. Професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами, зокрема: «1) забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності; 2) забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом; 3) проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора

Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; 4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності; 5) адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості; 6) життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом; 7) адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом; 8) забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці; 9) забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом; 10) забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі; 11) забороняється втручання у правову позицію адвоката; 12) орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону; 13) повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; 14) забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом; 15) не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у медіа, якщо при цьому не

порушуються професійні обов'язки адвоката; 16) забороняється ототожнення адвоката з клієнтом; 17) дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку» [111]. Дотримання гарантій діяльності адвокатів в процесі захисту прав, свобод та інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, має надважливе значення. Разом із тим, в умовах сьогодення цілком справедливим буде говорити про те, що наразі, суб'єкти мобілізаційної діяльності досить часто перешкоджають роботі адвокатів, що є неприпустимо з точки зору Конституції та Законів України.

Тож, проведений у даному підрозділі дисертаційного дослідження аналіз дає змогу констатувати, що сьогодні, незважаючи на кадровий дефіцит в Збройних силах України, законодавець повинен зробити ряд кроків у напрямку посилення гарантій дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом. Зазначене, як вбачається, позитивно вплине не тільки на рівень довіри громадян до держави, а й сприятиме підвищенню загального рівня правової культури та правової свідомості осіб, що підлягають мобілізації.

3.2. Напрями удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства

Правозастосовна практика свідчить про те, що на сьогоднішній день адвокатська діяльність в рамках представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, має досить обмежений характер та досить часто здійснюється із порушенням прав, як самих мобілізованих, так і адвокатів. Зазначене, як вбачається, обумовлено наступними чинниками: по-перше,

нехтуванням суб'єктами реалізації мобілізаційної діяльності гарантіями роботи адвокатів, які передбачені Конституцією та іншими законодавчими актами; по-друге, недосконалістю адміністративного процесуального законодавства; по-третє, відсутністю у мобілізованих осіб реальних практичних можливостей скористатися правничою допомогою, після потрапляння до ТЦК; по-четверте, обмеженість доступу до правосуддя; тощо.

Першочерговим кроком, який має бути здійснено з метою вирішення відповідних проблем, - це вдосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства. Ми навмисно акцентуємо увагу не тільки на адміністративному процесі, оскільки діяльність адвокатів, а також суб'єктів мобілізаційної діяльності, в цілому регулюється нормами саме адміністративного законодавства.

Відповідно до точки зору В.Б. Авер'янова, адміністративне законодавство – це система нормативно-правових актів, у яких містяться найбільш загальні й важливі адміністративно-правові норми. Тому воно охоплює не всі нормативно-правові акти, а лише відповідні акти Верховної Ради, Президента України і Кабінету Міністрів України, тобто ті нормативно-правові акти, дія яких поширюється на всю територію країни. Є вагомим підстави додати до цього переліку також нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (тобто так зване відомче законодавство), але лише в тих випадках, коли вони визначають права і обов'язки громадян і підлягають реєстрації у встановленому законом порядку [3, с.147]. В умовах сьогодення недосконалість адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, що підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, обумовлена наступними чинниками: по-перше, хаотичністю державної мобілізаційної політики; по-друге, непослідовністю внесення змін та доповнень до чинного

законодавства; по-третє, частому виникненню конфліктних ситуацій між особами, які підлягають мобілізації та суб'єктами, що реалізують мобілізаційну діяльність.

Розмірковуючи безпосередньо про напрями вдосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства варто відзначити, що, ані в «Стратегії національної безпеки України», затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, а ні в «Стратегії воєнної безпеки України», що була затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 нічого не йдеться про забезпечення і захист прав, свобод та інтересів осіб, які підлягають мобілізації.

Так, в Стратегії національної безпеки України зазначається, що ураховуючи фундаментальні національні інтереси, визначені Конституцією України і Законом України «Про національну безпеку України», пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є: відстоювання незалежності і державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція [125]. Разом із тим, в документі фактично не розкривається, як взагалі законодавець планує покращувати систему захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, в яких напрямках, тощо.

Що ж стосується «Стратегії воєнної безпеки України», то в ній зазначається, що «всеохоплююча оборона України не має на меті досягнення воєнного паритету з Російською Федерацією, що призвело б до надмірної милітаризації держави та відповідно виснаження національної економіки, а передбачає підтримання певного балансу та синергії воєнних і невоєнних

засобів для забезпечення воєнної безпеки України, зокрема: координацію спроможностей Збройних Сил України, інших складових сил оборони з можливостями інших складових сектору безпеки і оборони України, узгодження їх розвитку з розвитком оборонної промисловості та політико-дипломатичними заходами; гармонійний розвиток всіх складових військового резерву людських ресурсів з поєднанням можливостей оперативного і мобілізаційного резерву, до яких зараховано резервістів і військовозобов'язаних, та громадян, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки і оборони та входять до громадського резерву; розвиток спроможностей сил територіальної оборони Збройних Сил України та руху опору за підтримки громадянського суспільства; використання новітніх високотехнологічних і високоефективних засобів ведення збройної боротьби» [126].

Таким чином, вказані вище Стратегічні документи, безумовно, мали важливе значення з точки зору забезпечення національної та воєнної безпеки України. Що ж стосується безпосередньо піднятої у роботі проблематики, то в даних документах звертається увага на питання мобілізації, однак при цьому про захист прав громадян, які підлягають мобілізації, у відповідних нормативно-правових актах не йдеться. Про адвокатську діяльність взагалі не йдеться, що є цілком логічним, з огляду на специфіку проблематики.

Окремо слід вказати «Стратегію розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021 - 2025 роки». Ключовими завданнями Стратегії є наступні: «удосконалити роботу системи органів адвокатського самоврядування в Україні та сприяти більш активному залученню адвокатів до роботи на національному та регіональному рівнях; підвищити вимоги до здійснення адвокатської діяльності, зокрема, посилити професійні та морально-етичні вимоги до осіб, які мають намір отримати статус адвоката, та до дисциплінарного контролю професії; сприяти розвитку та удосконаленню процедури доступу громадян України, іноземців, осіб без

громадянства, у тому числі біженців чи осіб, які потребують додаткового захисту, до безоплатної правової допомоги; здійснювати постійну роботу по вдосконаленню системи правового регулювання професійних прав та обов'язків адвокатів, розширенню прав адвокатів та забезпеченню гарантій здійснення адвокатської діяльності. Розробити та в рамках повноважень впровадити ефективні механізми притягнення до відповідальності посадових осіб за порушення гарантій незалежності адвокатів; постійно підтримувати на найвищому якісному рівні систему підвищення професійного рівня адвокатів; удосконалити процедури доступу до професії адвоката; вжити заходів до усунення дискримінації адвокатів як самозайнятих осіб в порівнянні з фізичними особами-підприємцями в питаннях оподаткування адвокатської діяльності; постійно розвивати та удосконалювати сервіси для адвокатів, необхідні для комфортного здійснення професійної діяльності та для комунікації з організаційних і процедурних питань адвоката з органами адвокатського самоврядування; забезпечувати максимальну прозорість діяльності інституту адвокатури як для адвокатів, так і для зовнішніх реципієнтів; забезпечити подальшу цифрову трансформацію Національної асоціації адвокатів України» [121].

Окремим пунктом вказаної вище Стратегії визначається захист професійних і соціальних прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності. В рамках даного завдання пропонується: «швидке реагування і висвітлення в ЗМІ фактів порушення професійних і соціальних прав адвокатів та ініціювання притягнення винних до відповідальності; підготовка правових позицій РАУ та законодавчих змін щодо неприпустимості ідентифікації адвоката з його клієнтом та їх широке висвітлення в ЗМІ, корпоративних медіа, виданнях, а також проведення заходів, спрямованих на поширення зазначеної позиції РАУ, в суспільстві; проведення науково-практичних/практичних заходів для адвокатів, членів РАУ і членів комітетів РАУ із забезпечення дотримання і захисту професійних прав адвокатів, з актуальних питань порушення прав адвокатів

та гарантій адвокатської діяльності; вироблення чітких механізмів реагування на порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності; ініціювання обговорень проблем захисту прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності на державному та міжнародному рівнях (підготовка щорічного звіту про факти порушень прав адвокатів, оприлюднення його та направлення до компетентних органів державної влади і впливових міжнародних організацій); запровадження програмного забезпечення для термінової допомоги адвокатам; захист гарантій адвокатської діяльності та прав адвокатів, які працюють у системі надання безоплатної правової допомоги» [121].

Тож, проведений вище аналіз дає змогу констатувати, що наразі у законодавця немає єдиного сформованого підходу щодо напрямів удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства. А відтак, на нашу думку, першочерговими кроками має бути розробка декількох концептуальних та стратегічних нормативно-правових актів.

Ю.П. Сурмін та Ю.В. Чабанова пишуть, що концепція являє собою провідний ідейний задум, визначає стратегію дій у здійсненні реформ, програм, планів дій здебільшого на національному рівні. У цьому разі концепція слугує основою для прийняття рішень і вирішення конкретних завдань. У державному управлінні вважається доцільним попередньо розробляти науково-обґрунтовану концепцію усіх значущих політичних та законодавчих рішень. Як документ концепція розробляється державними органами з метою визначення основних засад (напрямів, пріоритетів) реалізації державної політики у відповідній сфері, якою передбачаються заходи для вирішення конкретної проблеми (наприклад, концепція адміністративної реформи, концепція адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу, концепція етнонаціональної

політики України) [41, с.342]. Концепція, вважає П. М. Петровський, – це, насамперед, головна, принципова думка про певний предмет, що, включає задум, спрямований на його перетворення в людській діяльності, виконує функцію вихідної основи чи конструктивного принципу його зміни. Саме практичною спрямованістю концепція відрізняється від теорії. Водночас відтворенням реального стану предмета концепція відрізняється від чистої методології, хоча й містить методологічний підхід. Отже, концептуальне ядро стратегії соціального розвитку концентрує в собі усвідомлення його пріоритетної цінності, ресурсів і засобів її досягнення [105, с. 213].

Досить розгорнутою є наукова позиція Н.І. Мельник, як акцентує увагу на тому, що поняття «концепція» (conception хоча більш типовим є concept) в науковій літературі представлено різними підходами до трактування. Так, у європейських словниках «концепція» означає формування центрального ядра розуміння певного явища, функція або процес формування або розуміння ідеї або поняття, явища або символів; основна ідея; сума ідей і переконань людини відносно чогось; спосіб розуміння та сприймання чогось, акт, процес формування основної ідеї, думки; формулювання ідей, особливо стосовно абстрактних понять; здатність формувати і розуміти розумові поняття і абстракції [82]. Окрім того, авторка вказує, що розуміння її як провідної ідеї, тож смислове значення в українській та європейській науці тотожне, хоча варто зауважити, що у вітчизняному освітньому вимірі потрактування поняття «концепція» характеризується конкретизованістю. Зазначимо також, що концепція є складовою частиною методології, оскільки вітчизняній науковій традиції, методологію тлумачать як учення про певні знання і про процес його добування. У широкому розумінні поняття «концепція» у європейських джерелах розуміється як абстрактне поняття, яке характеризує основну ідею певного наукового явища, процесу (соціальні процеси, релігійні установки, філософські роздуми тощо). У вузькому значення – це опис завдання, функції, дії, стратегічні цілі, процес міркування. Концепція являє

собою узагальнення і абстрагування від досвіду або результат трансформації існуючих ідей [82]. Отже, концепція, як нормативно-правовий акт, представляє собою прийнятий у встановленому законом порядку спеціально уповноваженими суб'єктами нормативний документ, який визначає: по-перше, проблеми, які існують в тій чи іншій сфері суспільного життя; по-друге, систему ідей, за допомогою яких розкривають напрямки вирішення певної проблеми; по-третє, набір інструментів та засобів, які використовуються задля досягнення певної мети; по-четверте, очікувані результати, яких прагне досягти законодавець запроваджуючи цей документ.

Поряд із концепцією досить часто приймаються стратегічні документи. Стратегія, відмічає авторський колектив Енциклопедичного словника з державного управління Ю.П. Сурмін, В. Д. Бакуменко та А.М. Михненко, являє собою виважений підхід до розв'язання критично важливих і складних (стратегічних) проблем; модель програмування діяльності для досягнення встановлених цілей. Стратегія обов'язково визначає пріоритети (першочергові для реалізації напрями, цілі, проблеми), які дають корисну основу для розподілу обмежених ресурсів [41, с.679]. На думку З. Шершньової та С. Оборської, стратегія – це довгостроковий курс розвитку фірми, спосіб досягнення цілей, який вона визначає для себе, керуючись власними міркуваннями в межах своєї політики. Сутність стратегії визначається присутністю наступних процедур: визначення напрямків досягнення цілей; встановлення взаємодії із зовнішнім середовищем; визначення складності внутрішньої структури; формування стратегічних планів та змін в організаційній структурі управління; постійне уточнення в процесі діяльності підприємства [177].

Досить розгорнутою є наукова позиція О.В. Мозенкова, який у своєму науковому дослідженні дійшов до наступних висновків: 1) стратегія - це набір правил для прийняття рішень; 2) стратегія - засіб для досягнення мети; 3) стратегія – це системний підхід; 4) стратегія - інструмент для

перерозподілу навантаження; 5) стратегія стає управлінським інструментом; 6) стратегія - складне і потенційно могутнє знаряддя; 7) стратегія визначається як узагальнювальна модель дій; 8) стратегія фірми зумовлює діяльність останньої; 9) стратегія (корпоративна стратегія) визначає відповідні функціональні стратегії; 10) стратегія - детальний усебічний комплексний план; 11) стратегії при переміщенні вниз по ієрархії управління можуть розглядатися як цілі; 12) поняття стратегії відповідає термінам „політика” чи „ділова стратегія”, що раніше вживалися; 13) стратегія спрямовує дію на досягнення мети або виконання завдання; 14) стратегія встановлює орієнтири і пояснює, яким способом повинні бути досягнуті цілі; 15) стратегія розуміється як управління довгостроковими конкурентними перевагами; 16) стратегія – це конкретний довгостроковий план досягнення конкретної довгострокової мети; 17) стратегія – якісно визначений напрямок розвитку організації; 18) стратегія – довгострокове завдання, що стосується поведінки в середовищі; 19) стратегія - значна ділова концепція плюс набір реальних дій; 20) стратегія - широка концепція того, як повинні бути використані ресурси для максимізації досягнення цілей [86, с.17-20]. Отже, прийняття стратегії має важливе значення, оскільки за її допомогою вбачається можливим нормативно закріпити довгострокові перспективи розвитку того чи іншого правового інституту, а також окреслити комплекс заходів, спрямованих на реалізацію цієї стратегії.

Таким чином, удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, має передбачати розробку та прийняття наступних нормативно-правових актів:

1) «Концепції вдосконалення мобілізаційної політики в Україні», метою якої має бути забезпечення ефективної роботи суб'єктів мобілізаційної діяльності, а також створення високого рівня готовності держави до реагування на військову загрозу з боку російської федерації.

Завданнями даного нормативно-правового акту мають біти: якісне вдосконалення нормативно-правової основи для проведення мобілізації, а також реалізації мобілізаційної політики; забезпечення ефективної взаємодії між суб'єктами мобілізаційної діяльності; покращення системи фінансового, матеріально-технічного, науково-методичного та іншого забезпечення суб'єктів мобілізації; розширення просвітницьких програм; вдосконалення системи забезпечення та захисту законних прав, свобод та інтересів осіб, що підлягають мобілізації.

2) «Стратегії розвитку адвокатури в умовах воєнного стану», метою якої є розвиток адвокатури в умовах воєнного стану, а також сприяння доступності особам, які підлягають мобілізації, військовослужбовцям та членам їх родин до правової допомоги. Стратегічними напрямками вдосконалення інституту адвокатури мають бути: по-перше, посилення гарантій діяльності адвокатів, особливо у відносинах із суб'єктами мобілізаційної діяльності, наприклад ТЦК та СП; по-друге, вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів, зокрема в частині знання законодавства про військову службу, мобілізацію та мобілізаційну підготовку, тощо; по-третє, за необхідності, надання захисту адвокатам від можливого впливу збоку органів державної влади, а також безпосередньо суб'єктів реалізації заходів мобілізації; по-четверте, розробка системи моніторингу та оцінки діяльності адвокатів, тощо;

3) «Стратегії вдосконалення системи адміністративного судочинства». Мета даного документа полягає у комплексному вдосконаленні адміністративного судочинства, а також забезпечення вільного доступу громадян до останнього. В умовах воєнного стану ключовим призначенням вказаного нормативного документу має бути: а) забезпечення доступності громадян до системи правосуддя; б) вирішення інституційних проблем, пов'язаних із роботою судів; в) вирішення кадрових проблем в системі адміністративного судочинства; г) вдосконалення системи гарантій щодо

доступу до правосуддя осіб, які підлягають мобілізації, а також військовослужбовців та членів їх сімей.

В контексті удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства необхідним є вирішення проблеми забезпечення доступу осіб, які підлягають мобілізації, до правосуддя. Так, ще у 2020 році В.В. Борякіна виділила наступні основні проблеми забезпечення доступу до адміністративного судочинства: недосконала система предметної і територіальної підсудності адміністративних судів; дорожняча судового процесу, що виявляється, переважно через високу ставку судового збору; надання неякісної первинної та вторинної правової допомоги; дотримання строків в адміністративному судочинстві. Для подолання зазначених проблем потрібно внести відповідні зміни до Кодексу адміністративного судочинства України стосовно збільшення строків оскарження рішень суду, та усунення можливостей зловживання учасниками процесу своїми процесуальними правами, тоді як для усунення перевищеного навантаження на суддів доречно збільшити штат адміністративних судів як результат проведеної судової реформи. Усе це підвищить рівень доступу фізичних і юридичних осіб до судового захисту адміністративними судами. Забезпечення осіб якісним та дієвим вирішенням питання стосовно захисту прав та свобод у вирішенні публічно-правового спору водночас посилить рівень законності і відповідальності органів публічного адміністрування за свою діяльність та, у свою чергу, відновить втрачену довіру населення до судової системи України [12]. Наразі, особи, які підлягають мобілізації, мають досить низькі можливості доступу до правосуддя. Вирішення вказаного проблемного питання має бути здійснено шляхом: по-перше, розширенням гарантій, передбачених Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» таким пунктом, як можливість звернення до адвокатів; по-друге, розширення гарантій діяльності адвокатів, особливо в частині роботи

із суб'єктами мобілізації; по-третє, підвищення відповідальності суб'єктів мобілізаційної діяльності за вчинення неправомірних дій по відношенню до осіб, які підлягають мобілізації.

Окремо варто вирішити проблему легітимності адвокатського звернення в контексті взаємодії адвокатів та суб'єктів мобілізаційної діяльності. Суд визнав, що адвокатський запит не є зверненням військовозобов'язаного щодо розв'язання питання про надання відстрочки від призову. Адвокатський запит до територіального центру комплектування для надання інформації про можливість отримання відстрочки від призову не можна ототожнювати зі зверненням військовозобов'язаного для прийняття рішення про відстрочку. Таке рішення виніс Верховний суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у постанові від 7 листопада 2024 року по справі №340/2502/23, повідомляє «Судово-юридична газета». Як зазначається, адвокатський запит не є зверненням військовозобов'язаного щодо розв'язання питання про надання відстрочки від призову. Згідно зі справою, чоловік звернувся до суду з позовом, в якому просив визнати протиправним та скасувати рішення ТЦК про відсутність у нього обставин, які дають право на відстрочку. Він посилався на утримання ним трьох дітей віком до 18 років. Так, чоловік отримав повістку з проханням з'явитися до ТЦК. Згодом на адресу ТЦК представником чоловіка – адвокатом – було направлено адвокатський запит із проханням надати інформацію щодо можливості надання відстрочки, оскільки клієнт є особою на утриманні якого перебуває троє дітей віком до 18 років. ТЦК листом повідомив, що підстави для відстрочки відсутні, оскільки у чоловіка лише двоє дітей у віці до 18 років і одна дитина – у віці до 21 року. Верховний суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій про помилковість доводів позивача в частині ототожнення поданого адвокатського запиту щодо надання інформації про можливість отримання відстрочки від призову зі зверненням для прийняття рішення про відстрочку [22].

Тож, першим важливим аспектом є визначення переліку документів, необхідних для підтвердження правового статусу адвоката. Дане питання регламентується абз. 2 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де вказано, що до адвокатського запиту додаються посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Вимагати від адвоката подання інших документів забороняється [111]. Однак, на практиці виникають ситуації, коли адвокату відмовляють у наданні відповіді на адвокатський запит у зв'язку з відсутністю договору про надання правової допомоги. Щодо можливості додавання договорів про надання правової допомоги до адвокатських запитів у науковій юридичній літературі зазначається про те, то деякі науковці заперечують її як таку, виходячи насамперед з необхідності додержання адвокатської таємниці. Однак така позиція не знаходить підтримки повною мірою вченими, які визнають договір про надання правової допомоги єдиною підставою здійснення адвокатської діяльності, що врегульовує взаємовідносини адвоката із своїм клієнтом, а тому у випадку якщо ні клієнт, ні адвокат не ставлять собі за мету дотримання адвокатської таємниці, яка може міститися в умовах такого договору, він може використовуватись адвокатом для підтвердження своїх повноважень (насамперед, що стосується можливості застосування витягу з договору) та не ускладнюватиме в деяких випадках реалізацію професійного права на запит (в аспекті необхідності оформлення довіреності чи ордеру адвоката) [45, с. 336-337].

Наступними проблемними питаннями, яким слід приділити увагу в контексті удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, є вирішення інституційних (організаційно-управлінських) проблем. В даному контексті, перш за все, слід вирішити

питання із нестачею кадрів в адміністративних судах. Так, очільник ВРП звернув увагу, що судді працюють в умовах надмірного навантаження, у ситуації постійного стресу, щодня наражають себе на небезпеку через ракетні удари і обстріли артилерією. У таких умовах частина суддів не витримує напруження і звільняється у відставку. «Тенденція досить тривожна. Втрачаємо найбільш досвідчених і професійно підготовлених суддів віком 45–50 років, перспектива заміни яких найближчим часом є досить примарною. Протягом січня – серпня 2024 року Вища рада правосуддя ухвалила рішення про звільнення 186 суддів, з яких у відставку і за власним бажанням звільнено 162 судді, упродовж минулого (2023) – 325 суддів. За січень – серпень цього року Вища рада правосуддя ухвалила рішення про внесення Президентіві України подання про призначення до місцевих судів 399 суддів. Президент видав укази про призначення 329 суддів. Отже, кількість звільнених суддів переважає кількість призначених», – роз'яснив Григорій Усик. Голова ВРП звернув увагу, що наразі дуже низький рівень участі кандидатів у конкурсі на посади суддів. Наприклад, якщо раніше на зайняття однієї посади судді в апеляційних судах претендували 9–10 осіб, то на сьогодні дуже мало – 3–4 кандидати. Водночас виникає питання, чи готові ці юристи до надзвичайно інтенсивної роботи, яка, крім того, є публічною, що накладає додаткові обмеження на суддю [162]. Вирішення означеної проблеми, як вбачається має надважливе значення, оскільки забезпечить не просто реалізацію права на доступ до правосуддя, а й забезпечить більш швидкий розгляд справ, що зменшить навантаження на діючих суддів.

Зазначене вище дає можливість виділити таку проблему, як кадрове забезпечення. Так, кадрове забезпечення – це здійснювана в процесі управління діяльність, змістом якої є забезпечення органів, установ, їх підрозділів необхідним контингентом осіб, які відповідають певним вимогам, інформацією про них, а також впровадження науково-обґрунтованих методів добору, розстановки, професійного навчання, підготовки та перепідготовки

кадрів, стимулювання їхньої роботи, правового регулювання трудової діяльності та надання правового захисту працевлаштованим [42]. В рамках представленої в роботі проблематики вдосконалення кадрового забезпечення носить комплексний характер та передбачає: по-перше, вдосконалення системи підготовки та відбору кадрів до судів, зокрема адміністративних; по-друге, покращення системи ефективності підвищення кваліфікації адвокатів за відповідним напрямом; по-третє, створення новітніх програм підготовки фахівців у відповідному напрямку.

І останній аспект, на який слід звернути увагу, - інформаційне забезпечення. Інформаційне забезпечення – це комплексна ресурсна система, що включає інформаційні ресурси, інформаційні технології, технічні засоби та програмне забезпечення, сукупна дія яких спрямована на задоволення інформаційних потреб для вирішення соціальних, економічних і управлінських завдань. Інформаційне забезпечення ринку праці охоплює систему формування, руху і перетворення інформації у дані, які використовуються у наданні соціальних послуг населенню і роботодавцям, реалізації державно-управлінських рішень у сфері політики зайнятості [32, с.89]. До основних характеристик інформаційного забезпечення можна віднести кілька важливих аспектів. По-перше, воно є комплексною функцією, яка забезпечує інтеграцію технічних засобів, методів та технологій для ефективної роботи з інформацією. По-друге, інформаційне забезпечення являє собою сукупність ресурсів, методів і технологій, які сприяють успішній реалізації управлінських процесів. Це також інструмент, який генерує та структурує важливі дані, що дозволяє уникнути зайвої або непотрібної інформації для керівників. Крім того, інформаційне забезпечення є безперервним процесом, який включає збирання, пошук, аналіз, зберігання та розповсюдження даних серед працівників правоохоронних органів. Воно також забезпечує надходження інформації про стан управлінських об'єктів, що важливо для моніторингу і коригування діяльності. Як управлінська

технологія, інформаційне забезпечення забезпечує основи для прийняття управлінських рішень, адже надає актуальну інформацію про стан об'єкта управління. Водночас, воно є специфічним видом професійної діяльності, що враховує потреби різних учасників процесу. У межах системи управління, інформаційне забезпечення виражає відносини між суб'єктами на міжсуб'єктивному рівні [64, с. 21; 98]. Тож, вдосконалення інформаційного забезпечення має передбачати: 1) розширення доступу суб'єктів відповідних правовідносин до чинного законодавства, змін у ньому і так далі; 2) запровадження спеціалізованих інформаційно-комунікаційних систем та технологій; 3) розширення просвітницької та науково-дослідної роботи у досліджуваному напрямку.

Проведене дослідження дає змогу констатувати, що проблема удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства є комплексною. А відтак, запровадження зазначених вище кроків, як вбачається, дозволить системно підійти до вирішення існуючих проблем, а відтак, більш комплексно захистити права, свободи та інтереси громадян, які підлягають мобілізації.

Висновки до розділу 3

Зроблено висновок про те, що гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом, представляють собою систему сукупність різноманітних інструментів, засобів, механізмів, тощо, які використовуються особами, що підлягають мобілізації, а також їх адвокатами, з метою захисту їх прав, свобод та інтересів, а також оскарження рішення дій/бездіяльності суб'єктів здійснення мобілізаційної діяльності.

Зауважено, що на сьогоднішній день в науковій літературі відсутній комплексний підхід щодо переліку вказаних гарантій, а відтак, на основі аналізу наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, останні запропоновано поділити на три групи: 1) правові (юридичні), які включають: а) конституційні; б) процесуальні (передбачені КАС); в) адміністративно-процесуальні норми; 2) політичні гарантії; 3) інституційні гарантії; 4) гарантії адвокатської діяльності. Приділимо увагу кожній із виділених груп гарантій.

Відмічено, що правові (юридичні) гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом, представляють собою сукупність визначених нормами адміністративного процесуального права нормативних вимог та умов, які в своїй єдності забезпечують реалізацію прав, свобод та інтересів громадян у досліджуваній сфері.

Наголошено, що конституційні гарантії представляють собою закріплені в Конституції України ключові права людини і громадянина на судовий захисту, а також правові та організаційні механізми реалізації цього права, в тому числі й в процесі розгляду справи суді. А відтак, дані гарантії слугують підґрунтям для всього адміністративного процесу, що забезпечує дотримання принципів верховенства права та законності.

Обґрунтовано, що значення процесуальних гарантій в контексті дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом, полягає у наступному: по-перше, забезпечують дотримання ключових принципів здійснення судочинства в Україні; по-друге, створюють умови для вільного доступу мобілізованих осіб до системи судочинства, що є надважливим з огляду на специфіку мобілізаційних правовідносин; по-третє, забезпечують законність в діяльності адвокатів.

Акцентовано увагу на тому, що від ефективності мобілізаційної політики залежить багато чинників, зокрема: по-перше, вона забезпечує

формування єдиного підходу та злагодженості дій спеціально уповноважених суб'єктів у даному напрямку; по-друге, вона визначає ключові аспекти (принципи, механізми) проведення мобілізаційних заходів; по-третє, від ефективності та послідовності державної політики напряму залежить рівень довіри громадян до держави, а відтак і їх прагнення до добровільного виконання своїх обов'язків щодо мобілізації.

Підкреслено, що дотримання гарантій діяльності адвокатів в процесі захисту прав, свобод та інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, має надважливе значення. Разом із тим, в умовах сьогодення цілком справедливим буде говорити про те, що наразі, суб'єкти мобілізаційної діяльності досить часто перешкоджають роботі адвокатів, що є неприпустимо з точки зору Конституції та Законів України.

Констатовано, що сьогодні, незважаючи на кадровий дефіцит в Збройних силах України, законодавець повинен зробити ряд кроків у напрямку посилення гарантій дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом. Зазначене, як вбачається, позитивно вплине не тільки на рівень довіри громадян до держави, а й сприятиме підвищенню загального рівня правової культури та правової свідомості осіб, що підлягають мобілізації.

Зазначено, що правозастосовна практика свідчить про те, що на сьогоднішній день адвокатська діяльність в рамках представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, має досить обмежений характер та досить часто здійснюється із порушенням прав, як самих мобілізованих, так і адвокатів. Зазначене, як вбачається, обумовлено наступними чинниками: по-перше, нехтуванням суб'єктами реалізації мобілізаційної діяльності гарантіями роботи адвокатів, які передбачені Конституцією та іншими законодавчими актами; по-друге, недосконалістю адміністративного процесуального законодавства; по-третє, відсутністю у мобілізованих осіб

реальних практичних можливостей скористатися правничою допомогою, після потрапляння до ТЦК; по-четверте, обмеженість доступу до правосуддя; тощо.

Аргументовано, що в умовах сьогодення недосконалість адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, що підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, обумовлена наступними чинниками: по-перше, хаотичністю державної мобілізаційної політики; по-друге, непослідовністю внесення змін та доповнень до чинного законодавства; по-третє, частому виникненню конфліктних ситуацій між особами, які підлягають мобілізації та суб'єктами, що реалізують мобілізаційну діяльність.

Розмірковуючи безпосередньо про напрями вдосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, відзначено, що, ані в «Стратегії національної безпеки України», затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, а ні в «Стратегії воєнної безпеки України», що була затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 нічого не йдеться про забезпечення і захист прав, свобод та інтересів осіб, які підлягають мобілізації.

Констатовано, що наразі у законодавця немає єдиного сформованого підходу щодо напрямів удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства. А відтак, на нашу думку, першочерговими кроками має бути розробка декількох концептуальних та стратегічних нормативно-правових актів.

Відмічено, що концепція, як нормативно-правовий акт, представляє собою прийнятий у встановленому законом порядку спеціально уповноваженими суб'єктами нормативний документ, який визначає: по-

перше, проблеми, які існують в тій чи іншій сфері суспільного життя; по-друге, систему ідей, за допомогою яких розкривають напрямки вирішення певної проблеми; по-третє, набір інструментів та засобів, які використовуються задля досягнення певної мети; по-четверте, очікувані результати, яких прагне досягти законодавець запроваджуючи цей документ.

З'ясовано, що удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства, має передбачати розробку та прийняття наступних нормативно-правових актів:

1) «Концепції вдосконалення мобілізаційної політики в Україні», метою якої має бути забезпечення ефективної роботи суб'єктів мобілізаційної діяльності, а також створення високого рівня готовності держави до реагування на військову загрозу з боку російської федерації. Завданнями даного нормативно-правового акту мають біти: якісне вдосконалення нормативно-правової основи для проведення мобілізації, а також реалізації мобілізаційної політики; забезпечення ефективної взаємодії між суб'єктами мобілізаційної діяльності; покращення системи фінансового, матеріально-технічного, науково-методичного та іншого забезпечення суб'єктів мобілізації; розширення просвітницьких програм; вдосконалення системи забезпечення та захисту законних прав, свобод та інтересів осіб, що підлягають мобілізації.

2) «Стратегії розвитку адвокатури в умовах воєнного стану», метою якої є розвиток адвокатури в умовах воєнного стану, а також сприяння доступності особам, які підлягають мобілізації, військовослужбовцям та членам їх родин до правової допомоги. Стратегічними напрямками вдосконалення інституту адвокатури мають бути: по-перше, посилення гарантій діяльності адвокатів, особливо у відносинах із суб'єктами мобілізаційної діяльності, наприклад ТЦК та СП; по-друге, вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів, зокрема в частині

знання законодавства про військову службу, мобілізацію та мобілізаційну підготовку, тощо; по-третє, за необхідності, надання захисту адвокатам від можливого впливу збоку органів державної влади, а також безпосередньо суб'єктів реалізації заходів мобілізації; по-четверте, розробка системи моніторингу та оцінки діяльності адвокатів, тощо;

3) «Стратегії вдосконалення системи адміністративного судочинства». Мета даного документа полягає у комплексному вдосконаленні адміністративного судочинства, а також забезпечення вільного доступу громадян до останнього. В умовах воєнного стану ключовим призначенням вказаного нормативного документу має бути: а) забезпечення доступності громадян до системи правосуддя; б) вирішення інституційних проблем, пов'язаних із роботою судів; в) вирішення кадрових проблем в системі адміністративного судочинства; г) вдосконалення системи гарантій щодо доступу до правосуддя осіб, які підлягають мобілізації, а також військовослужбовців та членів їх сімей.

Наголошено, що наразі, особи, які підлягають мобілізації, мають досить низькі можливості доступу до правосуддя. Вирішення вказаного проблемного питання має бути здійснено шляхом: по-перше, розширенням гарантій, передбачених Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» таким пунктом, як можливість звернення до адвокатів; по-друге, розширення гарантій діяльності адвокатів, особливо в частині роботи із суб'єктами мобілізації; по-третє, підвищення відповідальності суб'єктів мобілізаційної діяльності за вчинення неправомірних дій по відношенню до осіб, які підлягають мобілізації.

Виділено інституційний (організаційно-управлінський) напрямок удосконалення, в рамках якого запропоновано: 1) вирішити проблему кадрового дефіциту в системі адміністративного судочинства; 2) вдосконалити систему кадрового забезпечення, що має передбачати: по-перше, вдосконалення системи підготовки та відбору кадрів до судів, зокрема

адміністративних; по-друге, покращення системи ефективності підвищення кваліфікації адвокатів за відповідним напрямом; по-третє, створення новітніх програм підготовки фахівців у відповідному напрямку; 3) покращити систему інформаційного забезпечення, зокрема необхідним є: розширення доступу суб'єктів відповідних правовідносин до чинного законодавства, змін у ньому і так далі; запровадження спеціалізованих інформаційно-комунікаційних систем та технологій; розширення просвітницької та науково-дослідної роботи у досліджуваному напрямку.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб з'ясувати сутність й особливості представництва адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства, на основі чого розробити науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в досліджуваній сфері суспільного життя. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. З'ясовано, що представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства – це регламентована нормами адміністративного процесуального законодавства модель процесуальних правовідносин, за якої уповноважений суб'єкт вчиняє процесуальні дії, бере участь у розгляді адміністративної справи на користь особи, на яку Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» покладаються спеціальні обов'язки та яка звертається до органів адміністративної юстиції з метою забезпечення, захисту й реалізації своїх прав та інтересів у сфері мобілізації.

Акцентовано увагу на тому, що представництво осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства – це представництво вузького кола фізичних осіб, які: 1) окрім загальних прав й обов'язків людини та громадянина, наділені обов'язками, передбаченими Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»; 2) вступають у правовідносини з реалізації завдань і заходів мобілізації та оборони в особливий період; 3) щодо них можливе застосування заходів державного примусу в разі невиконання та/або неналежного виконання обов'язків у сфері мобілізації; 4) такі громадяни можуть перебувати в службово-правових відносинах з відповідними військовими формуваннями та органами; 5) це

повноправні та повнолітні громадяни, які володіють усією повнотою права та дієздатності, у зв'язку з чим можуть і повинні бути залучені до виконання обов'язків, передбачених законодавством. Правовий статус таких осіб у контексті судового представництва має значення виключно в разі розгляду спорів, прямо пов'язаних з виконанням ними норм мобілізаційного законодавства. У такому разі може виникнути особливий публічно-правовий спір, що передбачає певну специфіку порядку розгляду.

2. Доведено, що основу правового регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства становить система нормативно-правових актів різної юридичної сили. Здійснюване адвокатом представництво осіб, які підлягають мобілізації, в адміністративному судочинстві передбачає документальне посвідчення процесуальних повноважень останнього документами, переліченими в положеннях Кодексу адміністративного судочинства України. Їх наявність робить участь адвоката в справі легітимною та допустимою з точки зору законодавства. З огляду на викладене, підставами процесуального представництва адвокатом визнано: 1) домовленість між ним та особою, яка підлягає мобілізації; 2) належним чином оформлені документи, що посвідчують повноваження представника відповідно до вимог Кодексу адміністративного судочинства України.

3. Зауважено, що особливе місце адвокатів у системі суб'єктів представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства пов'язане зі специфікою інституту адвокатури, зокрема правовим статусом адвокатів, а саме: 1) зазначене представництво має професійний характер, адже здійснюється особами, які пройшли відповідне навчання та склали іспит на отримання права провадити адвокатську діяльність; 2) основні різновиди адвокатської діяльності, які можуть надаватись особам, що підлягають мобілізації, закріплено на законодавчому рівні; 3) орієнтованість адвокатської діяльності на клієнта

забезпечується: обов'язком адвоката дотримуватися правил адвокатської етики; обов'язком не розголошувати адвокатську таємницю; наявністю дисциплінарної відповідальності за порушення етичних правил і неналежного вчинення професійних обов'язків; 4) представництво адвоката має договірний характер.

4. Наголошено, що на сьогодні, згідно із чинним законодавством України, існує чотири групи адміністративно-правових відносин у сфері мобілізації, у межах яких виникає (або може виникнути) публічно-правовий спір, а саме: 1) відносини з питань взяття та зняття з військового обліку; 2) відносини, що виникають у контексті діяльності військово-лікарських комісій; 3) правовідносини процесу отримання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації; 4) відносини, що виникають із застосування до громадян заходів і засобів примусу. Предметом публічно-правового спору в усіх перелічених прикладах є порушення уповноваженими органами у сфері мобілізації, зокрема центральними органами виконавчої влади, територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, правоохоронними й іншими відомствами, прав і свобод людини та громадянина. Оскарження відповідних порушень в адміністративно-процесуальному порядку дає змогу зупинити негативні дії та виправити наслідки, а також сформулювати позитивну судову практику захисту прав осіб, які підлягають мобілізації, для подальшого здійснення якісних законодавчих перетворень.

5. Констатовано, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність сторін у сфері мобілізації – це визначена адміністративним процесуальним законодавством характеристика суб'єкта як потенційно можливого або реального учасника процесуальних правовідносин у межах адміністративного судочинства, що передбачає здатність мати й реалізовувати надані йому процесуальні права та обов'язки. З'ясовано, що вказана категорія є складною за своєю сутністю і передбачає три рівні: 1)

базову правосуб'єктність фізичних і юридичних осіб; 2) загальнопроцесуальну правосуб'єктність учасників адміністративної справи; 3) спеціальну правосуб'єктність позивача чи відповідача.

6. Встановлено, що процедура розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації за участю адвоката в межах адміністративного судочинства означена такими особливостями: 1) наявність в адвокатів спеціального інструменту збору інформації та відомостей – адвокатського запиту, що має спеціальний порядок розгляду й гарантії виконання суб'єктами, яким його адресовано; 2) адвокат має право подавати адміністративний позов від імені особи, яка бажає оскаржити рішення чи дії органів державної влади у сфері мобілізації, але за умови обов'язкового підтвердження легальності факту представництва паралельно з поданням позову; 3) адвокат є суб'єктом, на якого поширюються обов'язки у сфері використання та реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі. Недотримання цих обов'язків призводить до залишення поданих адвокатом позовів без розгляду; 4) зміна громадянином свого адвоката в процесі розгляду справи дає підстави останньому клопотати про відкладення розгляду справи з метою ознайомлення з доказами, оцінкою інформації в справі тощо; 5) адвокати вступають у вже розпочатий судовий розгляд у справах за позовами територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України в праві керування транспортним засобом під час мобілізації та користуються процесуальними правами та обов'язками відповідача; 6) існують спеціальні інструменти судового впливу на адвокатів у разі вчинення ними неправомірних дій або неналежного виконання непрофесійних обов'язків; 7) судові витрати на залучення адвоката розподіляються між сторонами.

7. Сформульовано висновок про те, що гарантії дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства шляхом представництва адвокатом інтересів останніх становлять сукупність

різноманітних інструментів, засобів, механізмів тощо, які використовуються особами, що підлягають мобілізації, а також їх адвокатами, з метою захисту їхніх прав, свобод та інтересів, а також оскарження рішення дій/бездіяльності суб'єктів здійснення мобілізаційної діяльності. Зауважено, що на сьогодні в науковій літературі відсутній комплексний підхід щодо переліку вказаних гарантій, у зв'язку з чим останні запропоновано поділити на три групи: 1) правові (юридичні), які включають: а) конституційні; б) процесуальні (передбачені Кодексом адміністративного судочинства України); в) адміністративно-процесуальні норми; 2) політичні гарантії; 3) інституційні гарантії; 4) гарантії адвокатської діяльності.

Зазначено, що сьогодні, попри кадровий дефіцит у Збройних Силах України, законодавець повинен зробити низку кроків у напрямі посилення гарантій дотримання інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства шляхом представництва інтересів останніх адвокатом. Зазначене не лише позитивно вплине на рівень довіри громадян до держави, а й сприятиме підвищенню загального рівня правової культури та правової свідомості осіб, які підлягають мобілізації.

8.3 метою вдосконалення адміністративного законодавства, що регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства запропоновано: 1) розробити та прийняти: а) Концепцію вдосконалення мобілізаційної політики в Україні, метою якої має бути забезпечення ефективної роботи суб'єктів мобілізаційної діяльності, а також створення високого рівня готовності держави до реагування на воєнну загрозу з боку російської федерації; б) Стратегію розвитку адвокатури в умовах воєнного стану, ключовою метою якої буде розвиток адвокатури в умовах воєнного стану, а також сприяння доступності особам, які підлягають мобілізації, військовослужбовцям та членам їхніх родин до правової допомоги; в) Стратегію вдосконалення системи адміністративного судочинства, що сприятиме комплексному вдосконаленню

адміністративного судочинства, а також забезпеченню вільного доступу громадян до останнього; 2) розв'язати інституційні (організаційно-управлінські) проблеми, які, зокрема, пов'язані з кадровим дефіцитом у судовій системі України; 3) подолати проблему легітимності адвокатського звернення в контексті взаємодії адвокатів і суб'єктів мобілізаційної діяльності.

Виокремлено інституційний (організаційно-управлінський) напрям удосконалення адміністративного законодавства, що регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації, у межах адміністративного судочинства, у межах якого запропоновано: 1) розв'язати проблему кадрового дефіциту в системі адміністративного судочинства; 2) удосконалити систему кадрового забезпечення, що має передбачати: по-перше, вдосконалення системи підготовки та відбору кадрів до судів, зокрема адміністративних; по-друге, покращення системи ефективності підвищення кваліфікації адвокатів за відповідним напрямом; по-третє, створення новітніх програм підготовки фахівців у відповідному напрямі; 3) покращити систему інформаційного забезпечення (ідеться про розширення доступу суб'єктів відповідних правовідносин до чинного законодавства, змін у ньому, запровадження спеціалізованих інформаційно-комунікаційних систем і технологій, розширення просвітницької та науково-дослідної роботи в досліджуваному напрямі).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеев О. В. Прокурор як суб'єкт адміністративного процесу: дис/... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2006. 199 с.
2. Адміністративне право України : навч. посіб. / [В. В. Галуцько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд та ін.] ; за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. Т. 1. Загальне адміністративне право. 272 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / [ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова)]. Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
4. Артюшина О. Л. Управління персоналом акціонерних товариств торгівлі : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Київ, 2009. 272 с.
5. Бааджи Н. П. Деякі питання визначення підстав відшкодування неотриманого прибутку. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. праць. 2008. Вип. 38. С. 288–293.
6. Бандурка С. С. Адвокатура: історія становлення. *Право.ua*. 2021. № 4. С. 14–20.
7. Белов Д., Жежихова М. Роль і місце інституту адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5/1. С. 19–25.
8. Білозьоров Є. В. Правові гарантії прав і свобод людини та громадянина у сфері діяльності міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 192 с.
9. Білоус Ж. А. Предмет договорів купівлі-продажу та поставки. *Часопис Київського університету права*. 2002. № 3. С. 35–42.
10. Богля С. С. Судові витрати в цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2005. 20 с.
11. Бойко Б. В. Мобілізаційна підготовка та мобілізація як об'єкти публічного адміністрування: теоретико-правові питання. *Аналітично-*

порівняльне правознавство. 2024. № 6. С. 515–521. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/85.pdf>.

12. Борякіна В. В. Гарантії доступу до адміністративного судочинства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2020. № 30. С. 70–77. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2020-30-08>.

13. Бочуляк Н. І. Роль адвокатури у механізмі захисту прав і свобод людини. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія : Юридичні науки. 2019. № 24. С. 13–19.

14. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 213 с.

15. Братель О. Категорія «позов» і «позовна заява» як складові цивільних процесуальних юридичних фактів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 4–12.

16. Бринцев О. В. Сутність правових спорів у сфері підприємництва та способи їх вирішення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2001. 228 с.

17. Васильев А. С. Административное право Украины (общая часть) : учеб. пособ. Харьков : Одиссей, 2001. 288 с.

18. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад., і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

19. Величко О. М. Представництво прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2019. 209 с.

20. Вербіцька М. В., Росоляк О. Б. Деякі аспекти судових витрат у господарському процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2017. Вип. 3, т. 1. С. 133–136.

21. Волкова Н. В. Представництво в цивільному процесі: поняття, мета та завдання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 397–401.
22. Вонс Р. Чи можуть адвокати звертатися до ТЦК за відстрочкою для своїх клієнтів? Вердикт Верховного суду. *Главком* : [сайт]. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/chi-mozhut-advokati-zvertatisja-do-ttsk-za-vidstrochkoju-dlja-svojikh-klijentiv-verdikt-verkhovnoho-sudu-1031342.html>.
23. Гаврильців М., Лук'янова Г. Поняття та юридична природа спорів, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 136–141.
24. Гаруст Ю. В. Поняття та ознаки гарантій забезпечення прав громадян у податковій сфері. *Форум права*. 2014. № 2. С. 76–80. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_14.pdf.
25. Гелецька І. О. Правове регулювання відносин представництва у цивільному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2005. 205 с.
26. Гіда Є. О. Деонтологічні засади забезпечення прав і свобод людини та громадянина працівниками міліції у сфері правопорядку : монографія. Київ : О. С. Ліпкан, 2011. 416 с.
27. Глуханчук О. В. Перегляд рішень адміністративних судів як конституційна гарантія судового захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 215 с.
28. Головань І. В. До питання про організаційні форми діяльності адвокатури. *Адвокат*. 2004. № 5 (44). С. 25–27.
29. Горбалінський В. Право на судовий захист в адміністративному судочинстві та гарантії його реалізації. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 89–94. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2023/11.pdf.
30. Горбань Н. С. Гарантії адвокатської діяльності: поняття, генеза, значення. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 284–289.

31. Гранін В. Л. Повноваження представника та його реалізація за цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2005. 212 с.
32. Гришко О. П. Теоретичні засади інформаційного забезпечення регулювання ринку праці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 19 (1). С. 88–92.
33. Джафарова М. В. Адміністративне процесуальне право України: питання теорії : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2018. 43 с.
34. Джафарова М. В. Загальна характеристика інституту процесуального представництва в судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 148–152.
35. Джафарова М. В. Особливості реалізації адміністративної процесуальної правосуб'єктності. *Європейські перспективи*. 2012. № 4, ч. 2. С. 36–41.
36. Джафарова М. В. Представництво в адміністративному судочинстві України. *Форум права*. 2010. № 2. С. 115–120.
37. Дибець Н. Ю. Сутність та поняття адміністративної процесуальної правосуб'єктності суб'єктів адміністративного судочинства. *Юридична наука*. 2020. № 6. С. 187–191.
38. Діткевич І. І. Поняття «адміністративна процесуальна правосуб'єктність»: проблеми дефініції. *Право і безпека*. 2010. № 4 (36). С. 131–136.
39. Донченко О., Грекул-Ковалик Т. Правосуб'єктність як формальна властивість суб'єкта права. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 131–138.
40. Еволюція етносу юриста в Україні (історичний та соціально-психологічний нарис) / [В. О. Лозовой, В. О. Рум'янцев, Л. В. Анучина та ін.] ; за ред. В. О. Лозового та В. О. Рум'янцева. Харків : Право, 2011. 264 с.

41. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
42. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 6. Державна служба / [наук.-ред. колегія : С. М. Серьогін, В. М. Сороко та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. 524 с.
43. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
44. Желтобрюх І. Л. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність та адміністративно-процесуальний статус сторін (теоретичні аспекти співвідношення). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 31 (70). С. 128–133.
45. Заборовський В. В., Манзюк В. В. Документальне підтвердження правового статусу адвоката як необхідна умова реалізації права на запит. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2021. Вип. 64. С. 335–340.
46. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2002. 222 с.
47. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2002. 20 с.
48. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина ; Мін. освіти та науки України ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2002. 428 с.
49. Зінченко М. Ю. Професія як елемент трудової функції працівника. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2012. Вип. 56. С. 322–326.

50. Зубар В. М. Зобов'язання, що виникають з ведення чужих справ без доручення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2001. 178 с.
51. Іванова А. Класифікація суб'єктів бюджетного права. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3 (62). С. 324–330.
52. Канюк В. Є., Олійничук Р. П. Загальна характеристика представництва у кримінальному провадженні: поняття та види. *Наукові записки*. 2023. Вип. 14. С. 178–182.
53. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права : підручник. Київ : Кондор. 2005. 609 с.
54. Кикоть Г. В. Юридичні факти в системі правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 198 с.
55. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 264 с.
56. Ківалов С. В., Осадчий А. Ю., Закаленко О. В. Адміністративний процес (загальна частина) : навч. посіб. Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія» 2019. 224 с.
57. Коваленко Т. С. Сутність та функції судових витрат у господарському процесі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2013. № 1062, вип. № 14. С. 201–203.
58. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#Text>.
59. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 07 груд. 1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
60. Козьмініх А. В. Адвокатура як інститут громадянського суспільства в сучасній науці. *Актуальні проблеми політики*. 2009. Вип. 36. С. 228–235.

61. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 336 с.

62. Комзюк А. Т., Бевзенко В, М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2007. 531 с.

63. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#Text>.

64. Корнєєв Ю. О. Інформаційне забезпечення розвитку підприємницької діяльності. *Вісник НАН України*. 2008. № 5. С. 24–31.

65. Корнієнко П. С. Адвокатура як суб'єкт правозахисної діяльності в Україні. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.) : у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2022. Т. 2. С. 184–187.

66. Костюченко О. Є. Правове регулювання праці лікарів в умовах ринкової економіки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2009. 201 с.

67. Кравцова Т. М. Поняття та особливості адміністративно-правових відносин у сфері надання державної допомоги суб'єктам господарювання. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління* : зб. 2020. № 6 (12). С. 132–139.

68. Крыжановский А. Ф. Правовые отношения в контексте теории современного правопорядка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2011. Вип. 1. С. 6–10.

69. Курс адміністративного права України : підручник / [В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 872 с.
70. Куц О. Непослідовність мобілізаційної політики. *Лідер новин* : [сайт]. URL: <https://newsliderua.org/neposlidovnist-mobilizacijnoyi-polityky/>.
71. Лазько Г. З. Правова природа представництва у цивільному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 191 с.
72. Легуша С. М. Правові відносини як форма і результат правової діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 1. С. 25–29.
73. Лозинський Ю. Р., Павлович-Сенета Я. П. публічно-правовий спір і його значення для вдосконалення законодавства про адміністративне судочинство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 377–379.
74. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2003. 221 с.
75. Магновський І. Й. Судовий захист прав людини – невід’ємна складова правової держави. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2002. № 2. С. 96–100.
76. Макаренко А. В. Адміністративне право. Загальна частина : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2008. 264 с.
77. Малихіна Я. А. Юридичні гарантії реалізації права на працю особами віком до 18 років : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2009. 176 с.
78. Мартиненко Б. Д. Детермінація гарантій прав і свобод людини. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2006. № 34. С. 232–237.
79. Марчук В. М., Ніколаєва Л. В. Нариси з теорії права : навч. посіб. Київ : Істина, 2004. 304 с.

80. Мацькевич М. М. Поняття гарантій конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Форум права*. 2014. № 3. С. 219–227.
81. Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
82. Мельник Н. І. Концепція дослідження професійної підготовки дошкільних педагогів у країнах Західної Європи: стратегічний аспект. *Молодий вчений*. 2016. № 11. С. 454–459. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_11_108.
83. Михеєнко М. М, Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України : підручник. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ : Либідь, 1999. 536 с.
84. Мілаш В. С. Комерційний договір у господарському праві: теоретичні проблеми становлення та розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2008. 34 с.
85. Мовчан А. О. Правове регулювання відносин із добору кадрів у ринкових умовах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2009. 201 с.
86. Мозенков О. В. Эффективность функционирования предприятий общественного питания в действующей системе налогообложения : дис. ... канд. экон. наук : 08.07.05. Харьков, 1997. 186 с.
87. Муравйов К. В. Проблеми реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань : монографія / Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ : Леся, 2016. 411 с.
88. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації : монографія / Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. Київ : Атіка, 1999. 418 с.
89. Назаренко Д. О. Кримінально-правові і кримінологічні підстави застосування адміністративного (превентивного) нагляду. *Право і безпека*. 2006. № 5/5). С. 75–80.

90. Наливайко О. І. Теоретико-правові проблеми захисту прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2002. 178 с.
91. Нікітченко В. В. Основна роль та завдання адвокатури як правозахисної організації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 4. С. 3–6.
92. Нікіфоров В. Ю. Захист профспілками соціально-трудоових прав працівників в умовах ринкової економіки (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2005. 17 с.
93. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / [уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко]. Київ : Аконіт, 2000. Т. 4. РОБ – Я. 941 с.
94. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / [уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко]. 2-ге вид., випр. Київ : Аконіт, 2003. Т. 3. П – Я. 862 с.
95. Обловацька Н. О. Поняття адвокатської діяльності в Україні та Росії. *Адвокат*. 2011. № 11 (134). С. 45–48.
96. Окунев І. С. Загально-теоретичні засади правового статусу суб'єкта права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 21 с.
97. Пазенок А. С. Соціальні права та свободи людини і громадянина в Україні та Федеративній Республіці Німеччині: порівняльне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2006. 208 с.
98. Палагута С. С. Особливості інформаційного забезпечення управління підприємств і організацій. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 418–421.
99. Парпан У. М., Ільчишин Н. В. Правосуб'єктність як передумова участі особи в адміністративному процесі. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2018. № 19. С. 221–226.
100. Педько Ю. С. Публічно-правовий спір – предмет юрисдикції адміністративних судів України. *Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного*

судочинства України : тези доп. та наук. повідом. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 січ. 2007 р.) / за заг. ред. проф. В. В. Комарова ; Нац. юрид. акад. України. Харків, 2007. С. 249–252.

101. Пересунько В. С. Юридичні гарантії при укладенні трудового договору : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2002. 20 с.

102. Перунова О. М. Форма і зміст позовної заяви. *Право і безпека*. 2004. № 3'1. С. 128–132.

103. Петренко І. Сутність державної політики та державних цільових програм. *Віче*. № 10. С. 23–25. URL: www.viche.info/journal/2566.

104. Петренко Н. О. Позов та позовна заява в господарському судочинстві. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. Серія : Правознавство. 2018. Т. 23, вип. 2 (33). С. 71–77.

105. Петровський П. М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2008. 252 с.

106. Пожар В. Г. Інститут представництва у кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2010. 236 с.

107. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / [В. Б. Авер'янов, М. А. Бояринцева, І. А. Кресіна, Д. М. Лук'янець та ін.] ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Наукова думка, 2007. 582 с.

108. Правила адвокатської етики : затв. З'їздом адвокатів України від 17 листоп. 2012 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/n0003418-12>.

109. Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2007. 468 с.

110. Прієшкіна О. В. Конституційний лад України та його роль у становленні та розвитку місцевого самоврядування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Одеса, 2009. 498 с.

111. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 лип. 2012 р. № 5076-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/conv#Text>.

112. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02 черв. 2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.

113. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 берез. 1992 р. №2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.

114. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31. Ст. 263.

115. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 14 серп. 2008 р. № 402. *Офіційний вісник України*. 2008. № 89. Ст. 2996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text>.

116. Про затвердження Положення про військово-транспортний обов'язок : постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 2000 р. № 1921. *Офіційний вісник України*. 2008. № 50. Ст. 1665. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1921-2000-%D0%BF#Text>

117. Про затвердження Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги у новій редакції : рішення Ради адвокатів України від 12 квіт. 2019 р. № 41. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/vr041871-19>.

118. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17 серп. 2021 р. № 1845/0/15-21. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v1845910-21>.

119. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки : постанова Кабінету Міністрів України від 23 лют. 2022 р. № 154. *Офіційний вісник України*. 2022. № 43. Ст. 142.

120. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів : постанова Кабінету Міністрів України від 30 груд. 2022 р. № 1487. *Офіційний вісник України*. 2023. № 5. Ст. 409.

121. Про затвердження Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021–2025 роки : рішення Ради адвокатів України від 02 лип. 2021 р. № 38. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr038871-21/conv#Text>.

122. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовт. 1993 р. № 3543-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.

123. Про оборону України : Закон України від 06 груд. 1991 р. № 1932-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

124. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

125. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України" : указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020/conv#Text>.

126. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України" : указ Президента України від 25 берез. 2021 р. № 121/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

127. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

128. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посіб. Київ : Атіка, 2004. 464 с.

129. Развадовський В. Й. Державне регулювання транспортної системи України (адміністративно-правові проблеми та шляхи їх розв'язання) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 508 с.

130. Решетка Д. О. Адвокати в системі суб'єктів представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 409–411.

131. Решетка Д. О. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність сторін у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір та предмет спору. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25–26 січ. 2023 р.) / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2023. С. 239–241.

132. Решетка Д. О. Види адміністративно-правових відносин у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір та предмет спору. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 лют. 2023 р.) / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2023. С. 123–126.

133. Решетка Д. О. До характеристики підстав звернення осіб, які підлягають мобілізації за представництвом своїх інтересів в рамках адміністративного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 4. С. 201–205.

134. Решетка Д. О. Нормативно-правове регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного

судочинства. *Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 лют. 2017 р.) / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2017. С. 55–57.

135. Решетка Д. О. Особливості процедури розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації за участі адвоката в рамках адміністративного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 177–181.

136. Решетка Д. О. Поняття та сутність представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства. *KELM. Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 7. С. 143–147.

137. Рішення Сумського окружного адміністративного суду від 27 квіт. 2023 р. у справі № 480/259/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110495454>.

138. Сакара Н. Ю. Проблеми доступності правосуддя у цивільних справах : монографія. Харків : Право. 2010. 256 с.

139. Святоцька В. О. Інститут адвокатури України: становлення та розвиток : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2010. 20 с.

140. Сенюта І. Я., Терешко Х. Я. Адвокатський запит : метод. рек. для адвокатів. Київ : Нац. асоціація адвокатів України. 2023. 128 с.

141. Сиренко В. Ф. Реальность прав советских граждан. Киев : Наукова думка, 1983. 139 с.

142. Січевлюк В. А. До питання про зміст та структуру категорії «правова суб'єктність» у загальній теорії права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 4. С. 30–36.

143. Січевлюк В. А. Еволюція категорії «правова суб'єктність» (теоретико-прикладні засади) : монографія. Київ : Юридична думка, 2020. 462 с.

144. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. [2-ге вид.]. Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. 520 с.

145. Скакун О. Ф. Теорія держави та права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
146. Скворцов С. С. Адміністративний договір, як засіб управлінської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2004. 196 с.
147. Скочиляс-Павлів О. В. Публічно-правовий спір як предмет розгляду в адміністративних судах. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. Вип. 9–2 (1). С. 123–126.
148. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1976. Т. 7. Поїхати – Приробляти. 723 с.
149. Смокович М. І. Проблеми розмежування судової юрисдикції та визначення компетенції адміністративних судів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 142 с.
150. Смокович М. І. Системний аналіз норм національного законодавства, які регулюють представництво в адміністративному процесі. *Правова позиція*. 2020. № 2 (27). С. 48–53.
151. Степаненко Т. В. Судочинство у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2008. 181 с.
152. Стефанюк В. С. Становлення адміністративного судочинства в Україні: плани та реалії. *Часопис Київського університету права*. 2003. № 4. С. 32–39.
153. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підручник / [О. С. Захарова, В. С. Ковальський, В. С. Лукомський, В. Т. Білоус та ін.] ; за заг. ред. В. Т. Маляренка. [3-є вид.]. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 352 с.
154. Сущенко В. Модель професійної культури адвоката: критерії та підходи. *Юридична газета*. 2017. 01 лютого. URL:

gazeta.com/publications/practice/inshe/model-profesiynoyikulturi-advokata-kriteriyi-ta-pidhodi.html.

155. Талалай Д. В. Поняття мобілізації: загальнотеоретичний аналіз. *Форум права*. 2011. № 2. С. 864–867. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

156. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. [2-е вид., перероб. і допов.]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

157. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. Київ : А. С. К., 2007. 1056 с

158. Ткаченко І. Поняття, зміст та структура правовідносин у сфері соціального захисту громадян. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 3–4. С. 62–69.

159. Транспортне право України : навч. посіб. / Е. Ф. Демський, В. К. Гіжевський, С. Е. Демський, А. В. Мілошевич ; за заг. ред. В. К. Гіжевського, Е. Ф. Демського. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

160. Трудове право України : підручник / за ред. П. Д. Пилипенка. Київ : Ін Юре, 2003. 536 с.

161. Трунова Г. А. Правове регулювання соціального партнерства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Чернівці, 2007. 213 с.

162. Усик Г. Вітчизняна судова система працює у критичних умовах через значний дефіцит суддівських кадрів. *Вища рада правосуддя* : [сайт]. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vitchyznyana-sudova-systema-pracyuye-u-krytychnyh-umovah-cherez-znachnyu-deficyt-suddivskyh>.

163. Федорчук О. М. Правові основи захисту прав і законних інтересів платників податків в адміністративному порядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Острог, 2003. 232 с.

164. Фурса С. Я. Довіреність та інститут представництва в цивільному законодавстві, нотаріальному і цивільному процесах України. *Право України*. 1999. № 4. С. 94–97.

165. Халюк С. О. Правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Держава та регіони. Серія : Право.* 2021. № 3 (73). С. 35–40.
166. Харитоновна О. І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії) : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2004. 328 с.
167. Хаустова М. Суб'єкт права як елемент правової системи суспільства. *Вісник Академії правових наук України.* 2009. № 3 (58). С. 29–38.
168. Цвіркун Ю. І. Сутність феномену публічно-правових спорів про оскарження рішень, дій чи бездіяльності колегіального суб'єкта публічної адміністрації. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* 2019. Т. 30 (69). С. 69–77.
169. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40. Ст. 356.
170. Цивільний процес України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. Київ : Істина, 2007. 392 с.
171. Цивільний процес : навч. посіб. / [А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Н. А. Бондаренко та ін.] ; за Ю. В. Білоусова. Київ : Наукова думка ; Прецедент, 2004. 262 с.
172. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ : Атіка, 2008. 840 с.
173. Чванкін С. А. Добровільне представництво у цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2005. 226 с.
174. Господарське процесуальне право : підручник / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос (ст.), В. П. Нагребельний, Д. М. Лук'янець ; за заг. ред. В. Д. Чернадчука. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Суми : Університетська книга, 2008. 378 с.
175. Чернецька О. В. Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2006. 190 с.

176. Чеховська М. М. Мобілізація економіки в умовах збройної агресії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2016. Вип. 20, ч. 2. С. 141–144.

177. Шершньова З. Є., Оборська С. В. Стратегічне управління : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 1999. 384 с.

178. Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 1055–1061. <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11simvpr.pdf>.

179. Штефан М. Й., Омельченко М. П., Штефан С. М. Виконання судових рішень : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 320 с.

180. Шумило М. М. Розвиток вчення про правовідносини в сучасній українській юридичній науці. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2014. № 3 (45). С. 13–17.

181. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. Ю. С. Шемшученко та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. А–Г. 672 с.

182. Юридичні терміни. Тлумачний словник / [В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін.] ; за ред. В. Г. Гончаренка. [2-ге вид., стер.]. Київ : Либідь, 2004. 320 с.

183. Юровська В. В. Поняття та ознаки трудових правовідносин. *Право та інновації*. 2016. № 1 (13). С. 67–72.

184. Юровська В. В. Правове регулювання відносин в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2005. 218 с.

185. Юхтенко Л. Поняття та види спорів, що впливають з публічно-правових відносин: проблемні питання визначення. *EUROPEAN POLITICAL AND LAW DISCOURSE*. 2018. Volume 5, Issue 5. С. 53–59.

186. Янг Е., Куїнн Л. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практ. посіб. для радників з державної політики у

Центральній і Східній Європі / [пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич]. Київ : К.І.С., 2003. 133 с.

187. Яновська О. Г. Правова та соціальна природа адвокатської професії. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 108–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_2_16.

188. Marshall Enid A. *General principles of scots law*. Edinburgh, 1995. 705 p.

ДОДАТКИ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Решетка Д.О. Поняття та сутність представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 7. С. 143-147.
2. Решетка Д.О. Адвокати в системі суб'єктів представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 409-411.
3. Решетка Д.О. До характеристики підстав звернення осіб, які підлягають мобілізації за представництвом своїх інтересів в рамках адміністративного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 201-205.
4. Решетка Д.О. Особливості процедури розгляду публічно-правового спору у сфері мобілізації за участі адвоката в рамках адміністративного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 5. С. 177-181.
5. Решетка Д. О. Перспективні напрями удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює представництво інтересів осіб, які підлягають мобілізації у межах адміністративного судочинства. *Право та державне управління*. 2024. Випуск 3. С. 173-178.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Решетка Д.О. Нормативно-правове регулювання представництва інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства. *Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 лютого 2017 року). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 55–57.

7. Решетка Д.О. Види адміністративно-правових відносин у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір та предмет спору. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 15–16 лютого 2023 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 123–126.

8. Решетка Д.О. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність сторін у сфері мобілізації, у межах яких виникає публічно-правовий спір та предмет спору. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25–26 січня 2023 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 239–241.

АКТ

упровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Решетки Дмитра Олександровича «Представництво адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства» в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права

Комісією Інституту було розглянуто результати використання матеріалів дисертаційного дослідження на тему «Представництво адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства» Решетки Дмитра Олександровича. Під час обговорення наданих матеріалів комісією було констатовано, що окремі положення дослідження було використано при розробленні лекційних курсів з дисциплін, які викладаються у Науково-дослідному інституті публічного права, а саме «Адміністративне право: доктринальні та практичні проблеми», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права», при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, а також у контексті інших дисциплін, які викладаються в Інституті. Лекційний курс окремих тем навчальних дисциплін увібрав положення цього дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК: результати дисертаційного дослідження на тему «Представництво адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства» Решетки Дмитра Олександровича вважати впровадженими в освітній процес Науково-дослідного інституту

публічного права з дисциплін «Адміністративне право: доктринальні та практичні проблеми», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права».

Члени комісії:

Завідувач аспірантури

Науково-дослідного інституту

публічного права,

доктор юридичних наук, професор

Л. В. Сорока

завідувач відділу

науково-правових експертиз

та законопроектних робіт,

доктор юридичних наук, професор

К. М. Куркова

АКТ

впровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Решетки Дмитра Олександровича «Представництво адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства» у науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права

Комісія у складі: в.о. президента Науково-дослідного інституту публічного права, доктора юридичних наук, професора Короєда Сергія Олексійовича (голова комісі); завідувача аспірантури, доктора юридичних наук, доцента Сороки Лариси Володимирівни; завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, старшого дослідника Куркової Ксенії Миколаївни склала цей акт про те, що матеріали дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Решетки Дмитра Олександровича «Представництво адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства» мають теоретичний та методологічний рівень, практичну значущість і використовуються в науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права, зокрема для подальшого розроблення наукових робіт щодо реалізації вдосконалення інформаційної взаємодії органів публічного управління з органами місцевого самоврядування та громадськістю на прикладі «електронного урядування», а також у межах реалізації Інститутом теми науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації №0115U005495).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової роботи працівників відділів та аспірантів Науково-

дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертації Решетки Дмитра Олександровича «Представництво адвокатом інтересів осіб, які підлягають мобілізації в рамках адміністративного судочинства» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки права інтелектуальної власності.

Голова комісії:

Члени комісії:

Сергій КОРОЄД

Лариса СОРОКА

Ксенія КУРКОВА